

25512

sign. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

10

1 9 5 4

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
Пуковник Перо Морача: Карактеристике одбране Народноослободилачке војске — — — — —	1
Генерал-мајор Векослав Колб: Утицај земљишта на организациско-материјалну структуру оружаних снага — — —	19
Генерал-мајор Средоје Урошевић: Капацитет праваца и његов утицај на дејства јединица — — — — —	30
Потпуковник Славко Бабић: Превласт у ваздуху — — —	37
Потпуковник Живан Николић: Проблем радне снаге у рату —	46
Пуковник Јован Теодоровић: Искуства из решавања тактичких задатака — — — — —	54

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник Јован Делић: „О снабдевању интендантским средствима на септембарском маневру — — — — —	61
--	----

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

<i>Jedno uporište u Koreji</i>	68
<i>O preteranom utrošku municije u Korejskom ratu</i>	69

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SAD i zemlje Američkog kontinenta	
<i>Rok vojne obaveze u SAD i drugim zemljama</i>	70
<i>Američka ratna flota</i>	71
Zemlje Britanske Zajednice Naroda	
<i>Razvoj britanskih univerzitetskih eskadrila</i>	73
<i>Helikopteri za britanske oružane snage</i>	74
Francuska i zemlje Beneluksa	
<i>Osnivanje škole za civilnu zaštitu u Francuskoj</i>	75
Švajcarska	
<i>Još nešto o problemima švajcarske nacionalne odbrane</i>	76
Daleki Istok	
<i>A. G.: Indokinesko primirje</i>	78
<i>Japan želi da poveća svoju mornaricu</i>	80

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPIŠA

Potpukovnik Karl Viver: Armiska komandno-štabna ratna igra	81
General-major H. E. Pimen: Oklopne jedinice u operacijama na kopnu	84
Pukovnik Antonio Saltini: O odbrani na širokom frontu	87
Aktuelni članci iz oblasti vazduhoplovstva	89
Major Sam Long: Ekonomija snage u administraciji i snabdevanju	93

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковници Михаило Апостолски, Љубо Вучковић, Душан Кведер, Иван Рукавина, Зденко Улепић, пуковници Бранко Боројевић и Милутин Шушовић (одговорни уредник).
 Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 9, тел. 20-421, локал 2409. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 10

ОКТОБАР 1954

ГОДИНА VI

Пуковник **ПЕРО МОРАЧА**

КАРАКТЕРИСТИКЕ ОДБРАНЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ

Пошто се одбрана у току Другог свјетског рата често није могла одржати, данас се у савременој војној литератури може наићи на разна мишљења у којима провејава невјерица према оним формама рјешавања проблема одбране, које су својевремено биле мање-више општеважеће. Па и у нашој војној литератури наилазимо на нека мишљења која се заснивају и на искуствима из ратова наших народа, особито из НОР-а, али и на таква која немају везе са тим искуствима. Иако, разумије се, у евентуалном будућем рату нећемо копирати поступке у одбрани српске војске из Првог свјетског рата или НОВЈ из НОР-а, ипак бисмо учинили тешку грешку ако бисмо заборавили да се наш човјек, са свима својим познатим квалитетима, у тим ратовима борио за своју слободу на свом земљишту и против моћније освајачке војске. Због тога је и његова борба била одраз његове моралне чврстине, борбености, самопријегора и стваралаштва. А борци и старјешине, који посједују такве особине, сигурно су најбоља гаранција за изградњу непобједиве армије и њене ратне вјештине. Чиме би се другим могле објаснити сјајне побједе наших народа у последњим ратовима?

То су разлози који су ме руководили да се упустим у анализу одбране Народноослободилачке војске Југославије (НОВЈ), тим прије што сматрам да њена искуства у том погледу могу и морају бити једна од полазних основа за стварање наших савремених погледа. Међутим, потпуно сам свјестан да нимало није лак посао уопштити сва та искуства и пронаћи све што је било општеважеће и заједничко за сва та дејства, пошто су она била и веома духовита и разноврсна и по замисли и по извођењу.

У овом чланку ћу анализирати одбрану НОВЈ, тј. њену одбрану почев од стварања бригада, дивизија и корпуса па све до операција

за коначно ослобођење наше земље, када је НОВ, и по карактеру своје организације, и по техничкој опремљености, и по методу дејстава, постала савремена армија.

Наше гледање на одбрану

Устанак је неспојив са одбраном, јер је у самом његовом појму офанзивно дејство садржано као основни закон, чије поштовање и примјена претстављају први услов за успјех устанка. Овај закон у основи важи за све могуће форме кроз које се устанак развија и води, па тиме и за партизански рат. Чим се партизани лате одбране или покушају да се на бојишту понашају као регуларна армија, они тиме губе не само своје најубојитије оружје него и битку. То није потврдило само искуство из многих партизанских ратова у историји, већ и наше властито у НОР-у. У оном моменту када су бројно слаби, брзопокретни и брзодејствујући, искључиво офанзивни партизански одреди испунили свој основни задатак, тј. постали језгро масовног оружаног устанка и развили се у крупне оружане формације — партизанске одреде од по неколико стотина до неколико хиљада бораца, отпочела је и криза у даљем вођењу оружаног устанка. Та криза се утолико више испољавала уколико су партизански одреди постајали гломазнији. А какви су били основни узроци те кризе? Прије свега, велика гломазност тако крупних територијалних формација није им дозвољавала да и даље успјешно примењују искључиво офанзивну тактику малих партизанских одреда — тактику брзих, многобројних и непрекидних акција — тактику наметања борбе непријатељу и вјештог избјегавања оне коју овај жели да наметне, али опет исувише слабе и бројно, и организациски и технички да би се могле у фронталним сударима супротставити савременој окупационој армији. Створивши простране слободне територије, ове су се снаге нашле везане за њихове границе или за „мртве блокаде“ већих непријатељских гарнизона, које нијесу биле у стању уништити. Ако таквом општем положају додамо и чињеницу да се окупатор већ био прибранио од првих удараца и отпочео крупним снагама офанзивне операције на жаришта устанка у земљи, неће бити тешко закључити да је форма организације и метод дејства партизанских одреда био дошао у завршну фазу и постајао све више кочница даљег развитка. Све се више испољавала тенденција губљења иницијативе и офанзивног духа, тенденција преласка у одбрану. Тиме је ослободилачка и револуционарна борба била ушла у озбиљну кризу, чији је основни узрок, дакле, била криза тактике и стратегије крупних устаничких партизанских формација, због чега смо имали и неколико неуспјеха током Прве, Друге и Треће непријатељске офанзиве. Под ударцима окупаторских снага пуцали су партизански фронтови, нестајале слободне територије, а заједно с њима и за њих везане оружане формације — партизански одреди. Искуство показује да ову кризу нису могли савладати многи партизански покрети у историји. Међутим, наш Вр-

ховни командант је, на темељу специфичних услова код нас, нашао генијално ријешење. Колико год су прве непријатељске офанзиве имале успјеха, оне нијесу биле одлучујуће, јер нијесу постигле уништење оружаног устанка. Напротив, у процесу непријатељских офанзива из устанничких снага ницале су наше квалитативно нове јединице — бригаде, које су биле у стању да осујете циљеве непријатеља и да се покажу неуништивим. Умјесто брзопокретних, брзодејствујућих и искључиво офанзивних, бројно слабих партизанских одреда из првих дана устанка, створене су бригаде које су биле још покретљивије и брже, са још више израженим офанзивним карактером, невезане за одређену територију, са неупоредиво већом ударном снагом и борбеном вриједношћу. Њиховим стварањем наше војно руководство је поново преотело иницијативу од непријатеља и задржало је у својим рукама, без обзира на веома неповољан однос снага.

Стварање бригада, а затим дивизија, корпуса и НОВЈ, није значило да се код нас одустало од партизанске организације и тактике. Тиме је само партизански рат добио један нови, дотада у пракси невиђени замах. Он се, уствари, развио у тешки, вишегодишњи перманентни сукоб бројно и технички неједнаких страна — у „партизански рат у ширем смислу“ или „комбиновани рат“, како се код нас обично зове. И баш зато што је створена армија задржала и на виши ниво подигла основне одлике партизанског рата, она је успјела да наметне своју вољу моћној окупационој армији, да развије невиђени иницијативни дух и да води до краја офанзиван рат. Умјесто малих и даноћних, неповезаних партизанских препада одигравали су се крупни даноћни нападни бојеви и операције повезани једном идејом; умјесто ишчежавања пред непријатељском експедицијом вршени су снажни противудари и противофанзиве; умјесто многих и ситних партизанских покрета у циљу да се постигне изненађење извођени су многи, крупни маршманеври и офанзиве које су доводиле до значајних побједа; умјесто малих и сасвим несталних слободних територија створане су крупније и све сталније слободне територије. На ситној партизанској тактици, чија дејства карактерише раздробљеност и самосталност многобројних одреда уз једино обавезну идејну везу, изграђиван је један цјеловит метод дејстава једне нове армије, која се већ у току 1942 године појавила на свјетској ратној позорници.

Из таквог стања логично је произлазило и одговарајући став наше нове војске у погледу одбране, при чему се она ни овдје није одрекла своје партизанске традиције.

У одбрану, начелно, прелази слабији. Он препушта иницијативу непријатељу и ограничава своју слободу рада, настојећи да кроз погодне форме одбране ломи замах непријатељског напада и примора га да стане. Међутим, иако је била бројно и технички неупоредиво слабија од непријатеља, НОВЈ није смјела ни помишљати на одбрану, односно дозволити да дође у ситуацију да се брани. А ако је силом прилика била принуђена да ту и тамо, макар и за кратко вријеме и са дијелом снага, пређе у одбрану — та одбрана је морала носити карактеристике њеног метода дејства уопште, морала је бити аде-

кватан одраз оних основних начела на којима је изграђивана и употребљавана. И овдје је као и код партизана — гериле — био основни закон „нападај да се не би бранио и брани се нападајући“. То значи да су и схватање одбране и метод њеног извођења базирали на партизанском (у ширем смислу) карактеру НОВ и да је одбрана у њеним дејствима имала другостепен значај. Но, без обзира на то, ипак је за нас од интереса да разматрамо ту одбрану, јер кроз то можемо наћи одговор и на неколико веома значајних питања, која се односе и на проблеме одбране уопште. Међу таква питања спадају: како је НОВ, и у условима веома неповољног односа снага и крупних непријатељских офанзива, успијевала да избјегне ангажовање својих главних снага у одбрани, затим како је успијевала да се у извођењу одбранбених дејстава супротстави далеко јачем непријатељу и, на крају, како јој је полазило за руком да и у току дефанзивних дејстава у највећем степену сачува иницијативу и слободу акције и да се никада до краја не потчини вољи непријатеља?

Када су, под каквим условима и с каквим циљем јединице НОВЈ прелазиле у одбрану?

Одржати иницијативу и непрекидним офанзивним дејствима наметати непријатељу облике борбе био је основни закон дејства НОВ. Према томе, тај закон је у исто вријеме, начелно, искључивао и могућност њеног преласка у одбрану, чак и у току великих непријатељских офанзивних операција, јер би прихватање наметнуте борбе у таквим случајевима значило исто што и пораз. Међутим, тада више није била могућа ни примјена познатог партизанског принципа „ишчезавања“ пред јачим непријатељским снагама, зато што крупне формације више нијесу могле „ишчезавати“. Због тога је било неопходно наћи такве облике дејстава чијом би се примјеном избјегли ударци основних снага непријатеља и, у што краћем року, онемогућило њихово наступање. То се могло постићи једино противдејством — противманевром. Партизански принцип „ишчезавања“ еволуирао је у смислу разбијања непријатељских офанзива противофанзивама основних снага НОВ, док је један њен дио — у циљу стварања потребног времена и услова за обезбјеђење припрема и извођења противофанзиве — прелазило у одбрану.¹⁾

¹⁾ Са овим се поклапао и захтјев за одбраном слободне територије. Далекосежни циљеви борбе постављали су од самог почетка потребу стварања слободних територија. То је био битан услов за развој војске и револуције. Он је још више био истакнут после стварања регуларне армије и АВНОЈ-а, јер та армија, као и свака друга, није могла без позадине, нити је било могуће стварање нове државе и осталих тековина револуције без стварања слободне територије. А већ једном створена и организована слободна територија није се ни смјела ни могла напуштати без потребе и преко ноћи. Она је, начелно, осигуравана и проширивана офанзивним дејствима снага НОВ, док је само у изузетним случајевима — за вријеме већих непријатељских офанзивних операција — било нужно да се та територија осигура преласком у одбрану макар и за краће вријеме — бар дотле док се не склоне позадинске јединице и уста-

У офанзивним дејствима јединица НОВ помоћне снаге имале су обезбјеђујућу улогу, и то на оним правцима одакле се очекивала непријатељска интервенција. А пошто су та офанзивна дејства, уопште узев, извођена концентрисаним снагама и послије стварања потребне надмоћности на правцу или објекту таквог дејства, за спречавање интервенције непријатељских јачих снага, која се — с обзиром на могућност њиховог брзог транспорта — могла брзо испољити, одређивали смо мањи дио снага, које су свој задатак најчешће рјешавале одбраном. До тога је најчешће долазило за вријеме напада на насељена мјеста, на поједине утврђене рејоне, комуникациске чворове, итд.

*О специфичностима услова под којима је НОВ водила одбрану
и о карактеру те одбране*

Овдје нас у првом реду интересују основне карактеристике одбране НОВЈ, јер би анализа поступака њених јединица у одбрани без тога остала недовољно јасна. Осим тога, многе оцјене и закључци, донијети на темељу анализе бојева и операција, остали би можда недовољно убједљиви баш ради тога што се карактер одбране НОВ умногоме разликује од одбране у „нормалним“ условима, и што би свако свођење прве на другу, свако гледање прве кроз поставке и обрасце друге, ту анализу довело у ћорсокак.

Мјесто и карактер одбране НОВ био је условљен у првом реду офанзивним карактером њеног ратовања. Та војска, која је израсла

нове и народ не припреме за нову офанзиву. На слободној територији у току Четврте непријатељске офанзиве, НОВ је имала не само изграђен систем власти, већ и солидно организовану позадину са болницама, магацинима, радионицама, итд. Зато је требало обезбиједити одбрану тих база и позадине бар за извјесно вријеме, да би се евакуисале те установе и да би се народ припремио за офанзиву. Тако исто је и Штаб Треће оперативне зоне Хрватске, пред почетак непријатељске офанзиве „Браун“, у прољеће 1943 године, на Славонију, одлучио да 4 дивизија брани територију прва три дана док се припреми народ, склоне болнице, позадинске установе, органи власти, итд., да би се послије тога јединице забациле за леђа основних непријатељских снага и прешле на офанзивна дејства, итд.

Треба истаћи да су тактичко-оперативни поступци за разбијање повремених непријатељских офанзива еволуирали упоредо са развојем и јачањем НОВ. Док је у првом периоду те еволуције НОВ била изразито подијељена на главнину — Главну оперативну групу — под непосредном командом Врховног штаба (која је била носилац свих великих офанзивних подухвата и истовремено објекат великих непријатељских офанзива), и остале снаге размјештене по свима крајевима земље, које су биле претежно у стадијуму прерастања из територијалних устаничких формација у регуларне јединице, дотле су у другом периоду еволуције на читавој територији земље дејствовале дивизије и корпуси НОВ без изразито концентрисане главнине на релативно уском простору. За први период карактеристичне су крупне офанзивне операције Главне оперативне групе, али, такође, и неколико крупних непријатељских офанзива — Трећа, Четврта и Пета — које су се сручиле свом жестином на Главну оперативну групу и снаге које су на њу биле непосредно наслоњене. Због тога овај период, поред великих противофанзива НОВ, обилује и тежким, неравним и упорним одбраненим бојевима и операцијама. У другом периоду (за чији почетак мо-

из оружаног устанка још у периоду док су силе Осовине биле у наступању на свима фронтovima, могла је јачати и побјеђивати само под условом да сачува офанзивни дух и наметне непријатељу за себе најповољније а за њега најнеповољније облике дејстава. Правилним рјешењем овог проблема уједно су се стварали повољни услови за очување таквог офанзивног духа и у току извођења одбранбених дејстава.

Тај проблем је позитивно ријешен баш због тога што између нас и непријатеља није било оног класичног тијесног контакта, а још мање непрекидног стратегиског фронта, јер одлуку о стварању регуларне армије из устаничких територијалних формација нијесмо везивали за стварање фронта и за фронтално ратовање. Њено стварање није било везано за примање рјешавајуће битке, већ су, напротив, прве бригаде те регуларне армије створане у оном моменту када су крупне територијалне формације наоружаног народа највише испољавале тенденцију за фронталним ратовањем, у таквом моменту када је било крајње вријеме да се отклони та тенденција и да се поново оживи и на виши степен подигне покретљивост, маневарска способност и иницијативни дух наших снага. Стварање регуларне армије, према томе, значило је одлагање рјешавајуће битке у условима веома неповољног односа снага баш зато да би се односиле побједе, тукао непријатељ и јачале властите снаге, припремајући се тако и за ту битку.

У чему лежи значај избјегавања тог чврстог фронталног контакта на нашем ратишту? Углавном, у томе што је то омогућило пот-

жемо узети половину 1943 године, када су крупне снаге НОВ дејствовале у највећем дијелу земље и када се однос снага постепено мијењао у њихову корист), окупатор је био приморан да своје повремене офанзивне операције води на више територија и мањим снагама и да се притом задовољава све скромнијим циљевима (овлађивањем неком значајнијом комуникацијом, обезбјеђењем значајног рејона, и т.сл.) Тај други период је у исто вријеме био и период крупних офанзивних операција НОВ, стим што су и поступци њених јединица за вријеме већих непријатељских офанзива добили други карактер. Тако, на примјер, у току Шесте и Седме непријатељске офанзиве наше јединице (које су биле већином децентрализоване), начелно, нијесу примале одбрану на правцима офанзивних операција непријатеља, већ су офанзивно дејствовале на бокове и на позадину непријатеља и притом концентрисаним снагама често пута изводиле веома успјешне офанзивне операције против ослабљених непријатељских гарнизона и колона. Уколико су наше снаге, макар и привремено, морале примити и одбрану, то је онда циљ такве одбране био скоро редовно да се јединице што прије одлијепе од главних непријатељских снага и да се створе повољни услови за извођење постављених офанзивних задатака.

Овдје су особито карактеристични примјери из периода од краја 1943 до августа 1944 године када је непријатељ тежио да спријечи продирање снага НОВ у Србију и њено ослобођење. Томе се окупатор супротстављао предузимањем низа офанзивних операција против наших снага, настојећи да их примора на дефанзивна дејства. Ове, међутим, нијесу примале такве борбе, већ су настојале да се што прије одлијепе од концентрисаних снага непријатеља и пријеђу на извршење својих офанзивних задатака. Тако су поступали: 5 дивизија у Шестој непријатељској офанзиви и 2 корпус, 1 пролетерска и 6 дивизија у операцији „Рибецал“ у августу 1944 године, итд.

пуну оперативну слободу НОВ, јер није била ограничавана ни тереном, ни „загушавањем рупа“ на расплинутом фронту, нити везана некаким објектима, итд. Она је могла да својим, иначе у цјелини слабијим снагама, на одређеном правцу створи надмоћност и офанзивно дејствује на такав начин који њој најбоље одговара и непријатељу највише смета. Насупрот томе, због непостојања стабилног одређеног фронта, непријатељ није имао оперативне слободе, био је везан за територију, за центре, за индустријске рејоне, за комуникације, и распарчан такорећи све до батаљона и чете, тим прије што никада није могао бити начисто с тим који је слиједио циљ офанзивне акције ове или оне јединице НОВ. Тиме се и може објаснити зашто се непријатељ налазио у стратегиској дефанзиви пред нашом бројно и технички слабијом војском и што је основна карактеристика тога рата била у томе што је НОВ нападала, а непријатељ се бранио. А основне карактеристике ситуације у таквим случајевима када је непријатељ концентрисао јаче снаге и прелазио у повремене офанзиве огледале су се у овоме:

1) НОВ је била увијек способна — будући оперативно слободна — да избјегне удар основних снага непријатеља и пређе у противофанзиву, не примајући рјешење вођењем дугих исцрпљујућих фронталних борби које је непријатељ желио да наметне. При томе противофанзива није никада имала циљ да се слободна територија брани непосредно и по сваку цијену, нити је била усмјерена непосредно на основне непријатељске снаге које врше офанзиву. Напротив, благодарећи својој оперативној слободи, она је могла да избјегне судар са концентрисаним снагама непријатеља и да брзим офанзивним дејствима на изабраном правцу противофанзиве компромитује непријатељску офанзиву и примора непријатеља да своје концентрисане снаге поново враћа у угрожене рејоне, гарнизоне и упоришта.

2) Одбранбена дејства НОВ била су везана искључиво за извођење противофанзиве и њој потпуно потчињена. Другим ријечима, она је своје основне снаге од самог почетка оријентисала само на противофанзиву, повјеравајући одбранбена дејства помоћним снагама, и то само за оно вријеме и у оноликим размјерама колико је било потребно да се обезбиједи прелазак у ту противофанзиву. Изузетно, када би у процесу одбране били створени погодни услови и повољан однос снага, наше јединице би прелазиле и у противудар на главне непријатељске снаге.²⁾

3) Непријатељ никада није могао благовремено сазнати гдје, на који начин, с каквим намјерама и с каквим ће се снагама бранити,

²⁾ Познат је примјер противудара снага Хрватског корпуса на италијанске главне снаге у рејону Горњег Лапца у току Четврте непријатељске офанзиве, којим је била разбијена дивизија „Sassari“, што је уједно значило и слом те офанзиве у Лици. Карактеристичан је, такође, противудар снага 2 корпуса на главне снаге непријатеља које су продрале правцем Чакор—Андријевица у непријатељској офанзиви на Херцеговину, Санџак и Црну Гору у јулу 1944 године, којом приликом је разбијена 21 СС дивизија „Скендерберг“, а тиме и офанзива.

а гдје ће нападати јединице НОВ. Претпоставке на темељу којих је планирао офанзиву и ситуација у којој је приступао реализацији тога плана биле су често сасвим различите, јер су се снаге НОВ налазиле стално у покрету, извршавајући офанзивне акције на различитим правцима по плановима својих команди. Отуда та незгода — иначе општеважећа — нигдје као у нашем рату није била тако велика и утицајна.³⁾ Према томе, невезаност јединица НОВ за фронт и њихова оперативна слобода биле су главни разлози што се ниједна офанзивна операција непријатеља није могла спровести по замишљеном плану и што није постигла постављени циљ. Иако је прешао у офанзиву, непријатељ, очигледно, није имао потребну оперативну слободу, коју је све више губио уколико се офанзива више развијала. Дакле, једна врло значајна одлика нашега рата састоји се и у томе што је непријатељ у својим офанзивним операцијама све више губио иницијативу и што му је слобода акције све више и више сужавана. У таквим је условима слободна територија (која за НОВ није имала пресудну улогу) за непријатеља практично постајала искључиви циљ офанзиве, јер је био приморан да своја дејства планира према слободној територији, по појединим њеним линијама и објектима, а не по положајима јединица НОВ, тј. по њиховом фронту, пошто овога није било. Он је зато и могао привремено окупирати слободну територију, али тиме није могао разбити и уништити снаге НОВ које су се на њој налазиле.

4) У таквим условима простор је сасвим различито утицао на дејства непријатеља, с једне, и на дејства јединица НОВ, с друге стране. У таквом, фронтом неодређеном, територијалном рату немогуће је потпуно овладати простором без обзира на снаге и технику, јер је тај простор у стању да прогута и највећу армију. Чим се бранилац одрекне фронта, нападачу је увијек простор преширок и, без обзира на бројне снаге, на савремен и моћан транспорт, на авијацију и тенкове, итд., он га не може савладати, а свако ширење водило би цијепану снага и њиховом губљењу. Ако томе додамо дејства јединица НОВ, које су се мањим или већим дјеловима даноноћно појављивале тамо гдје им се нападач најмање надао, онда можемо добити праву слику какве је тешкоће имао непријатељ у погледу савлађивања простора. Насупрот томе, простор је својом ширином и дубином омогућавао јединицама НОВ да примјењују најразноврсније, најслободније и најцијелисходније форме маневра и да тиме уствари овладају и самим простором.

³⁾ У то ћемо се увјерити ако погледамо елементе ситуације на којима је планирана прва операција Четврте офанзиве „Вајс“-1, и оне када је отпочело њено извођење. Или: одбрана Хрватског и Босанског корпуса за вријеме те операције створила је код непријатеља утисак да се ту ради о основним снагама НОВ, па је он на тој претпоставци приступио спровођењу раније планиране друге операције Четврте офанзиве — „Вајс“-2 истог оног дана када је Главна оперативна група отпочела противофанзиву и тиме компромитовала планирану операцију. Или: компромитовање планираног посиједања кањона Пиве и Таре довело је коначно до неуспјеха читаву Пету офанзиву, итд.

Од наведених фактора зависили су и карактер одбране НОВ и услови под којима се она прихватаола и водила. А од тих услова нијесу зависили само улога одбране, њен однос према нападу и наступању уопште, већ и наш метод организације и вођења одбранбеног боја и операције. Друкчије није ни могло бити, јер наше гледање на методе вођења одбране није могло бити друкчије од гледања на мјесто и улогу одбране. Ми смо начелно били против одбране на дугим и расплутим фронтovima зато што би нам таква одбрана спутавала иницијативу и слободу рада и што бисмо у њој тргјели више губитака а задавали мање удараца непријатељу. Па и ако смо је негдје морали прихватити, чак и под повољним условима, настојали смо да је се што прије отарасимо и да што брже повратимо оно нормално стање у коме ћемо опет добити оперативну слободу да бисмо могли нападати на непријатеља који је везан, распарчан и принуђен да се брани. То је било могуће само под условом да се и у одбрани сачува и испољава офанзивни дух, да се и за вршимо његово извођења природе непријатељу такви облици борбе у којима ће његова преимућства бити паралисана а наше предности доћи до јачег изражаја.

Због свега тога су се организација и метод извођења одбране јединица НОВ битно разликовали од оних у т.зв. „нормалним“ условима. Ако се снага њене одбране није могла испољавати у фортификациској организацији положаја и појасева са организованим системом ватре и препрека, у дубини те одбране, у снази резерви и других ешелона, у комбиновању њиховог жилавог отпора из ровова и активног дејства, онда су њене јединице морале пронаћи неки нови поступак у организацији и извођењу одбране. Овај се проблем оштро истицао у нашем рату, али се не би могло рећи да је само за њега био специфичан. Пошто је виталност одбране била знатно пољуљана у Другом свјетском рату, није чудо што се данас на том пољу много лута и трага.

Анализа одбранбених бојева и операција НОВ недвосмислено показује да се снага одбране наших јединица испољавала у њиховој активности, везаној са примјеном најразноврснијег облика маневра и тежњом да се по сваку цијену избјегну дуге, исцрпљујуће позициске борбе и да се борба брзо одлучује у непосредним сударима. То је произилазило из правилног схватања улоге и циља одбране и општих услова које смо изнијели.

Разматрајући те опште услове ми смо видјели тешкоће на које је непријатељ наилазио у извођењу својих офанзивних операција. Ако му је раније — када је прелазио у офанзиву на партизанске одреде — понекад и успјело да их због њихове територијалне зависности и инертности веже и примора на фронтална дејства и да их фронтално потискује и око њих стеже тактички обруч, то му касније, у офанзивама против НОВ, није полазило за руком. Он је и против своје воље био принуђен да подешава начин рада у овим условима. Зато у његовим офанзивним операцијама није било фронталног развијања снага, пробоја утврђених линија и употребе других ешелона у оперативној дубини браниоца, итд., што би му најбоље одговарало. Непри-

јатељ је био приморан да предузима брзе продоре у дубину територије у циљу посиједања значајних тачака и цијепања и опкољавања наших снага. А овдје је одлучивала брзина. Непријатељ је увијек настојао да постигне већу брзину од оне којом би јединице НОВ могле да припреме и предузму свој противманевар. То га је силило да ствара јаке маневарске групе везане за комуникације и засићене свима родовима војске, или лако покретљиве брдске планине јединице на тежем терену.⁴⁾

Због тежње за што већом брзином у развоју операција (којом се овдје рјешавало и питање у чијим ће рукама бити иницијатива, јер је нападач није могао обезбиједити све дотле док не примора снаге НОВ да приме наметнуту борбу, пошто су и оне, у противном, биле у стању да предузму противманевар) одлучне борбе су се везивале искључиво за поједине правце (често међусобом тактички неповезане) и изводиле уз велику покретљивост и динамичност.

Такви услови различито су утицали на дејства нападача и браниоца. Тежња за брзим продорима на појединим правцима, с једне, и неизвјесност у погледу распореда и намјера јединица НОВ, с друге стране, утицале су веома неповољно на рад непријатеља на појединим правцима, а тиме и на развијање цјелокупне операције по замишљеном плану. Све то је испољавало свој утицај у овоме:

— прелазећи у наступање одређеним правцем, непријатељ није могао нападати по начелима која важе за „нормалне“ услове, јер није било ни одређеног фронта ни контакта са браниоцем које је тек требало успоставити. Тежња за избјегавањем изненађења супротна је брзини којом треба развијати дејства. А због све дубљег продирања на одвојеним правцима, поједине маневарске групе су се све више изоловале и осјећале несигурније, јер је бранилац имао све више услова да их почесно туче и дејствује на њихове бокове и позадину;

— тек онда када успостави тјешњи контакт (до којег је обично долазило последице изненадног дејства браниоца са прикривено посједнутог доминантног положаја и на основу већ створене идеје маневра) непријатељ је био принуђен да се развија под борбом, и под неповољним условима, губећи и вријеме и жртве. За то вријеме бранилац је могао да изврши измјене у плану одбране са циљем да приреди нова изненађења и примени нове облике маневра, тако да је непријатељ морао да обуставља напад и врши нове припреме, да довлачи нове снаге, итд., губећи вријеме које се више није могло надокнадити;

— падом мрака непријатељ је постајао немоћан, још више се осјећао изолован и несигуран, те је обично и обустављао напад, обезбјеђујући се од ноћних дејстава јединица НОВ.

Све ово ишло је у прилог браниоцу, који је, осим тога, имао:

— иницијативу у избору одговарајућих положаја за одбрану, са свима предностима које отуд произилазе;

— слободу у избору и честом мијењању облика маневра;

— могућност брзог и енергичног дејства у моменту када се непријатељске снаге налазе у неповољном положају (одвојене од база, развучене, одвојене од ватрених положаја артиљерије, итд.);

— широке могућности за примјену ноћних дејстава у циљу узнемиравања непријатеља, уништавања његових истакнутих дјелова или разбијања читаве његове маневарске групе;

⁴⁾ Због тога је и основна оперативна идеја за операцију „Вајс“-1 била: брзо продирање главних маневарских група комуникацијама, а у Петој офанзиви: брзо посиједање кањона Пиве и Таре.

— могућност забацивања свих својих снага или њиховог дијела у позадину непријатеља.

У таквим условима био је измијењен и појам бојишта. Ту није било границе између линије фронта и између тактичке и оперативне дубине, нити су ове биле одређене. Ту су се борбе брзо преносиле с једне тачке на другу и одлучивале у енергичним и кратким сударима, при чему су се положаји брзо мијењали, а с њима и облици маневра и улоге браниоца и нападача. Као што сам већ рекао, за успјех такве одбране била је одлучујућа активност браниоцевих снага и примјена најразноврснијих облика маневра и по фронту, и по дубини, и по боковима нападача. Ово је потпуно одговарало и циљу одбране, који је обично био у томе да се непријатељ заустави, да се добије потребно вријеме за припрему и прелаз у противофанзиву на правцу на коме је непријатељ најслабији и гдје јој се најмање нада и да се успјешно ријеше проблеми слободне територије, обезбједи неки значајан пролаз за сопствене снаге или неке офанзивне акције главних снага од интервенције непријатеља, итд.

Организација одбране

Организација одбране је вршена у складу са потребом да се првенствено обезбједи активност браниоцевих снага. При томе су јединице НОВ — користећи раније истакнуту слободу у избору положаја — тежиле:

— да на брањеном правцу буде низ подесних линија за одбрану и довољно слободног простора за примјену разних облика маневара по дубини и на боковима;⁵⁾

— да положаји буду природно јаки и надвишавајући, да су подесни за извођења разних облика мањера и наткриљивање нападачевих бокова, а не подесни за његов развој и организацију напада, управо такви да и слабијем браниоцу омогућавају да својим активним дејствима разбије нападача;

— да су подесни за запречавање тенкоопасних праваца и природно јаки у ПТ смислу.

Бранилац је тежио да изврши посиједање таквих положаја у тајности у циљу постизања изненађења и да последије сваког судара са непријатељем изврши неопходне измјене не само у циљу избјегавања дејства артиљерије и авијације, већ и ради постизања поновног изненађења.

Браниочева тежња за активношћу огледала се и у груписању његових снага за одбрану. Наиме, његове главне снаге су начелно служиле за маневар и активна дејства ради чега је избјегавано не само развлачење и цијепање тих снага, већ и њихово уплитање у тешке позициске борбе. При томе се тежило да се обезбједи најефикаснија блиска, унакрсна и вишекатна ватра, комбинована са одлуч-

⁵⁾ Тако су наше јединице у познатом одбранбеном боју на правцу Бугојно—Г. Вакуф—Прозор најприје посјеле положаје на линији Планиница—Тихомишље—Сарајвилић, а затим се повлачиле на низ узастопних положаја све до последње, критичне линије: Вилића Гувно—Макљен—Застине.

ним покретима, као и погодни услови за извођење брзог и ефикасног маневра на бокове и позадину нападача. Зато су испред непријатељских главних снага најчешће остављани слабији дјелови, док се главнина налазила на погодном мјесту — позади, на једном или на оба бока, итд. Поред тога, самим борбеним поретком требало је обезбиједити што већу еластичност у циљу вршења брзих измјена било ради извлачења снага или ради њиховог прегруписавања на основу нове идеје маневра. А пошто се одбрана заснивала на брзим активним дејствима такоређи читаве јединице, резерве нијесу одређиване за отварање тактичке дубине, тј. за организацију и одбрану резервних и међуположаја, већ су начелно биле намијењене за парирање непријатељских успјеха у критичној ситуацији за браниоца, или су имале улогу носиоца активних дејстава читавог борбеног поретка. Ако се дио или главнина јединице, која је унапријед била одређена за активно дејство (како сам то горе изнио, јер је њено дејство већ унапријед планирано), не сматра резервом, онда су резерве у свим другим случајевима биле мање (обично другопотчињена јединица) или их није ни било. Тиме је јасно испољавана браниочева тежња да у противдејствима ангажује што јаче снаге.

С обзиром на велику покретљивост и динамичност на бојишту, фортификација је имала мањи значај, тако да је само у изузетним случајевима могла достићи онај значај који има у одбрани у „нормалним“ условима. Недостатак алата и васпитање бораца још од почетка устанка у оном офанзивном духу који је до краја прожимао доктрину НОВ, отежавали су извођење фортификациских радова и у оним ријетким приликама када се прелазило у одбрану. Чињеница је да су борци НОВ радије ишли у силовите јурише него што су се бранили из ровова. У рововима су се они психолошки тешко осјећали. Зато су наши борци и старјешине, чим би добили наређење за одбрану, тежили да се што прије отресе улоге браниоца и преузму улогу нападача. Чак и онда када је било очито да би ровови добро дошли, борци су их нерадо копали.⁶⁾

У погледу запречавања, јединице НОВ су поклањале највећу пажњу одбрани од тенкова. У том циљу су за одбрану бирани теже пролазни отсјеци земљишта, затим тјеснаци на комуникацијама, усјеци и сл., да би се могло извршити рушење. Ту би добро дошле ПТ мине, али их, нажалост, није било, нити их је било могуће заробити од непријатеља, јер му нијесу биле ни потребне за дејство про-

⁶⁾ Када се радило о упорној одбрани, ипак се све чешће запажала тенденција да се положаји фортификациски колико-толико уреде. Штаб 8 дивизије у извјештају ГШХ од 1 фебруара 1943 године, пошто је добио наређење да упорно брани правац Бихаћ—Лапац, пише: „... Одмах смо приступили организацији плана ватре и утврђивању наших положаја. Зато смо се обратили команди мјеста Д. Лапац да нам набави пијука, лопата, ћускија, сјекира, тестера, итд., као и радне снаге да бисмо могли утврдити што прије наше прве линије и прићи изграђивању положаја по дубини“.

24 јануара 1943 године у боју на Г. Вакуфу наше су се јединице „укопале“ према извјештају њихових штабова.

тив наших јединица. Иако је оно мало мина, којима су понекад располагале наше јединице, уствари, био примитиван производ њихових радионица, оне су ипак заустављале напад непријатељских тенкова и избацивали их из строја.⁷⁾ Постављене препреке обавезно су брањене, јер је то био најбољи начин да се нападач што дуже задржи и да му се нанесу губици.⁸⁾ Па ипак се показало да је динамична и активна одбрана најефикасније средство и против нападачевих тенкова.

Метод извођења одбране

Иако духовитост у руковођењу одбранбеним бојем и изобиље форми знатно отежавају уопштавање искустава, ипак се могу уочити нека начела којих су се придржавале јединице НОВ. Прије свега, оне су тежиле да изненаде непријатеља, који је продирао одређеним правцем, на тај начин што су после кратког ватреног удара прелазиле у силовит јуриш са раније посједнутих положаја. То се често понављало и у току даљег извођења борби — увијек када се нашим јединицама пружала згодна прилика.

При томе се дешавало да је непријатељ одустајао од даљег напада, нарочито ако се радило о његовим слабијим снагама, које су биле разбијене или уништене, на примјер, у случајевима када су наше јединице — у циљу обезбјеђења напада на насељена мјеста или друга упоришта — прелазиле у одбрану праваца са којих се очекивала интервенција непријатеља. Међутим, за вријеме већих офанзива непријатељ се није одрицао својих планова, већ је довлачио нове снаге и продужавао напад. Али, ако би при томе претрпио губитке, био је приморан да се сређује, да мијења или тек ствара идеју напада и врши пре-групписавање снага и средстава, да отпочиње артиљерску припрему, итд., тако да је за дуже или краће вријеме остајао неактиван.⁹⁾ Најзад, ако је био исувише надмоћан, непријатељ је успијевао да одржи чврстину свог борбеног поретка, одбије противнапад браниоца и да одмах настави напад, при чему је обично долазило до одлучних и жестоких борби. Ако није могао приредити

⁷⁾ Тако је 5 дивизија мањим минским ПТ пољем од тих „партизанских мина“ зауставила напад тенковске чете на Пауновцу 31 јануара 1943 године.

⁸⁾ После пробоба са Зеленогори у Петој непријатељској офанзиви дјелови 1 пролетерске бригаде оставили су прикривене бомбаше на порушеном мосту на цести Фоча—Миљевина за дејство на непријатељске тенкове, а штитили су их ватром главних снага са положаја.

7 дивизија је вјешто користила заробљене 3 противтенковске пушке, комбинујући њихово дејство са минама, бомбама и ватром аутоматских оруђа. На тај начин, она је уништила већи број тенкова у току Четврте офанзиве.

6 дивизија је у одбрани за вријеме Четврте офанзиве уништила или заробила 10 непријатељских тенкова.

⁹⁾ 23 јануара 1943 године на правцу Сански Мост—Бос. Петровац дјелови 717 дивизије кренули су ујутру ка положају 1 крајишке бригаде. 2 батаљон је пустио непријатеља на блиско отстојање, а затим га снажном ватром и јуришем разбио и одбацио уз велике губитке. Једна чета је том приликом заузела и ватрене положаје артиљерије. Непријатељ је био приморан да одустане од напада тога дана. Слично су поступали и дјелови 1 бригаде 6 дивизије бранећи Рашегино Брдо и Завишића Вршину, такође у Четвртој офанзиви, последњих дана месеца јануара. Претпостављајући да се ту налазе њихови положаји, Италијани су извршили артиљерску припрему, али су се ови дјелови за то вријеме били повукли на задњи нагиб и пошли на јуриш чим је престала артиљерска ватра.

овакво изненађење, бранилац се ограничавао само на ватрени препад да би нанео губитке непријатељу и добио потребно вријеме за извођење активних дејстава.

Тек када би отклонио последице изненађења, непријатељ је настојао да предузме организован напад и натјера браниоца да прими наметнуту борбу. При томе је бранилац био изложен артиљериској и авиоприпреми нападача, а затим јуришу његових бројно јаких снага које су обично подржаване и тенковима. Пошто нијесу имале скоро ништа да супротставе том непријатељском дејству, наше јединице су ријетко прихватале такав напад, а ако су биле принуђене да га приме, оне су тежиће да што више умање његову ефикасност. Зато је било само изузетних случајева да су се наше јединице „подметале под удар непријатеља“, како се то у рату обично говорило. Иако су неки одбранбени бојеви у појединим моментима добијали карактер позициске одбране, увијек је остала тежња да се она на неки начин избјегне. Наиме, бранилац је последије првог контакта стварао потребно вријеме за извршење измјене у начину своје одбране са циљем да сачува јединице од удара непријатеља и да створи услове за активно дејство. У том циљу могло је доћи до потпуног или дјелимичног напуштања првобитних положаја, а још чешће до измјене идеје маневра. То се вршило у највећој тајности како би бранилац сачувао потребну слободу, а тиме и могућност за нова изненађења непријатеља и нове облике маневра.

Међутим, ако се радило о надмоћнијим непријатељским снагама, које су испољавале крајњу упорност у постизању циља, одбрана одређених положаја је скоро редовно долазила у питање. Нападачева слобода акције се могла спутати једино активним дејством, односно противнападима. То је био једини начин да се нападач натјера на пасивност и да одбрана поприми карактер велике упорности и чврстине. Због тога се и читава организација одбране и идеја маневра заснивала на погодностима за извођење противнапада.

Противнапади су извођени и по дану и по ноћи. Најзгоднији momenti за дневне противнападе били су они када би нападач истурио свој центар и изложио један или оба бока; када би се удаљио од ватрених положаја артиљерије или када га тенкови не би више могли подржавати; када би му се напад гасио због губитака и снажног отпора браниоца; када би се добио утисак да је одбрана сломљена, итд. Противнапад се морао предузимати и онда када би нападач продужењем напада постигао циљ, тј. у ситуацијама када је прелазак у противнапад био једини излаз, без обзира на неповољне услове за његово извршење. Противнапад су изводиле све или скоро све снаге браниоца, и то првенствено јединице које су се налазиле у првој линији, а врло ријетко резерве — нарочито у најкритичнијем моменту за парирање непријатељског успјеха.¹⁰⁾

¹⁰⁾ Најљепши примјери за ово су ангажовање резерви Врховног штаба на Макљену у Четвртој офанзиви: батаљона 1 далматинске бригаде 24 фебруара, дјелова 3 крајишке бригаде 29 фебруара и 4 црногорске бригаде 2 марта 1943 године.

Иако смо имали мноштво примјера заиста оригиналних и духовитих рјешења у извођењу противнапада и његових форми, ипак су ти противнапади начелно вршени на један или оба нападачева бока и на његову позадину (да би се дезорганизовао борбени поредак нападача, с једне, и обезбиједила брзина извођења и што већи успјех противнапада, с друге стране), док су фронтални противнапади на нападачеве главне снаге били веома ријетки.¹¹⁾

Противнапади су извођени највећом брзином и крајњом упорношћу. Они су обично отпочињали силовитим изненадним јуришем, уз изненадно отварање најјаче ватре са најближих отстојања и упо-

¹¹⁾ Овдје ћу навести само неколико од многобројних примјера:

17 бригада 28 славонске дивизије, која је добила задатак да затвори и упорно брани правац Чазма—Ивањићград и да спријечи интервенцију непријатељских снага ка Чазми, коју су нападале главне снаге, послела је положај на линији: Вучја Јама—Соварско Брдо—Совари—Липленица—Павличани. При томе је батаљон на Вучјој Јами имао задатак да изврши противнапад у лијеви бок нападача у моменту када се испољи његов напад дуж друма. А када су непријатељске главне снаге — потискујући већ трећи дан 3 батаљон фронтално дуж друма — већ рачунале на успјех, услиједио је противнапад батаљона са Вучје Јаме на његов истурени лијеви бок. Одмах затим кренуо је у противнапад и 3 батаљон. Непријатељ је био разбијен. Имао је 139 мртвих, 70 заробљених, заплијењена су 4 топа, 15 тешких митраљеза, 21 пушкомитраљез, 17 камиона, итд.

Трећег дана напада успјела су два италијанска батаљона са 500 четника, која су упорно нападала правцем: Книн—Кијево на положаје 3 и 4 батаљона 2 личке бригаде на линији Боснићи—Милојевићи—Тутуш, да потисну лијевокрилни батаљон на правцу главног удара. У моменту када је овај напад требало да успије, деснокрилни батаљон пошао је у противнапад на истурени лијеви бок непријатеља, а затим и батаљон који је отступао, тако да је непријатеља захватила паника, те је побјегао изгубивши 200 војника, 2 топа, 2 минобацача, 4 митраљеза, 29 моторних возила, итд.

У току Четврте офанзиве, 5 бригада 8 дивизије имала је задатак да не дозволи продор непријатеља правцем Бихаћ—Д. Лапац. Посјела је положаје на линији: Градина—Дреновача—Вршак—падине Милетина Брда—Узљебић. Један чук 7 СС дивизије, подржан артиљеријом и тенковима, 6 фебруара 1943 године извршио је напад на њене положаје. Заузео је Градину и Дреновачу и у моменту када су његови дјелови избијали на Дреновачу 1 чета 1 батаљона пошла је са Храстика у противнапад на његов истурени десни бок, а дјелови истог батаљона са Вршка у позадину. Истовремено су прешле у напад и јединице које су отступиле са Градине и Дреноваче. Непријатељ је одбачен у неред у $\approx$ 150 избачених из строја.

23 фебруара 1943 године, пошто је група „Фогл“, на правцу Г. Вакуф—Прозор, заузела линију Кути—Јелаче—Мрачај — к 957—Баба — к 870, услиједио је снажан противнапад браниоца на бокове и центар непријатеља, што га је приморало да се повуче и обустави даљи напад.

23 маја 1943 године на правцу Фоча—Челебић непријатељ је са линије Трврх—Црни Врх прешао у одлучан напад. Пред њим су отступали слабији дјелови 1 пролетерске бригаде. Када је непријатељ избио на линију Под Раван—Кушлат—Корча, прешло је у противнапад 7 батаљона браниоца. У огорченим борбама непријатељ је био приморан да се повуче на линију полазних положаја и да пређе у одбрану.

28 маја 1944 године, бранећи правац Мркоњићград—Лисина, 13 пролетерска бригада је на положају Липовац—Липови Врх—Липа оставила само патроле, а прикупљене главне снаге држала позади. Када је непријатељ, не наишавши на отпор на положају, пошао у колонама, 2 и 4 батаљон прешли су у бочни противнапад, разбили га и одбацили уз велике губитке.

требу бомби, а често и хладног оружја. Свака спорост и неодлучност могла је довести до неуспјеха, јер се непријатељу пружала могућност да се среди и организује. Противнапад се најчешће завршавао јуришем и енергичним уништавањем окруженог непријатеља или гоњењем, при чему су самоиницијатива старјешина и бораца, њихова сналажљивост и лукавство и крајња ријешеност да постигну циљ имали ванредно велики значај. Колико су ови противнапади били ефикасни најбоље се види по неповољном односу снага, чак и у најтежим одбранбеним бојевима, јер су наше бројно и технички знатно слабије снаге у тим противнападима постизале одличне резултате.¹²⁾

А какав је био циљ ноћних противнапада? Ови противнапади су вршени са циљем да се уз помоћ осталих форми дејства разбије непријатељски напад и да се нападач натјера на пасивност. Ако одбраном и активним дејствима није било могуће задржати јаког непријатеља у току дана, онда су се редовно примјењивали ноћни противнапади.

Зависно од конкретне ситуације на бојишту, ови противнапади могли су имати различиту намјену. У повољним условима јединице НОВ су добијале задатак да ноћним противнападом разбију или униште непријатеља, што се нарочито догађало у већим непријатељским офанзивама, када би се нека непријатељска маневарска група развукла на неком правцу и када би њени мањи дјелови остали без тактичке везе са главнином или са сусједима, тако да их је било могуће почесно тући.¹³⁾ Када би непријатељ у току дана постигао успјех, а бранилац, с обзиром на знатну надмоћност нападача и друге услове, није могао да му то спријечи у току дана, вршен је ноћни противнапад, било на дио нападачевог борбеног поретка који је постигао највећи успјех, било на резерве, позадину, вагрене положаје артиљерије, итд., стим што је то понекад могао да буде и општи противнапад на читавом фронту. Циљ таквог противнапада био је да се нападач одбаца на полазне положаје, да му се преотме нека значајна тачка или линија коју је у току дана заузео, да му се нанесу губици и тиме

¹²⁾ У поменутом противнападу на Г. Вакуфу однос снага био је овакав: *непријатељ*: група „Фогл“ (738 пешадски пук 718 дивизије без једног батаљона) и ојачани 5 усташки здруг са 1 артиљерским дивизионом, 2 пионирске чете и дјеловима 202 тенковског батаљона — укупно око 7.000 војника; *наше снаге*: 7 и 8 бригада 7 дивизије, 3 крајишка бригада и један батаљон 1 далматинске бригаде — укупно око 3.000 бораца. Сем тога, пуна надмоћност непријатеља у авијацији (20 авиона било је непрекидно на бојишту), тенковима и артиљерији. У противнападу 23 маја 1943 године на правцу Фоча—Челебић однос је био овакав: *непријатељ*: 13 и 17 пешадски пук 2 планинске бригаде и једна чета Њемаца са једним артиљерским дивизионом — укупно око 2.500 војника; *наше снаге*: 2 батаљона 1 пролетерске бригаде, 3 батаљона Мајевичке и 2 батаљона Источнобосанске бригаде — укупно око 800 бораца. У артиљерији и авијацији непријатељ је био апсолутно надмоћнији.

¹³⁾ Типичан примјер за ово је ноћни противнапад 1 батаљона 6 крајишке и 3 батаљона 1 крајишке бригаде на 2 планинску бригаду на Еминовцима, 25/26 фебруара 1943 године у Четвртој офанзиви. Наступајући, почев од 20 фебруара, из Санског Моста, ова бригада је избила на Еминовце гдје се у току 25 фебруара почела да утврђује. Наши батаљони су је ноћу напали и постигли потпун успјех. Непријатељ је био разбијен, а батаљони су заплијенили 4 топа, 6 минобацача, 12 тешких митраљеза и 15 пушкомитраљеза, сву комору, итд., тако да је планинска бригада за дужи период била избачена из строја. Слично је и 7 дивизија на Банији у Четвртој офанзиви у ноћним противнападима разбила два батаљона 369 дивизије.

се онеспособи за настављање напада. Овдје су се, дакле, постављали скромнији циљеви.¹⁴⁾ И, најзад, јединице НОВ су, у ситуацији када је непријатељ био далеко надмоћнији и када је испољавао крајњу упорност у нападу, вршиле мање или веће ноћне противнападе у циљу узнемиравања, изнуравања и доношења губитака да би онеспособиле нападача за даљи напад или бар смањиле његову упорност. Обично су се такви противнапади изводили мањим јединицама и веома често.¹⁵⁾

Пошто у току ноћи није могао испољавати своје техничко преимућство, непријатељ је обично обустављао напад, утврђујући се на достигнутим линијама и предузимајући мјере обезбјеђења, тако да су наше јединице у току ноћи имале пуну иницијативу. Ноћне противнападе су начелно изводиле јединице из прве линије, тј. оне које су се у току дана налазиле у одбрани.

Основна идеја ноћног противнапада заснивала се, као и обично, на постизању изненађења, на силовитом јуришу и примјени маневра, с тежњом да се непријатељ окружи и разбије.¹⁶⁾

¹⁴⁾ Тако је 6 крајишка бригада за шест дана, од 20 до 26 јануара 1943 године, у Четвртој офанзиви, затварајући правац Сански Мост—Лушци Паланка, којим су нападали надмоћнији дјелови 717 дивизије, сваке ноћи прелазила у противнападе и успијевала да одбацује нападача на његове полазне положаје.

3 бригада 6 дивизије је, затварајући правац Ловинац—Удбина на положајима Могорић—Липач—Троура, у ноћним противнападима 21/22 и 22/23 јануара 1943 године одбацвала нападача са Гостуше и Дебелаче, тако да су 31 и 32 усташка бојна прве ноћи, услјед снажног удара 1 и 3 батаљона, панично побјегле све до у Ловинац.

Читав низ успјелих ноћних противнапада извршиле су 7 дивизија на Банији, 5 дивизија на правцу Сански Мост—Бос. Петровац, снаге Главне оперативне групе на Неретви у Четвртој офанзиви, снаге Главне оперативне групе на правцу Фоча—Челебић, на правцу Јаворак—Брљеве, итд. у Петој офанзиви, итд.

¹⁵⁾ Таквих противнапада изведено је веома много у тешким одбраненим бојевима, особито у Четвртој и Петој офанзиви. Ево шта каже Штаб 7 дивизије у депеши Врховном штабу од 24 фебруара 1943 године: „... Ми ћемо ноћас као и прошле ноћи предузети локалне противнападе“.

¹⁶⁾ 31 јануара /1 фебруара 1943 године јединице 5 дивизије извршиле су на Пауновцу ноћни противнапад. У току 31 јануара 1943 године непријатељ је са једним пјешадиским пуком успио да овлада к 470 и 402. Његова резерва (батаљон пјешадије) била је у с. Рамића, а ватрени положаји артиљерије у ближем рејону тога села. Зато је донијета одлука да се одморнијим снагама тајно обиђу непријатељски истурени дјелови и изврши изненадан напад на резерву у Рамићима, а дијелом снага на истурене положаје непријатеља. И заиста, непријатељ је био разбијен, заплијењена су и оштећена 4 тенка, итд.

21 маја 1943 године 13 пјешадиски пук 4 планинске бригаде, потискујући слабије дјелове Мајевичке и 6 источно-босанске бригаде, напредовао је око 15 км на правцу Фоча—Челебић и око 19.00 избио у с. Борје. У том моменту пристигао је један батаљон 1 пролетерске бригаде, брзо се развио и већ у 19.45 прешао у противнапад. Непријатељ је био изненађен силином јуриша наших бораца и почео да отступа у нареду. Командант 13 пјешадиског пука покушао је да среди борбени поредак, убацујући у бој други ешелон. Међутим, чим су пристигла још два батаљона, Штаб 1 пролетерске бригаде их је убадио у противнапад са задатком да изврше дубље обухват непријатеља и да га нападну с бокова и из позадине. Око 21.00, када је већ непријатељ био заузео нове положаје, борци батаљона су се привукли близу његових положаја, засули их

Овакви противнапади вршени су одмах по паду мрака, прије но што би непријатељ обуставио напад или одмах послѣје обустављања, или тек у неко доба ноћи. Потреба за бржим извођењем противнапада огледала се и у томе што су јединице (које су вршиле противнапад) морале ујутру поново да заузму положај за одбрану. Тешкоће у извођењу противнапада биле су у томе што није било много времена за његове припреме, што су јединице које су их изводиле подвргаване крајњем напрезању, тако да је често долазило до лутања, закашњења, па и до ударања на празно, ако је непријатељ у току ноћи измијенио распоред, итд.

Сви ови облици активних дејстава у одбрани — и дневни и ноћни — редовно су обезбијеђивали постизање циља одбране. Иако непријатељ често није био потпуно уништен или разбијен, ипак је ремећен његов план, тако да је не само био успораван темпо његових напада, већ су га наше јединице својим противдејствима често принуђавале да по дан-два, па и више, пређе у одбрану, а то вријеме он више никада није могао надокнадити.¹⁷⁾ Напротив, то вријеме је обезбијеђивало слободу рада главних снага НОВ у извођењу противофанзиве, што је увијек доводило и до краха непријатељских офанзива. То је уједно био и најбољи доказ вриједности тактичких начела и поступака НОВ у одбрани.

бомбама, а затим енергичним јуришем за 15—20 минута разбили их и нагнали у панично бјекство, све до Троврха, тј. отприлике до полазних положаја са којих је кренуо 21 маја ујутру.

¹⁷⁾ 24 фебруара 1943 године, послѣје противнапада наших снага на правцу Г. Вакуф—Прозор, група „Фогл“ била је приморана да пређе у одбрану у току 25 и 26 фебруара.

23 маја 1943 године на правцу Фоча—Челебић, послѣје успјелог противнапада наших снага, непријатељ је прешао у одбрану све до 25 маја, а затим продужио веома опрезним наступањем (иако су му давале отпор само наше заштитнице), затим је тек 28 маја избио непосредно пред прилазе на р. Тари, гдје је наишао на енергичан отпор дјелова 1 пролетерске бригаде.

Послѣје осам дана напада — од 20—28 јануара 1943 године — бројно четири пута јача колона дивизије „Ре“, која је добила задатак да брзо продре правцем Ловинац—Удбина, била је низом противнапада приморана да пређе у одбрану, тако да је командант 5 армиског корпуса 28 јануара извијестио своју армију: „Јужна колона дивизије „Ре“ брани се на познатим позицијама“.

На правцу Сански Мост—Бос. Петровац сви покушаји продора непријатеља у периоду од 20—28 јануара 1943 године остали су без успјеха. Штавише, због противнапада наших јединица непријатељ је био приморан да 21, 25 и 28 јануара сређује своје јединице и чека пристизање појачања.

УТИЦАЈ ЗЕМЉИШТА НА ОРГАНИЗАЦИСКО-МАТЕРИЈАЛНУ СТРУКТУРУ ОРУЖАНИХ СНАГА

Карактеристике земљишта у знатној мери утичу на организациско-материјалну структуру оружаних снага. То је једна од основних поставки са којом сви организатори армија морају да рачунају. Та чињеница знатно компликује њихов посао и често им ствара велике тешкоће. Понекад се чују и екстремна гледишта (на пример енглеска) да специфичне земљишне прилике, као, на пример, планине и шуме уопште онемогућавају употребу савремене војне технике и да на таквим просторијама могу оперисати само јединице опремљене лаким наоружањем. Таква гледишта више одговарају одређеној политичкој тенденцији него стварности. Сурова је пракса показала да се савремена техника може не само свуда употребити, већ и да је под специфичним и тешким земљишним и атмосферским приликама често чак и потребнија и да мора бити компликованија него под нормалним околностима. Разумљиво је да се под тешким земљишним приликама не могу применити иста техника и иста организациска структура армије као у обичним приликама. При томе је суштина ствари у чињеници да се техничка и организациска структура војних јединица морају прилагодити земљишним, атмосферским и другим специјалним приликама и да се однос између ова два фактора у нормалним мора доста разликовати од односа у специфичним земљишним и другим приликама, као што се, на пример, и сама борбена дејства под нарочитим земљишним околностима разликују од борбених дејстава на маневарском земљишту.

Немцима се, на пример, чини озбиљна замерка што су отпочињући рат против Совјетског Савеза задржали више-мање исту материјалну организациску структуру којом су изборили своје победе на западу и југу Европе и што нису водили довољно рачуна о руској зими, а нарочито о малобројности и слабом квалитету путева који се при лошем времену у јесен, зиму и на пролеће још више погоршавају. Неки чак сматрају да је Немачка изгубила рат због тога што је свој транспортни систем углавном ослањала на моторне точкове, а не на возила за кретање по сваком земљишту: гусеничаре, полугусеничаре и т. сл. Американцима се у Корејском рату чиње приговори и друге врсте, на име да су прецењивали могућности технике и да су запостављали способности човека, а нарочито пешака, за кретање под те-

шким земљишним околностима. Зато се данас с правом указује на то да савремена армија не може имати неку универзалну структуру већ мора бити опремљена према особинама земљишта, атмосферским приликама ратишта, према особинама непријатеља и карактеру самих операција, итд. На сасвим различите начине морају бити опремљене армије, на пример, за пустињски, поларни и планински рат, за рат у дунгли, за шумски рат у Финској, за амфибиске операције, за рат у Средњој и Западној Европи, за рат у непрегледним и слабо комуникативним евроазиским равницама, итд. Некада није било тако битних разлика, јер је тада техника имала знатно мањег утицаја него данас, пошто се она знатно теже него човек прилагођава посебним условима земљишта, времена и т.сл.

Иако се сматра да је земљиште Европе добро проходно и погодно за развој маневарског рата, ипак на појединим деловима има таква својства да намеће посебне услове за вођење операција, као и специјалне мере за целисходну организацију армија. При томе треба истаћи нарочито следеће:

— знатни делови су планинског карактера, мада њихове висине нису свуда такве да би само оне утицале на војна дејства и организационе мере. Међутим, извесне површине — иако висине свега 500 — 1.000 м — прилично су пошумљене, излокане бујицама и другим врстама ерозивног дејства, а местимично и слабо комуникативне и сиромашне, тако да планинска својства ипак долазе до јаког изражаја;

— у северозападном делу Балканског Полуострва појављују се знатне површине карстифицираног земљишта (крас), које су — без обзира на њихову апсолутну висину — тешко пролазне и које, поред особина карактеристичних само за крашко земљиште, показују многе особине својствене планинама;

— у појединим деловима Европе шуме заузимају велика просторства (Финска, СССР, Алпи, Карпати, Балканско Полуострво итд.);

— знатне територије испресецају се са многобројним воденим токовима, од којих већина при повећаном водостају, а добар део и у свако доба, претставља препреке у тактичком и оперативном погледу. Често и мањи водотоци, самом природом свога корита (кањонска усеченост, каменитост обала, итд.) претстављају озбиљне препреке техничким средствима (тенковима, разним возилима, итд.). Извесне области, поред речних токова, испресецају се са читавим сплетом канала за наводњавање, високих насипима и путевима који воде насипима са којих је тешко сићи; њихова флора се одликује својом бујношћу и висинама тако да све то претставља посебну врсту препрека за војна дејства (на пример Североиталијанска равница, Холандија, и т.сл.);

— иако је Европа, уопште узев, добро комуникативна, у неким областима су путеви релативно малобројни, а нарочито бољега квалитета са савременим коловозом. Због таквих путева је, на пример, у току Колубарске операције у новембру и децембру 1914 године отказао чак и сточни транспорт аустријских армија које су продрле у Србију, што се, између осталог, сматра као један од главних разлога пораза Поћорекских снага;

— у равницама Источне Европе, а и у неким равницама осталог дела Европе, дуж великих река за време јесењих и пролетњих киша (а и у влажним зимама) знатне површине земљишта могу бити под водом или је на њима блато тако густо и тешко да је покрет преко њих изванредно заморан и спор. У знатном делу Панонске низије, под таквим приликама, на пример, артиљериска оруђа са сточном вучом калибра изнад 100 мм са појачаном запрегом могу да прелазе пољским путевима без чврсте подлоге једва $\frac{3}{5}$ прописаног отстојања за један час. Дивизиска артиљерија немачке војске у СССР-у за време пролетње и јесење „распутице“ са појачаном сточном запрегом (осморна или десеторна за свако оруђе) могла је да постиже само око једне половине дневних маршевских отстојања.

Напред изнете карактеристике земљишта — ако се појављују у благој форми или ако се ради само о ограниченим површинама — не изазивају неки битан утицај на вођење операција и на организациско-материјалну структуру армије. Међутим, ако су те особине веома изразите, као на пример у Швајцарској или Аустрији (планине), у Финској (шуме), или још горе, ако се на извесној већој територији једновремено појављује неколико напред изнетих специфичних земљишних фактора који заједнички делују, као што је, на пример, случај на Балкану, па и код нас, онда су то чињенице о којима се при вођењу операција и спремању армије за рат мора водити најозбиљније рачуна.

Шта су показала ратна искуства на овим и сличним територијама?

Кратки рат који је у априлу 1941 године водила бивша југословенска војска — када су немачке мотомеханизоване и ваздухопловне јединице суверено владале бојиштем — не може дати нека озбиљнија искуства, пошто је бивша југословенска војска била брзо поражена, и то из истих разлога из којих су биле поражене и пољска, француска, белгиска, енглеска и друге војске. Доцније операције на нашем војишту носе великим делом специфичан карактер народног устанка и партизанског рата, у коме се сударају две снаге потпуно различите по своме квалитету, карактеру, структури, наоружању и начину борбених дејстава. Из тога и таквога рата ипак се могу извући следећа искуства:

Иако су биле слабо наоружане и опремљене примитивним борбеним средствима, наше јединице су се често успешно супротстављале непријатељским мотомеханизованим снагама које су дејствовале у захвату наших планинских, крашких и шумских зона, задржавале их или их уништавале. Но, неоспорно је да би наше јединице дејствовале још успешније и трпеле би свакако много мање губитака да су располагале бољом техником. Оне су против модерно опремљених непријатељских снага, које су напредовале планинским, крашким и шумским путевима (за које су биле везане природом свога наоружања и опреме) врло успешно маневровале преко планинских гребена, преко јако карстифицираних површина и пространих шума ван бољих путева, нападале најосетљивија места непријатеља: бокове, позадину, штабове, транспортне колоне, везу и саобраћај, лицавале непријатеља

средстава за живот и борбу, онемогућавале му командовање, узајамно потпомагање, итд., да би се затим окренуле против ослабљених непријатељских борачких делова.

На осталим фронтovima период рата 1939—42 године карактерише се операцијама мотомеханизованих снага широких размера, у којима су тенкови играли одлучујућу улогу. Такве су биле операције у Пољској, на Западном фронту, на Балкану, у Северној Африци и на Источном фронту. Година 1943, за време операција у Италији, доноси значајну прекретницу у томе. У току наступања доста узаним Апенинским Полуострвом, Савезници су наилазили на огромне тешкоће које су знатно успоравале темпо операција и доводиле их чак и до потпуног застоја, иако је савезничко ваздухопловство суверено владало медитеранским небом. Притом су дошле до знатног изражаја земљишне прилике, карактеристичне за то полуострво — мали број добрих путева и узане планинске долине — које су потпуно онемогућиле широке маневре мотомеханизованих и тенковских снага Савезника, тако да нису помогле ни јаке концентрације артиљерије (на пример у области јужно од Монте Касина). Јака запречавања и ПТО на путевима и у долинама потпуно су укочили тенкове за које се дотле сматрало да су незадрживи. Постепено уравнотежење снага довело је до позициског рата, који се задржао чак и после америчког десанта преко Нетуна и Анџија, јер се искрцани корпус доста дуго налазио у критичном положају у коме је био прикован у узаном мостобрану. А што је та криза преброђена има се у великој мери захвалити снажној заштити коју су му пружиле америчке ваздухопловне и поморске снаге. Немачка одбрана јужно од Рима поколебана је тек дејством за које се већ сматрало да је пало у заборав. Положај је пробијен дејством пешадијских снага, а нарочито планинских јединица и мароканске коњице, и то преко планинских гребена, уз снажну подршку артиљерије и ваздухопловства. Импозиантни оперативни удари крупних оклопних и моторизованих снага замењени су скромним садејством ситних тенковских јединица са пешадијом. Начин употребе јединица и техничких средстава морао се, дакле, прилагођавати амбијенту у коме се дејствовало, а у коме су долазили до пуног изражаја лаки и средњи бацачи, разни видови брдскога транспорта, многа средства која олакшавају живот и рад јединица на планинском земљишту (снабдевање водом, итд.), итд.

У таквим околностима било је од изванредног значаја снажно дејство савезничког ваздухопловства, које је суверено господарило ваздухом и успешно парализовало саобраћај, доказујући тиме да је дејство на комуникације најефикаснији вид стратемиског бомбардовања. Све је ово имало за последицу да се опет прешло на маневарски начин ратовања. То истина нису биле муњевите операције великог стила, али је фронт ипак покренут скромном брзином, уз повремене застоје на појединим линијама на којима су Немци успевали да организују озбиљније отпоре.

Операције на Источном фронту, почев од јесени 1941 године, показале су да, под специфичним околностима тамошњег земљишта,

искључиво ослањање на технику може да буде и врло судбоносно. Немачка моторизација и тенкови отказали су рад у условима јаке зиме и заглибљавали су се у украјинском и руском блату, тако да се и „Blitzkrieg“ претворио у своју супротност — у застој. Продужење операција под таквим околностима омогућено је само комбинацијом човека и технике, моторнога и сточнога транспорта, оклопних и коњичких јединица. Ниске температуре су онемогућавале и дејство наоружања, јер се и мазиво смрзавало. Међутим, све ове чињенице не оправдавају схватање да се под оваквим приликама техника не може уопште употребити. Напротив, оне императивно захтевају да се техника што више усаврши и прилагоди специфичним особинама ратишта.

На Тихоокеанском ратишту, приликом освајања појединих острва и острвских група које су великим делом планинско-пошумљеног карактера (џунгла), америчке би јединице тешко постизале успехе да нису имале огромну техничку надмоћ. Оне су флотом и авијацијом потпуно господариле морем и ваздухом, а усто су биле надмоћније и у техници копнених снага (тенкови, артиљерија, тешко пешадиско наоружање, итд.), као и у њиховом снабдевању. Зато су под таквим условима често и бројно слабије америчке снаге водиле успешне борбе са Јапанцима (острво Бугенвил, итд.). Па ипак, ни ту сама техника није могла све да постигне. На пример, на острву Манус (у групи Адмиралских Острва у Тихом Океану¹) слабе јапанске снаге (око 200 војника), без артиљеријске и авијацијске подршке, користећи бункере, блокхаузе и ровове изграђене дуж пута кроз џунглу између села Љоренгауа и Росума, задржавале су 7 амерички коњички (уствари пешадиски) пук, тако да је у току 6 дана (од 19—25 марта 1944 године) напредовао свега око два километра. Због јаког моралног потреса и великих губитака (нарочито у официрима) сменио га је 8 „коњички“ пук, који је тек 27 марта успео да сломи непријатељски отпор, благодарећи садејству авијације, артиљерије, бацача пламена и тенкова. Показало се да се изолованим ангажовањем авијације, артиљерије и тенкова, бацача пламена и базука није могла разбити непријатељска одбрана у шумској зони. Напротив, јапански отпор се могао савладати само свестраним садејством живе силе и осталих техничких средстава и њиховим маневром кроз џунглу.

За савезничку стратегију на Далеком Истоку било је од велике важности овлађивање комуникацијом између Кине и Бурме не само ради снабдевања кинеских армија, већ и зато да Бурма послужи и као полазна база за поновно освајање Задње Индије (Индокина и Малајско Полуострво). Зато је у Бурму упућен један специјални амерички одред (јачине пука), под командом генерала Мерила.²) Иако тај одред у многоме није испунио очекивања, његове операције кроз бурманске планине и џунгле не би се уопште могле изводити да му није

¹) По подацима из књиге „The admiralties“, издање Историског одељења америчког Министарства рата.

²) По подацима из књиге „Merill's Marauders“, издање 1946 године Историског одељења америчког Министарства рата.

било обезбеђено снабдевање и евакуација рањених и болесних ваздушним путем. Тако је, на пример, у једном критичном моменту био ваздушним транспортом ојачан и једном батеријом брдских оруђа. То показује, с једне стране, да савремена и целисходна техника може омогућити јединицама да изводе оперативна и тактичка дејства и на таквом земљишту где иначе не би била могућа, па чак и да знатно повећа њихову маневарску способност и, с друге стране, да непосредна техничка средства могу бити велики баласт и учочити покретљивост иначе покретљивих трупа.

Слична искуства донео нам је и рат у Кореји,³⁾ чија је земљишна конфигурација веома слична нашим планинским пределима. У Кореји се, пре свега, видело да се под оваквим земљишним приликама показала потпуно неоснованом идеја о могућности вођења рата ослањајући се претежно на техничка средства, односно идеја о вођењу рата притиском на дугме („push button war“). Човек је и тамо остао доминантни фактор, а успех се могао постићи само комбинацијом дејства живе силе и технике. Ту констатацију не мења много ни чињеница да се нису употребљавала атомска средства, па су је морали признати чак и Фулер и Микше, познати поборници придавања превенства техници у оружаним снагама.

Снаге на страни Јужне Кореје располагале су потпуном надмоћношћу у ваздуху, а ипак то није било довољно да се избори победа. Тачно је, међутим, и то да би у првом периоду рата 1950 године јужнокорејске и америчке снаге биле уништене и протеране са полуострва да нису имале изванредну подршку америчког ваздухопловства, која им је омогућила да одбране фусански мостобран. С друге стране Севернокорејци нису успели да сломе отпор на фусанском мостобрану због потпуног одсуства подршке из ваздуха.

Тенковски рат, налик на онај из периода 1939—42 године, био је немогућ у Кореји, јер се због узаних планинских долина и мочварних пиринчаних поља оперативни удари крупних оклопних јединица нису могли изводити, тако да се употреба тенкова морала свести на подршку пешадије ситним тенковским групама. Напредовање тенкова долинама лако се могло спречити ефикасном ПТО у долинама и држањем планинских ланаца дуж комуникација. Употреби технике дуж комуникација Севернокорејци и Кинези успешно су супротстављали маневар живом снагом, већином планинским земљиштем ван путева и дејством на позадину, артиљериске положаје, штабове, центре везе и т.сл. Овај рат је умногоме потсећао на операције у Италији крајем Другог светског рата.

На основу горњих искустава и датих карактеристика земљишта покушаћу да дам одговор на неколико питања која се односе на материјално-организациску структуру оружаних снага.

³⁾ Неки подаци су узети из белгиског војног часописа „L'armée — La Nation“ — април 1954. године.

Жива сила или техника?

Пре свега, сматрам да треба постићи разуман однос између човека и технике. У сваком случају треба имати јединице које ће бити способне да задрже надирање непријатеља долинама и друмовима, чак и онда ако би дејствовао и јаким мотомеханизованим снагама. Иако за ту сврху могу послужити и пешадиске дивизије обичног, класичног типа, ипак треба имати и извесан број моторизованих јединица за маневровање комуникациском мрежом. У сваком случају, ове јединице треба да располажу јаким противтенковским средствима, првенствено реактивним бацачима (90—105 мм), за дејство на блиским отстојањима (пошто готово свуда има заклона за постављање ПТ засада) и тенковима за дејство на средњим (100—500 м) и даљим отстојањима (500—2.000 м) пошто су тенкови засада ван сваке сумње нај-ефикасније средство за борбу против тенкова. Према томе, противтенковске и самоходне топове, по моме мишљењу, употребљаваће из нужде само онај ко нема нечег бољег, и ко мора да штеди из економских разлога (пошто је њихова производња лакша и јевтинија од производње тенкова), да би на тај начин што више тенкова могао употребити као ударну и маневарску снагу против живе силе. Пошто је употреба тенкова за противтенковску одбрану свакако скопчана са великим материјалним издацима, познато је да чак и индустријски веома развијене и богате земље истражују могућности да пронађу неко јевтиније, а при томе ипак прикладно и ефикасно противтенковско оруђе за дејство на средњим и даљим отстојањима. А пошто се тенкови могу успешно употребљавати и за непосредну подршку пешадије у иоле пролазним планинским, крашким и шумским регионима, изгледа ми да је правилно што су многе војске у пуку формирале тенковску чету, а у дивизији тенковски батаљон, тим пре што би такве јединице имале довољно отпорне и ударне моћи и на маневарском и на равничастом земљишту.

С друге стране треба имати и такве јединице које ће бити врло покретљиве и способне за маневар ван добрих комуникација у планинским, крашким и јако пошумљеним земљишним комплексима. За то, по моме схватању, најбоље одговарају самосталне бригаде, опремљене првенствено индивидуалним наоружањем довољне ватрене моћи (аутоматизација) и ојачане тешким оруђима (митраљези, лаки бацачи и бестрзајна оруђа), подешеним за пренос товарним грлима. Покретљивост ових јединица могла би се постићи повећањем њихове независности од транспорта. У том циљу може одлично послужити транспортна авијација (бацањем терета), а нарочито хеликоптери, који су, свакако, много прикладнији, јер само 2—3 хеликоптера могу да замене више стотина товарних и телгећих грла. Зато ће хеликоптер, као нај-идеалније транспортно средство за планинске, крашке и шумске пределе, по мом мишљењу, унети праву револуцију у ратовање под оваквим нарочитим приликама. Ако још буду постојале и шире материјалне могућности, хеликоптер ће свакако постати и веома ефикасно средство за маневровање живом силом. Међутим, ако се не буде рас-

полагало хеликоптерима, маневарска способност бригада може се обезбедити комбинацијом моторних возила и сточних транспортних средстава (нарочито товарних, која дозвољавају највећу независност од добрих путева). Какав треба да буде бројни однос једних према другима зависи од природе операциског правца. Понекад ће јединице морати да се ослоне само на сточна транспортна средства, чију употребу не треба избегавати, пошто су њима у таквим и сличним приликама прибежавале и армије технички веома развијених држава. Тако је, на пример, немачка 20 планинска армија од три корпуса (осам дивизија), са бројним стањем од 204.000 људи, приликом операција у Јапонији (Северна Финска и Норвешка) у шумској области (делом планинског, а делом мочварног карактера — тундра) располагала, поред 7.000 транспортних моторних возила, и са око 60.000 грла теглеће и товарне стоке. Но, и поред тога, армија је показала веома велику маневарску способност, јер је у тој поларној области од септембра 1944 до марта 1945 године прешла око 3.000 км.

Овакве бригаде, као више тактичке и мале оперативне јединице употребљаване су на оваквом земљишту у бившој југословенској војсци под именом брдске бригаде које су оперисале из Босне и Херцеговине према Србији у Првом светском рату. Финска је од 1942 године (шумски рат) отпочела преформирање извесног броја својих дивизија у бригаде, а и данас располаже бригадном организацијом армије. Садање италијанске јединице су такође формиране у самосталне бригаде. Планинске јединице бивше југословенске војске биле су формиране у самосталне одреде који су одговарали бригаама. Најзад, најбогатије искуство у погледу подесности бригадне организације има баш наша армија која је у току НОР-а великим делом оперисала самосталним бригаама и постизала изванредне успехе.

Артиљерија и тенкови или ваздухопловство?

Неоспорна је чињеница да планинско, крашко и пошумљено земљиште отежавају употребу артиљерије, а нарочито у маневарским операцијама. При дужој стагнацији фронта могу се, истина, створити одговарајући услови за концентрацију и употребу јачих артиљериских снага, као на пример, 1916 године у Доломитима, 1917 године приликом пробоја фронта код Кобарида или 1918 године при пробоју Солунског фронта, те ће такве могућности, наравно, и убудуће постојати. Али, у покретном рату ти услови су доста ограничени. Совјети су познати поборници великих маса артиљерије, па ипак такве акције већег опсега нису забележене у операцијама IV украјинског фронта у Карпатима (1944/45), јер изгледа нису могле бити остварене. Напред речено односи се и на ПА средства чије постављање на извесним удаљењима од комуникација наилази на знатне потешкоће, које су утолико веће уколико је земљиште теже, пошто ПАА није у могућности свуда да прати колоне. Зато се може поставити питање: није ли авијација, под оваквим околностима, ефикасније средство за подршку и

заштиту трупа на земљи од артиљерије? Наравно, и при употреби ваздухопловства се појављују знатне тешкоће (на пример, израда аеродрома, променљиви метеоролошки услови, тешкоће осматрања и дејства на пошумљене просторије, итд.), али су све те тешкоће, ипак, сразмерно мање од тешкоћа употребе артиљерије. Имајући у виду ове чињенице, долази се до закључка да се ваздухопловство може до извесног степена јаче развијати на рачун артиљерије, што, наравно, не значи да треба артиљерију занемарити или потценити, већ наћи један целисходан однос.

Слична дилема се појављује и у погледу односа тенкова и авијације. На планинском, крашком и пошумљеном земљишту употреба тенкова наилази на знатна ограничења. То су очигледно показале операције у Италији (1943—45 г.), Карпатима (1944—45 г.), Кореји (1950—52 г.) и Индокини (1946—54 г.). Али, то не значи да се тенкови, и под таквим приликама, не могу употребити у знатном броју као нај-ефикасније ударно средство, као што је то био случај 1940 године у Арденима и 1941 године на Балкану. Међутим, ако се изврши целисходан распоред снага армије која је решена да се одлучно бори и ако се организује ефикасна ПТО на тенкопролазним правцима слични се примери могу ређе појављивати. Према томе, треба тежити да се и ваздухопловству поверавају извесни задаци на планинском, крашком и пошумљеном земљишту (које под обичним приликама извршавају тенкови) кад год за то постоје повољни услови, јер се тиме и тенковима знатно олакшава рад.

Точкаши или гусеничари?

Због ограниченог броја путева са савременим коловозом, па и оних са макадамом, превозење трупа и материјала мора се вршити и пољским и шумским путевима. Истина, и ови путеви су прилично употребљиви по лепом и сувом времену (иако се и тада често наилази на велике тешкоће због њихове узаности, оштрих окука, стрмина, итд.), али се њихово стање за време кишовитог или влажног времена толико погорша да често долази у питање њихово коришћење. Ово су очигледно показала и искуства са последњег нашег великог маневра у 1953 години. А пошто ће моторна возила често морати да силазе и са путева (у циљу извлачења артиљериских оруђа на положаје, снабдевања борбеног поретка, итд.), природно је да ће сва моторна возила која не би била прилагођена овим специфичним приликама, свакако, наилазити на знатне, па често и несавладљиве тешкоће. За ову сврху су много погоднији гусеничари или полугусеничари, јер се могу много лакше и сигурније кретати не само ван путева, већ и по блатњавом терену. Они су, дакле, далеко погоднији од моторних возила са точковима, иако и они, наравно, имају и својих недостатака (скупљи су, брже се троше, више руинуирају путеве, спорији су, не могу да прођу преко јако карстифицираних површина густога и љутога краса, итд.). Према томе, и овде би требало тражити подесан ком-

промис у погледу процента полугусеничара и гусеничара у разним јединицама. По мом мишљењу, најбоље би било када би се у целини увели у артиљерији (тегљачи и снабдевачка возила), у моторизованој пешадији оклопних јединица, као и у транспорту коњичких и инжињерских јединица и пешадиских пукова (уколико није употребљен сточни транспорт), а бар око половине у извиђачким јединицама и дивизиском транспорту, и т.сл.

Инжињерска и снабдевачка средства или наоружање?

Многи ће помислити да ли је уопште целисходно и умесно поставити горе наведено питање, јер је јасно да армија треба да буде и наоружана и да располаже и инжињерским и снабдевачким средствима. То је тачно, али се у пракси ова питања ипак често постављају у врло акутној форми па се, на пример, каже да је топ важнији од булдожера или да је тенк потребнији од механичке перионице, односно брдске пекарнице и т.сл. Наведена схватања, на први поглед, изгледају потпуно исправна, али се поставља питање докле се сме ићи са оваквим поставкама, а поготову ако постоје специфичне земљишне прилике, јер ако се пређу дозвољене границе онда се поставка о већој важности наоружања може претворити у своју супротност, тј. да оно постане чак штетно, пошто нису створени одговарајући предуслови за његово успешно опслуживање и употребу. Зато би напред наведени закључци могли бити и оправдани за извесне тренутне ситуације, али се никако не могу узети као организациско правило које би се примењивало за све армије у целини и под свим околностима.

Због претежно каменитог терена на планинском, крашком и пошумљеном земљишту јединице треба што боље снабдети разним врстама инжињерских машина (булдожера, скрејпера, грејдера, фишипера, жејева, набијача, механичких тестера, макара, дизалица, компресорских бушача, итд.) за градњу, оправку, рушење и онеспособљавање путева, аеродрома, фортификациских објеката, итд. С друге стране, велики број речних токова захтева повећане количине лаког, средњег и тешког материјала за прелаз река, а могућност стабилизације фронтова довољне количине савременог, лако преносног материјала за подизање жичаних железница, итд. Поред тога, треба имати у виду да такве области оскудевају у свим врстама војних потреба и разним објектима које војне јединице и установе најчешће могу наћи у равници и на маневарском земљишту, и да се због тога, више него под обичним приликама, мора планирати употреба савремених покретних кухиња, купатила, перионица, пекарница, итд., које би биле за ово земљиште. Посебан проблем на красу, а великим делом и у осталим областима, претставља питање снабдевања водом, због чега је неопходно да техника помогне оружаним снагама у савлађивању ове тешкоће. За то је потребан велики број моторизованих цистерни, подешених и за пречишћавање воде, јер, ако се оне не би обезбедиле, могло би се десити да безводне зоне морају напустити иоле јачи ефективи људства и стоке. Тако су се и у току НОР-а морали напуштати

читава срезова због несташице воде, иако се тада радило о јединицама релативно слабијег бројног састава. Зато ће се онај који буде успешније решио питање снабдевања јединица на оваквим територијама, а нарочито проблем снабдевања водом, моћи увек појавити са надмоћнијим снагама, које ће једновремено бити и јачег борбеног капацитета. Поред тога, у оваквим областима треба обезбедити и посебне врсте хране (лаке за пренос, богате у хранљивости, које изазивају што мање жеђи, разне концентрате, витаминозне материје, и т.сл.).

У планинске рејоне вечитога снега и леда пре сто година доспели су само врло храбри појединци. Нешто доцније су се ту појављивале и поједине војне смучарске патроле, а већ у Првом светском рату на таквом земљишту бориле су се читаве армије, при чему је техника омогућила да се чак и на скоро 4.000 м високе врхове извуку не само брдски и пољски, већ и дугачки топови 105 мм. У прашумама Финске — кроз које су донедавно крстарили само одважни и на шуму навикли домороци, као и у дунглама Тихоокеанског острвља и Бурме, где су царовале само дивље звери и у које су се усуђивале да продру само поједине истраживачке експедиције — водиле су се у Другом светском рату, а у Индокини и све до ове године, операције великог опсега од изванредног стратемиског значаја. *Зато се слободно може рећи да је техника савладала и планине и шуме.*

Према томе, на земљишту о коме је реч ништа неће вредети велике количине наоружања ако се једновремено не обезбеди живот и рад човека који их опслужује и стоке која врши разне врсте транспортовања. Зато, дакле, треба обезбеђивати само онолико наоружања колико се стварно може ефикасно употребити, што поред осталог условљавају и одговарајуће врсте и количине инжињерских и снабдевачких средстава.

*

Специфичне земљишне прилике: планина, крас, шума, слаба комуникативност и велики број речних токова у знатној мери утичу на употребу технике, али је не негирају. Оне, истина, ограничавају и искључују употребу извесних врста наоружања и опреме, али, с друге стране, баш траже нова техничка средства како би се савладале тешкоће на које се наилази на оваквом земљишту. *Према томе, техника треба да буде оно средство којим ће се савладати и планина, и крас, и шума, и реке и слаба комуникативност.* А пошто су таква техничка средства овде потребнија него у обичним приликама, треба их и набављати, макар и на рачун технике наоружања, јер ће и сама техника наоружања тиме добити свој пунији значај. Другим речима, у техници наоружања треба изабрати најцелисходнија техничка средства, јер се само на тај начин може постићи не само борбена способност јединица у овом специјалном амбијенту тешкоћа, сиромаштва, свакојаких помањкања и препрека, већ и надмоћност над непријатељем. Тиме ће се уштедети и многобројне жртве у живој сили како од дејства непријатељског наоружања, тако још и више од разноврсног разбољевања које изазива суровост и сиромаштво оваквих предела.

Генерал-мајор **СРЕДОЈЕ УРОШЕВИЋ**

КАПАЦИТЕТ ПРАВАЦА И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА КАРАКТЕР ДЕЈСТВА ЈЕДИНИЦА

Савремена дивизија од 10.000—20.000 војника има знатно јачу и бројнију технику од дивизије из Првог светског рата. Поред тога, још увек постоји тенденција да се та њена техника из дана у дан све више повећава, не само у циљу повећања ватрене моћи већ и у циљу обезбеђења веће покретљивости дивизије као целине. То се нарочито огледа у тежњи за увођењем моторне вуче. Због тога је природно да ће таква дивизија успешно дејствовати ако се налази на правцу на коме може доћи до изражаја таква њена техника и ако располаже бар једном солидном комуникацијом која може поднети аутотранспорт. Другим речима, дивизија као целина не може успешно дејствовати без одговарајуће комуникације, без обзира што ће њене јединице (поједини пукови, батаљони и чете) својим изолованим акцијама (у мањој или већој мери) постићи извесне резултате. У сваком случају, тада дивизија као целина не може испољити своју пуну ударну и ватрену моћ. На тај начин, ударна и ватрена моћ савремене дивизије — која би била принуђена да ту своју технику остави негде позади, зато што је због услова земљишта не може употребити — приближила би се ударној и ватреној моћи дивизије из Првог светског рата, а можда би се и смањила. Уствари, савремена дивизија, у таквом случају, могла би да дејствује једино као „несавремена“. Ово је потврдила и ратна пракса Другог светског рата. Узмимо, на пример, немачку Пету офанзиву на наше снаге у међуречју Пиве, Таре и Сутјеске. У почетку, а и касније, док су се налазили на комуникацијама, или бар близу њих, Немци су дејствовали целим дивизијама. Тако се 369 дивизија у току маја држала комуникације Пљевља—Чајниче и дејствовала на југ у правцу р. Ђеотине, док се 118 дивизија ослањала на комуникацију Фоча—Шћепан Поље и дејствовала у југоисточном правцу. Међутим, касније, почетком јуна, када су се удаљиле од ових и других комуникација и дошле на беспутну просторију Маглић—Зеленгора—Калиновик и када су ове дивизије као целине (тј. са свом својом ватреном и ударном моћи) биле потребне Немцима за спречавање нашег пробоја, ми смо наишли на групе: „Трибукајт“, „Вертмилер“, „Гертлер“, итд., које су од тих дивизија биле вероватно формиране. Шта је Немце на то натерало? Свакако да је и немање комуникација у рејону борбених дејстава био један од разлога који их је на то навео. Чак ни наше дивизије, иако бројно

и технички знатно слабије, на таквом земљишту нису најчешће дејствовале као целине, већ по бригадама. Истина, на такво дејство наших јединица, поред оскудности у комуникацијама, утицали су и други елементи, као: наша тактика, величина просторије коју је требало очистити или контролисати, затим исхрана људства које се већином снабдевало са терена (јер би свако згушњавање изазивало потребу за добављањем хране из позадине), итд. А таква су била дејства наших дивизија за време Четврте и Пете непријатељске офанзиве.

Према изложеном, јасно се види да и од самог карактера земљишта умногоме зависи могућност употребе јединица и да сваки правац има своје тактичке, оперативне или стратегиске могућности. Свако гомилање група на појединим правцима преко њихових физичких могућности може да буде крајње неекономично и штетно, јер свако презасићавање праваца доводи не само до расипања снага, већ и до кочења маневра и успоравања операција. Процена тактичких, оперативних или стратегиских могућности појединих праваца није нимало лак и прост посао. Пре свега, ту треба детаљно познавати како организацију и формацију јединица, тако и топографски карактер праваца, њихову комуникативност, техничке могућности, итд., итд.

Ово се питање нарочито оштро поставља на планинском и ван комуникација за моторизацију непролазном земљишту, јер се у току дуготрајног мирнодопског канцелариског рада, нарочито при решавању задатака по карти понекад занемарује утицај капацитета праваца на могућност реалног извођења пројектованих дејстава. Ово тим пре што се на карту може све учртати, колоне у свим правцима кренути, јединице свуда за борбу развити, храна и муниција свима дотурити, а борбени поредак померити и учртати истом или којом другом бојом, итд. То је заиста лако само у канцеларији и на карти, али не и у стварности, на земљишту, са живим људима и техником. Баш због ове чињенице понекад се дешава да се при стварању општите претпоставке оперативног или стратегиског карактера, као и код замисли за груписање снага и средстава једне и друге стране не предвиђају оне снаге и средства које стварно одговарају оперативностратегиским могућностима појединих праваца. Ту се може пасти у грешку и због тога што се — не водећи рачуна о карактеру земљишта — тежи да се у свакој ситуацији обезбеди норма односа снага и средстава, коју је, истина, потврдило искуство последњег рата, али не и за све услове и све ситуације. Због тога има појава да се, на пример, према корпусу од 2—3 дивизије у одбрани на планинском земљишту и у зони кроз коју воде свега две-три комуникације, нападачеве снаге не одређују с обзиром на то колико их се на том правцу стварно може употребити и развити, већ се унапред одређује армија од два до три корпуса (7—10 дивизија са осталим одговарајућим ојачањима у артиљерији, тенковима, инжињерији и осталом) само зато што по „норми“ нападач треба да буде 2—3 пута јачи од браниоца. Овакве су снаге нападача, наводно, потребне и ради обезбеђења

„неужног односа“ снага при разигравању динамике, иако је то потпуно нереално, јер нападач не може употребити онолико снага колико би хтео, већ колико му услови дозвољавају. Можда ће се рећи да ће се нападачеве снаге ешелонирати по дубини, али треба имати у виду да од тога ешелонирања не би имало скоро никакве користи. Ако би се, на пример, на једној комуникацији ешелонирале три дивизије једна за другом, тешко би и прва могла доћи до потпуног изражаја, а остале две мало, можда само у артиљеријској подршци, и то око комуникације (у њеној зони). Поред тога, то би отежавало, а понекад и онемогућавало дотур и евакуацију свега потребног дивизији у првом ешелону, тј. дивизији која стварно дејствује, а да и не говоримо о томе да би таква густина трупа и технике на једној комуникацији претстављала одличну мету како за артиљерију браниоца, тако и за његову авијацију.

Да видимо шта би у овом случају било са односом снага, ако грубо претпоставимо да корпус брани овај правац једном дивизијом и да ту дивизију напада корпус од 3 дивизије. У том случају, на први поглед, изгледа да би нападач, с обзиром на повољан однос снага од 3:1, требало да има успеха ако иоле уме да ратује. Међутим, овде се ради о фиктивном односу, јер нападач неће моћи да развије све своје снаге, тако да ће и стварни однос снага бити друкчији — дакле повољнији за браниоца. Наиме, корпус у одбрани у овом случају може да развије једну своју дивизију и да је ефикасно употреби и на одговарајућој дубини одбране, док нападач, под претпоставком да има довољно и снага и средстава, не може да их развије, нити да их целисходно употреби, јер његова техника не може да дође до изражаја, изузев авијације, али она сама не може да реши питање. Према томе, ако би нападач могао да употреби и развије само једну дивизију, ешелонирану по дубини, онда би стварни однос снага био 1:1, а не 3:1. Зато се поставља питање: какав излаз може наћи нападач у оваквом случају? Ако би бранилац затварао комуникацију једном дивизијом (мада се једна комуникација обично затвара највише једним пуком), онда би, по моме мишљењу, било најбоље да нападач ту и не врши напад, већ да групише снаге на другим правцима. Али, ако би морао баш ту да врши напад, онда је јасно да такву одбрану може теже савладати, и то само у случају ако има могућности, времена и средстава за изградњу још неке комуникације из дубине до полазног положаја за напад. То значи да ће нападач само „нагризати“ одбрану са врло малим изгледима на успех, без обзира на формални однос снага и његово велико ешелонирање, јер је и увођење нових ешелона проблем за себе, тим пре што свака одбрана не мора бити пробијена (као на пример у овом случају).

Према томе, са формалне стране, оваквој замисли за груписање снага на први поглед не би имало шта да се приговори, јер је правилно постављен однос снага. А пошто је такав однос у пракси Другог светског рата омогућавао постизање успеха, требало би очекивати да ће нападач и у динамици боја успети да савлада такву одбрану. Међутим, такав став према односу снага далеко је од стварности, јер

није узет у обзир један од пресудних елемената за испољавање стварне ватрене и ударне моћи снага у нападу, тј. оперативна могућност дотичног правца.

У вези са овим било би потребно да команданти и штабови и за време мира много више обраћају пажњу на оперативне могућности праваца како се приликом пројектовања и извођења вежби не би ослањали само на карту, већ првенствено на стварно стање земљишта и његове погодности или незгоде. Међутим, треба имати у виду и то да се правилан осећај у том смислу може добити једино у току низа излазака, разматрања и извиђања земљишта и његовог упоређивања са картом. Зато свака вежба на земљишту са трупом или без ње треба да допринесе стицању што правилнијег осећаја старешина при процени оперативних могућности појединих праваца. Иако командантска путовања могу одлично послужити за тај циљ, јер она по својој методици извођења најбоље одговарају обуци ове врсте, ипак се догађа да се ово наставно питање занемарује или да му се не поклања она пажња коју заслужује по своме значају. Због тога, по моме мишљењу, не би било довољно да се процена оперативних могућности сведе само на узредно разматрање приликом решавања разних тактичко-оперативних задатака на путовању, већ би такву процену требало и посебно планирати и посебно прорађивати, ако не на свима, а оно бар на неколико праваца.

Овде треба уочити да важност неког правца зависи и од величине јединице која на њему дејствује, и од његовог капацитета, тј. од његове оперативне могућности, а нарочито од задатка јединице која се на њему налази. Другим речима, један правац може имати оперативни, па чак и стратешки значај, без обзира што његове оперативне могућности не дозвољавају да се на њему употребе и развију неке велике снаге које би и у нормалним условима, по својој јачини, могле имати оперативну или стратешку улогу. Према томе, на таквим правцима се и мањим јединицама (на пример, корпусу, дивизији, па чак и пуку) могу постављати задаци оперативне природе. Ту се, дакле, ради о извршавању таквих задатака који по своме значају превазилазе значај задатака које такве мање јединице нормално добијају на правцима на којима нема таквог физичког ограничења употребе живе силе и технике. Према томе, би свако друго објашњење, по коме би корпус, па и дивизија, због неких специфичних услова, увек добијали задатке оперативне важности, било нереално, јер би гатна пракса брзо демантовала, пошто за то нема никаквих реалних и разумних разлога. Пре свега, не треба полазити од претпоставке да ће корпуси у неким армијама увек бити тактички, а у другим само оперативне јединице — чак и онда ако немају довољно материјалне подлоге (довољно наоружања и других техничких средстава), ако се не мисли да ту подлогу може надокнадити или заменити морални елемент (што би значило другу крајност, јер би се моралу давала и таква својства која не може имати). Због тога, по моме мишљењу, корпуси (дивизије) могу вршити оперативне задатке само

онда када се налазе на правцима оперативне важности, на којима се због испресецаности и некомуникативности не могу развити нити активно дејствовати веће јединице од корпуса, односно дивизије, и када њихов задатак има оперативни значај. Аналогно томе, а према искуствима из Другог светског рата, може се десити да на правцима (на којима постоје широке могућности за развој и употребу трупа) чак ни армија нема задатак који би био раван или који би био важнији од задатка корпуса који се налази на неком изузетно важном правцу, јер је и она у извесним случајевима вршила задатке тактичке природе. То значи да се улога и важност јединица и праваца не одређује унапред једном за свагда, пошто јединице добијају ону улогу и важност, која им припада с обзиром на задатак који извршавају. С друге стране, и правци могу имати мањи или већи значај у зависности од конкретне ситуације. А уколико је неки правац важнији, природно је да му треба доделити више трупа, стим што би било штетно ако би се одредиле јединице јаче снаге но што то одговара капацитету дотичног правца. Зато се од команданата захтева да правилно одмеравају не само важност праваца, већ и место и улогу јединица које ће на њима дејствовати, клонећи се притом сваког прецењивања и потцењивања. Од тога да ли ће правилно поставити задатке својим потчињеним јединицама и схватити улогу своје јединице у целини зависи даљи рад команданта и исход борбе. Није свеједно да ли је нека јединица добила задатак оперативне или тактичке природе, јер, као што смо напоменули, једна иста јединица — с обзиром на њену улогу и важност и капацитет правца — може извршавати и тактичке и оперативне задатке. Тако се, на пример, корпус: по својој организацији и формацији — налази некако на средокраћи између оперативних и тактичких јединица, зато што већ армија у највише случајева гравитира оперативној јединици, а ниже јединице од корпуса тактичким јединицама (мада и овде може бити померања и навише и наниже). Пре свега, корпус не мора имати сталну формацију, већ се његов састав по потреби може мењати како по броју јединица тако и по њиховој нумерацији. Такву еластичност формације корпуса наметнула је сама ратна пракса, јер корпус није могао да остане истог састава због брзог развоја борбених дејстава и потребе за његовим потхрањивањем или извлачењем из боја, као и нужности за извршењем разних прегруписавања. Зато су корпуси од случаја до случаја — били тактичке или оперативне јединице, при чему су добијали мања или већа ојачања, разуме се, у зависности и од задатака и од карактера праваца. А да ли ће корпус бити оперативна или тактичка јединица, тј. да ли ће извршавати задатак оперативног или тактичког значаја, није питање формалне, већ суштинске природе. А ево зашто. Иако се приликом додељивања задатка корпусу неће рећи да ли је он тактичка или оперативна јединица, ипак ће сам командант и његов штаб морати да донесу такав закључак. Ако би у тој оцени погрешили, онда би им се могло десити и да не изврше задатак како треба. Због тога је веома важно да командант корпуса правилно схвати место и улогу своје јединице и да се у свакој ситуацији

брзо и лако оријентишу, не гледајући из уже тактичке, већ из шире оперативне перспективе не само на своју јединицу, него и на добивени задатак. При томе мора имати у виду однос свога задатка према задатку суседа (ако се не дејствује на засебном правцу), при- даје ли претпостављена команда неки већи значај задатку корпуса, да ли га помаже каквим и коликим снагама и средствима и на које време, какво му ојачање додељује, колика је зона његовог дејства, какав је капацитет и важност правца на коме ће дејствовати, итд. Тек онда када на основу разматрања свих наведених чињеница утврди да је место и улога његове јединице у претстојећем задатку опера- тивне или тактичке природе, командант може са више сигурности да приступи детаљнијој процени ситуације и доношењу одлуке.

Постоји мишљење да корпус — да би имао оперативну улогу — мора бити самостална јединица и дејствовати на самосталном опе- ративском правцу. Међутим, по мом мишљењу, корпус може вршити оперативни задатак и у саставу армије (када његова армија врши за- датке стратешке природе — нарочито на планинском земљишту на коме, због велике ширине фронтова, ни сама армија није у стању да својим елементима борбеног поретка ефикасно и на време интерве- нише на читавом фронту, већ дејство на извесним правцима мора препуштати и корпусу). Тако, например, ако би нека армија дејство- вала на једном стратешком правцу који се у суштини састоји из два оперативна правца, онда би се могло десити да та армија повери јед- ном од својих корпуса (ојачаном потребним средствима) оперативни задатак на једном од тих праваца, стим да се она сама више оријен- тише на други правац. При томе би армија остатком својих снага деј- ствовала на том другом правцу у оперативним размерама, стим што би била обавезна да и у стратешким размерама обезбеди сагласност дејства на оба правца. Према томе, у овом конкретном случају, овај корпус, иако је у саставу армије, има улогу оперативне јединице. Сада се намеће питање: у чему се разликује поступак овог корпуса од његовог поступка када би вршио задатак тактичке природе? Прет- поставимо да му је армија — у оквиру одбране свог стратешког праваца — доделила задатак да са своје три дивизије брани операци- ски правац ширине, рецимо, 100—120 км и дубине 80—100 км, стим да тек на тој дубини може рачунати на интервенцију армиских сна- га, и то ако сам корпус створи услове за то. Ако командант овога кор- пуса не би потпуно схватио свој задатак, могло би се десити да извр- ши концентрацију својих главних снага на вероватном правцу удара нападача, и то на дубини закључно са II појасом, да у плану одбране предвиди ангажовање свог II ешелона или резерве у борби за главни одбранбени појас на правцу на коме се буде испољио главни удар нападача и да се до максимума ангажује на главном појасу са тежњом да ту сломи нападачеву ударну снагу. Изгледа да се томе не би имало шта приговорити, али само на први поглед и из тактичке перспективе, јер није тешко уочити да би, свакако, било неправилно ако би се кор- пус до максимума ангажовао само на главном појасу. До такве одлуке могло би доћи само онда када би командант корпуса гледао на ситу-

ацију уско као тактичар, тј. без ширег и дубљег разматрања и уживљавања у ситуацију и када би заборавио на дубину од 80—100 км којом располаже. Његово резонување да се може до максимума ангажовати за одбрану главног појаса зато што ће — ако не би успео да задржи непријатеља на главном појасу — вероватно давати отпор и на следећим положајима и појасевима, нема оправдања, јер се јединица која је једном увучена у борбу тешко може извући из ње. Ово тим пре што то више зависи од нападача који има иницијативу, и који ће после постигнутог успеха свакако тежити да продире што даље. На тај начин, корпус би могао претрпети пораз пре но што би искористио све могућности додељене му зоне (разуме се ако би нападач на том правцу ангажовао јаче снаге). С друге стране, да би правилно схватио место и улогу своје јединице, командант би морао шире гледати и узети у обзир читаву зону која му је додељена. Он би морао размислити и о томе шта могу учинити нападачеве оперативне резерве и ешелони и где их може дочекати, каквим снагама, каквом тактиком, итд. Ако би о свему овоме размишљао, он би свакако дошао до закључка да је много боље ако би свој борбени поредок постројио нешто дубље и ако не би употребио други ешелон или резерву на главном појасу, тежећи да ангажује све нападачеве снаге, да би затим упорношћу и вештим маневром својих снага и средстава осујетио његове намере до оног момента када ће његова армија бити у стању да интервенише. Према томе, ако би командант корпуса погрешно, а његов командант армије не би уочио ту грешку, онда би се рђаве последице тога могле одразити на успех и једног и другог. Отуда потреба, с једне стране, да се потчињени стара да не погреша, а с друге, да и претпостављени уочава евентуалне грешке потчињених и да их што пре отклони. А да би се у практичном раду до максимума избегле такве или сличне грешке, по моме мишљењу, било би потребно да се у обуци виших команди и штабова (наниже закључно са дивизијом) обавезно теориски и практично разрађује операција. Притом би, поред тактике, требало разрађивати основне појмове из оператике, са циљем да се оучи основна разлика између боја и операције. Поред тога било би потребно да се корпусу (дивизији) дају и оперативни и тактички задаци, стим да се приликом њиховог решавања врше упоређења и уочавања разлика које морају постојати у поступцима ако се ради о оперативном или тактичком задатку.

Из изложеног се види колико је важно да све команде и штабови реално процењују оперативне могућности појединих праваца, нарочито на планинском и некомуникативном земљишту. Ово тим пре, што ограничене оперативне могућности праваца, као што смо видели, повећавају, односно умањују борбене могућности трупа, па према томе повећавају или смањују значај дејства јединица које дејствују на њима. А од правилности схватања места и улоге јединице при извршењу задатка умногоме зависи и правилност одлучивања.

ПРЕВЛАСТ У ВАЗДУХУ

Од тога шта се подразумева под појмом превласти у ваздуху, како се она постиже и у чему је њен значај, у многоме зависи и решавање разних проблема употребе и командовања ратним ваздухопловством. Међутим, сам појам превласти у ваздуху, онако како је дефинисан у литератури и званичним правилима, омогућава разна тумачења, па према томе и различито придавање значаја превласти у ваздуху, а тиме и самој борби за њено постизање.

Покушаћу да кроз извесна разматрања, ако не да дефинитивно решим, а оно бар да унеколико допринесем расветљавању наведеног питања. Ако пођемо од почетка, тј. од поставке италијанског генерала Дуета, и размотримо све фазе кроз које је до данас прошло то питање, видећемо да је превласт у ваздуху (по Дуетовој поставци господарење ваздушним простором) битан чинилац и основни услов за успешно извођење ваздушних, копнених и поморских операција. Значај превласти у ваздуху уочен је у току Првог, а дошао до пуног изражаја у току Другог светског рата, тако да је из овог последњег рата извучено веома значајно искуство о потреби масовне употребе ваздухопловства, као битног чиниоца савременог рата.

Данас нема готово ниједног војно-стручног чланка, студије или правила у којима се не разматра ваздухопловство, његова улога, задаци, удео и допринос копненим и поморским операцијама у коначној победи над непријатељем. Један од многобројних задатака савременог стратемског или тактичког ваздухопловства малих и великих земаља јесте и борба за превласт у ваздуху. Међутим, овде нас нарочито интересује разматрање појма и борбе за превласт у ваздуху у оквиру тактичког ваздухопловства — нарочито ваздухопловстава малих земаља — чија је основна намена садејство са осталим видовима и родовима оружаних снага, а која се могу употребљавати и за самостална ваздушна дејства и територијалну ваздушну одбрану.

У вези са употребом тактичког ваздухопловства и његовом основном наменом — садејством, усвојена су углавном три принципа, по којима се и спроводи његова ефикасна употреба. Први принцип је да организација ваздухопловства буде спроведена тако да обезбеђује тактичка дејства свог ваздухопловства; други предвиђа омогућавање међусобне повезаности команданта ваздухопловне јединице са командантима садејствујућих јединица копнене војске (КoВ) и

РМ; а трећи захтева обезбеђење превласти у ваздуху у оквиру садејства, пре или у току операција КоВ или РМ.

На бази ових принципа могла би се борбена дејства ваздухопловства и тактичке ваздушне операције разматрати кроз неколико фаза или борбених задатака тактичког ваздухопловства у оквиру садејства са јединицама КоВ и РМ, као на пример: борба за превласт у ваздуху, спречавање придоласка нових непријатељских јединица (појачања или резерви), паралисање непријатељског снабдевања у оквиру и размерама бојишта и садејство са јединицама КоВ и РМ у виду непосредне (тактичке) и посредне (оперативне) подршке. Наравно, кроз ове основне фазе борбених дејстава тактичко ваздухопловство врши и извиђање, одржавање везе, ваздушни транспорт и сличне задатке.

Према томе, ако се превласт у ваздуху, у вези са доктрином употребе и искуствима стеченим за време Другог светског па и Корейског рата, поставља као битан предуслов за успешно дејство јединица КоВ и РМ, као и самог ваздухопловства, онда би борба за добијање превласти у ваздуху требала да има приоритетни значај. Но, да би се превласти у ваздуху могао дати такав значај, сматрам да је, пре свега, потребно утврдити шта је превласт у ваздуху и у чему се она састоји. С обзиром на многа и разноврсна схватања, тумачења и дефинисања појма ваздушне превласти потребно је, иако их је све тешко задовољити, доћи бар до јединственог схватања о значају и важности превласти у ваздуху, а у вези стим и до њеног места, односно приоритета у оквиру садејства са КоВ и РМ.

У циљу упоређивања и проналажења јединственог тумачења појма превласти у ваздуху узеоу у разматрање нека гледишта страних армија.

Према америчком схватању, под појмом превласти у ваздуху подразумева се стање створено односом ваздушних снага „у коме се ваздушне операције могу изводити у свако доба и на сваком месту без обзира на ометање од стране непријатеља“. Они даље разликују локалну, општу и апсолутну превласт у ваздуху. За остварење превласти у ваздуху предвиђају своје стратегијско и тактичко ваздухопловство. Према оваквом формулисању појма превласти у ваздуху, суштина превласти се огледа у пуној слободи дејства сопственог ваздухопловства (било у локалној, општој или апсолутној) без обзира на могућност ометања од стране непријатељског ваздухопловства.

Према енглеском гледишту, „Превласт је постигнута онда када непријатељско ваздухопловство није у стању да ефикасно омета наше операције на мору, копну и у ваздуху“. У односу на америчко гледиште, које поставља превласт у ваздуху у вези са слободом дејстава свога ваздухопловства, Енглези су прецизнији, јер у суштини не везују превласт у ваздуху само за слободу дејства свога ваздухопловства него и за ометање непријатељске авијације у погледу дејства против рада — борбених дејстава КоВ, РМ и РВ. Они такође предвиђају и разликују општу и локалну превласт у ваздуху.

Руси су у току Другог светског рата сматрали да је борба за превласт у ваздуху основни задатак ловачке авијације. Према њиховим званичним правилима: „Борбу за превласт у ваздуху води ловачка авијација у циљу да обезбеди слободу дејства својим ваздушним снагама и копненим трупима, а исто тако да заштити територију своје земље од напада из ваздуха“. Но, они су, такође, предвиђали да се бомбардерска и јуришна авијација — у оквиру непосредног потпомагања трупа на земљи, тј. у тактичком и оперативном садејству са јединицама КоВ (што је уствари њихова основна намена) — могу употребити и за неутралисање и уништавање непријатељске авијације на аеродромима. По њиховом схватању, бар у току Другог светског рата, ловачка авијација је била основна снага за изборезе превласти у ваздуху. Према томе, борба за ту превласт вођена је углавном дефанзивним дејствима, за разлику од америчког схватања по коме је тежиште било на офанзивном дејству властите бомбардерске авијације. Тако, док би се борба за превласт, по руском схватању, добијала углавном борбом и спречавањем непријатељског ваздухопловства првенствено у ваздуху, дотле превласт у ваздуху, по америчком схватању, треба изборити борбом и уништавањем непријатељског ваздухопловства и на земљи и у ваздуху.

Наравно, при овом треба узети у обзир чињеницу да у евентуалном будућем рату Руси не би имали помоћ коју су им пружали Савезници дејством свога стратезског ваздухопловства против Немачке и њеног ваздухопловства. Поред тога, даљи развој ваздухопловства (изградња тешких савремених бомбардера) вероватно ће учинити да и Руси измене своја ранија схватања и прошире борбу за превласт у ваздуху на бомбардерску авијацију, дакле, на офанзивна дејства, слично Американцима. Ову измену руске концепције можемо сматрати вероватном, као и измену у погледу употребе ваздухопловства, онакве каква се примењује од 1949 до данас. Наиме, они су на Дан авијације 1949 изјавили: „да је једина војна употреба авијације „тактичка“, а да је „стратезиско“ бомбардовање било само пречишћавање рачуна између капиталиста ради елиминисања конкурената“. Међутим, данас они већ имају и граде стратезиску авијацију, која вероватно неће бити за тактичку употребу.

У једном од француских правила¹⁾ каже се да се ваздушна превласт огледа у „материјалној и моралној способности ваздухопловства да слободно спроводи своја дејства без спречавања од стране непријатељске авијације“. А према једној ранијој, али још важећој дефиницији из 1946²⁾: „Превласт у ваздуху је повремена или коначна слобода дејства коју имају ваздушне снаге на целом или једном делу ратишта над противником коме су наметнуле своју вољу“. Слично раније наведеним, и ова прва дефиниција у суштини везује појам превласти у ваздуху за слободу дејства у односу на супротстављање само непријатељске авијације.

¹⁾ L' instruction provisoire pour l' emploi de Forces armées 1951.

²⁾ L' instruction provisoire sur l' emploi des Forces aériennes de 1946.

У литератури, па и у званичним гледиштима малих земаља уопште, превласт у ваздуху се поставља као један од основних задатака ваздухопловства, стим што је то у исто време и основни задатак ловачке авијације, којом се постиже обезбеђење борбених дејстава копнених трупа и осталих врста авијације. Према томе, под борбом за превласт у ваздуху подразумева се уништавање и неутралисање непријатељске авијације сопственом авијацијом. То значи да је борба за превласт искључиви монопол ловачке авијације, чиме се она у суштини своди на дефанзивна дејства. Међутим, увођењем ловаца-бомбардера и њиховим учешћем у борби за превласт, сама борба добија и офанзивни карактер, и то нарочито код земаља које располажу и бомбардерском авијацијом. Овим проширењем учешћа ловачко-бомбардеске авијације, борба за превласт у ваздуху има за циљ: да омогући успешна дејства властите авијације; да обезбеди заштиту јединица КоВ, РМ и РВ на земљи; да заштити важне војне и друге објекте, као и економско-политичке центре од непријатељског извиђања и удара из ваздуха и да омогући сопственој авијацији контролу одређеног ваздушног простора у одређеном временском периоду. Притом се, зависно од ситуације и услова, могу остваривати тактичка, оперативна и стратемиска (општа) превласт у ваздуху. Уствари, и ове поставке, слично раније изнетим гледиштима, нису свеобухватне, јер, и поред тога што износе циљ борбе за превласт, дају могућности да се та превласт тумачи на разне начине. По њима превласт у ваздуху, углавном, зависи од степена слободе дејства сопствене авијације, не указујући притом какве би користи имале јединице КоВ и РМ од задобијене мање или веће превласти, из чега би се лакше уочио и значај приоритета борбе за превласт.

Постављање превласти у ваздуху у оквиру једног од задатака ваздухопловства често доводи до тога да се она тумачи као нешто што нема директне везе са садејством са јединицама КоВ и РМ, односно са посредном подршком која се најчешће изједначава са садејством (иако је садејство шири појам тако да се ниуком случају не може изједначити са непосредном или тактичком подршком). Због тога се у мирнодопским заједничким вежбама борба за превласт у ваздуху своди на удар по непријатељским аеродромима, док се обезбеђење копнених трупа, па и сама борбена дејства ваздушопловства, третирају мање-више као посебни и одвојени задаци, који немају везе нити су укључени у борбу за превласт у ваздуху. Није необично да јединице КоВ захтевају заштиту или подршку, док је појам борбе за превласт нешто што нема директне везе с њима, па се чак и код ваздухопловаца поставља питање: ко се бори за превласт у ваздуху, док они у садејству са неком јединицом врше подршку?

Наведене дефиниције и схватање појма превласти у ваздуху, као и саме борбе за њу, по мом мишљењу, дају основе за разна тумачења. Поред тога, када се кроз литературу и правила појаве и други термини, као например: ваздушна надмоћност (апсолутна и релативна), господарење ваздухом, контрола ваздушног простора и сли-

чни, онда се долази до још већих могућности разноврсних тумачења и схватања појма превласти у ваздуху, па због тога и неучавање њеног значаја.

Мишљења сам да превласт у ваздуху треба посматрати у ширем значењу, не само као слободу дејства сопственог ваздухопловства (она би према томе била сама себи циљ), него као напоре ваздухопловства — тог главног носиоца борбе за превласт — да у мањем или већем степену омогући борбена дејства сопствене авијације у циљу садејства са јединицама КоВ и РМ, или у циљу смањења или неутралисања утицаја непријатељског ваздухопловства на борбу тих јединица. Према томе, превласт у ваздуху се не би могла постављати само као слобода дејства, већ као резултат који проистиче из слободе и ефекта борбених дејстава у погледу уништења или неутралисања непријатељског ваздухопловства на земљи и у ваздуху. У вези стим, појам надмоћности не би требало изједначавати са појмом превласти, јер надмоћност по мом мишљењу, претставља само бројни и квалитативни однос који се начелно поставља као услов победе (ако се оствари у право време и на правом месту), тј. само однос снага који даје повољније или неповољније услове за изборење превласти, док је превласт у ваздуху функција односа снага која проистиче само из њихове квалитативне, или само из њихове квантитативне или из једне и друге надмоћности.

Ако тако схватимо појам превласти у ваздуху, онда се она остварује дејством сопственог ваздухопловства у циљу уништавања непријатељског ваздухопловства на земљи и у ваздуху, тј. офанзивним дејствима против непријатељских аеродрома, авиона на земљи, складишта итд., и дефанзивним дејствима ловачке авијације (борбом у ваздуху). У ова дефанзивна дејства спада: ловачка заштита осталих врста авијација приликом њихових борбених дејстава, заштита јединица КоВ и РМ, блокирање непријатељских аеродрома у циљу смањења могућности пресретања и обезбеђења дејстава сопствене авијације у самосталним дејствима или садејству са осталим видовима оружаних снага. Према томе, у борби за превласт у ваздуху, поред основне намене стварања што повољнијих услова за дејства КоВ и РМ, обухваћени су и задаци заштите не само КоВ и РМ већ и ваздухопловство.

Полазећи од општепризнатог принципа да је напад најбоља заштита, може се доћи до закључка да би се офанзивним дејствима — у зависности од могућности — могли најлакше постићи и жељени степени превласти у ваздуху. Ово тим пре, што би у тим офанзивним дејствима могле учествовати све врсте авијације, што би се иницијатива налазила у рукама нападача, што би главни носилац те борбе било ваздухопловство, што би у датим условима и остали видови и родови оружаних снага, например, инфилтрирани или партизански одреди, учествовали директним нападима на аеродроме, складишта, остала ваздухопловна постројења (нарочито радарско-електронска), итд.

У борбу за превласт у ваздуху спадају и дефанзивна дејства која обухватају против-ваздушну одбрану, као и дејства једног дела ловачке авијације, који је укључен у ПВО. Природно је да су ова дејства мање ефикасна, пошто је иницијатива у рукама нападача, тако да се и сама борба прима тек онда кад је непријатељ наметне, и то у циљу његовог уништавања у ваздуху. Но, при овоме се може поставити питање: да ли је и противавионска одбрана борба за превласт у ваздуху или је то само заштита сопствених трупа, аеродрома, важних војних, војно-индустриских, економских и политичких центара земље, итд.?

По мом мишљењу, ПАО такође води борбу за превласт у ваздуху, јер она, спречавањем дејства непријатељског ваздухопловства — наносећи му губитке и присиљавајући га да лети на већим висинама — знатно доприноси слабљењу његовог ефекта. Ако бисмо усвојили изнето тумачење појма превласти у ваздуху, онда је ПАО (као и сваки појединац, јединица и средство које врши уништавање или неутралисање дејства непријатељског ваздухопловства — подразумевајући ту авионе, аеродромска постројења, складишта погонског и ваздухопловног материјала, итд.) учесник у борби за превласт у ваздуху. Тиме се стварно проширује и појам борбе за превласт, чији је главни, али не и једини носилац ваздухопловство.

У погледу поставки о подели, односно степену превласти у ваздуху на општу и локалну, изгледа, а и ратна искуства то показују, да се одустало од раније концепције италијанског генерала Дуега, као и од мишљења америчког генерала Арнолда из 1945 о господарењу ваздухом у смислу апсолутне превласти. При данашњем стању и могућностима ваздухопловства, раније господарење ваздухом (или апсолутна превласт) уступило је место скромнијем називу превласти у ваздуху, и то више у локалном него у општем обиму превласти.

У вези стим могло би се поставити питање: да ли су мале земље у могућности да остваре стратегиску (општу) и оперативну превласт? По мом мишљењу, у оваквим случајевима локална, односно тактичка и оперативна превласт у ваздуху је могућа и остварљива и за краће време и над одређеним ограниченим простором у критичним и решавајућим фазама борбе КоВ и РМ. Оперативна превласт, која претставља виши степен превласти у ваздуху, тј. над већим простором (на пример, над операциском зоном и за цело време трајања једне операције), по мом мишљењу, може се остварити само у извесним повољним условима, док стратегиска (општа) превласт у ваздуху за мале земље не долази у обзир.

У чему је, дакле, значај превласти у ваздуху и због чега се борба за превласт у ваздуху поставља као приоритетни задатак, па чак и као прва фаза ваздушних операција? Хитлер је, као што је познато из искустава Другог светског рата, свестрано припремио своју ратну машину у којој је ваздухопловство имало улогу једног од најубитачнијих борбених средстава. Према ондашњој немачкој ваздухопловној доктрини, немачко ваздухопловство је било наме-

њено за самостална дејства и за садејство са осталим видовима оружаных снага. У складу стим, оно је било и организовано у самостално ваздухопловство, ваздухопловство војске и ваздухопловство морнарице. У немачко-пољском рату, немачко самостално ваздухопловство је успешно извршило свој основни задатак — уништење пољског ваздухопловства у циљу задобијања превласти у ваздуху. С обзиром на неупоредиво инфериорније пољско ваздухопловство, прва фаза ваздушних операција трајала је свега два дана, док се друга фаза састојала у рушењу и онеспособљавању саобраћајних и осталих веза у циљу изолације, растројства и онеспособљавања пољске војске. Трећа фаза ваздушних операција обухватала је борбена дејства против самих трупа пољске војске у циљу њеног потпуног растројства и уништења. Ту је, дакле, самостално ваздухопловство пружало помоћ ваздухопловству војске које је садејствовало са јединицама КоВ. Иста тактика немачког ваздухопловства је примењена и на Западу 1940 године у рату против Француске. Изборене ваздушне превласти био је битан предуслов за пун успех и коначну победу Немачке у првим годинама рата.

После успешног ратног похода у Западној Европи, где су имали општу превласт у ваздуху, Немци су отпочели битку за Британију, која је почела ваздухопловним операцијама, али не борбом за превласт у ваздуху већ некорисним бомбардовањем Лондона. Пошто британско ваздухопловство није било угрожено оваквим дејством, оно је, иако бројно слабије, извојевало локалну превласт и успешно се супротставило Немцима, што је имало катастрофалних последица за немачко ваздухопловство. Сумњајући у значај превласти у ваздуху, Немци су, уместо форсирања производње бомбардерских авиона већег акционог радијуса, претежно производили авионе за подршку и дефанзивна дејства, тако да су Савезници постепено постигли најпре локалну, а при крају рата и општу превласт у ваздуху.

Међутим, и поред немачке опште превласти у ваздуху у првим годинама Другог светског рата, Енглези су концентрацијом скоро целе своје ловачке авијације (која је била чак и квалитетно инфериорнија у односу на немачке ловце, али наоружана већим бројем митраљеза) успели да изборе локалну превласт у ваздуху изнад Денкерка и Канала. Ова концентрација ловачких авиона и њихова могућност да плотунском ватром дејствују из по 8 митраљеза били су пресудни за остварење надмоћности енглеске ловачке авијације, јер је тиме надокнађена њена бројна подређеност, како код Денкерка тако и у првом делу Битке за Британију. Благодарећи локалној превласти, а тиме и одговарајућој оствареној заштити, Енглези су успели да евакуишу из Денкерка око 335.000 својих и савезничких војника.

Цео низ примера превласти у ваздуху у току Другог светског рата (Сицилија, Стаљинград, за време инвазије 1944, итд.), као и остварења локалних превласти у скоро свим већим операцијама, довољно показују значај те превласти. У овим примерима имамо читав низ случајева да је бројно слабије ваздухопловство правилном

применом извојевало превласт у ваздуху над знатно надмоћнијим непријатељским ваздушним снагама. Пошто су и Немци (истина касно) увидели своје грешке у погледу нецелисходне употребе своје авијације, они су у Арденској противофанзиви покушали да коришћењем лошег времена искључе могућност успешног противдејства англосаксонског ваздухопловства. Али је и ова последња озбиљнија немачка противофанзива пропала, између осталог, и зато што се време било поправило, тако да су Савезници могли употребити и своје ваздухопловство. Према томе, Немци нису имали услова ни могућности да остваре локалну превласт у ваздуху, што је још један доказ више да је превласт у ваздуху основни предуслов за предузимање већих офанзивних операција у савременом рату.

Тако је исто и Корејски рат (који би се могао посматрати и као полигон за проверу многих тактичких поступака — па и за употребу ваздухопловства) дао низ доказа о значају превласти у ваздуху, иако се у Кореји није могла видети права слика будућег рата. Пре свега, пошто у самом његовом почетку није било неких већих акција ваздухопловства (јер га Јужнокорејци нису имали) то се ни прва фаза Корејског рата није могла одвијати у знаку борбе за превласт у ваздуху. Пошто је употреба ваздухопловства у Кореји из политичких разлога била ограничена, природно је што није могло доћи ни до његове најцелисходније употребе. Наиме, ваздухопловство УН није ишло преко границе Кореје, изван којих је уствари базирало кинеско-севернокорејско ваздухопловство, тако да се оно у погледу борбе за превласт у оквиру тактичког ваздухопловства стварно борило са последицама а не узроцима. Због тога се нису могла добити нека већа и убедљивија искуства у погледу значаја превласти у ваздуху него што их је већ дао Други светски рат.

Генерал Спац (Spaatz), командант америчког стратегиског ваздухопловства у Европи, рекао је 1945 године о овом проблему следеће: „Ван сваке је сумње наш први задатак обезбеђење превласти у ваздуху. Но, то не мора да значи ни апсолутну, па чак ни општу превласт, већ треба да нам омогући најбоље замишљену употребу ваздухопловства, а да истовремено такву употребу онемогући непријатељу. То је у конкретном случају ваздушног рата над Европом значило да је било неопходно уништити немачко ваздухопловство, и док се то није постигло, свака друга употреба борбених средстава оружаних снага није била довољно ефикасна“.

Из досадашњег разматрања превласти у ваздуху, као ширег појма, а не само као слободе дејства сопствене авијације, сматрам да се добило више података за боље и јединственије тумачење превласти у ваздуху, уочавање њеног значаја и важности борбе за превласт

у ваздуху. Кад се превласт у ваздуху схвати овако у ширем обиму и уоче користи које од ње добија сопствена авијација у подршци КоВ и саме јединице КоВ при извршењу својих задатака може се сагледати прави значај приоритета борбе за превласт у ваздуху.

Ако би се испуњавали захтеви јединица КоВ у погледу њихове непосредне подршке од стране авијације, а притом занемаривала борба за превласт у ваздуху, сматрам да не би било целисходно. Наиме, ако превласт у ваздуху не би била претходно изборена, јединице КоВ би морале велики део својих борбених средстава употребљавати за одбрану од непријатељског дејства из ваздуха уместо за дејство против земаљских непријатељских циљева. Ако би сопствена авијација била искључиво или највећим делом употребљена за непосредну подршку по циљевима на земљи пре изборења превласти (имајући притом у виду да су ти циљеви релативно мали, често укупани, маскирани и тешко уочљиви), она, по моме мишљењу, не би дала много већи ефекат од људства и борбених средстава јединица КоВ које нису ангажоване у ПАО. Зато борба за превласт у ваздуху и у припреми и у првој фази, и у свим критичним моментима операција КоВ и РМ (напр. увођење другог ешелона, ваздушни или поморски десант и сл.), по моме мишљењу, је најважнији и најпречи задатак ваздухопловства а остали задаци, па и непосредна подршка долазе на ред тек после њеног изборења. Наравно, при овоме заштити или обезбеђењу КоВ и РМ од непријатељског дејства из ваздуха сматрам делом борбе за превласт.

Борба за превласт у ваздуху, гледана у оваквој светлости, схваћена и тумачена као јединствени напор ваздухопловства за што пунији допринос постизању циља борбе копнених или поморских јединица, постаје заједничка за сва три вида оружаних снага. Њеним остварењем, авијацијским офанзивним и дефанзивним дејствима, уз помоћ и учешће јединица осталих видова оружаних снага, биће створени основни предуслови за успех на земљи.

Ако се борба за превласт у ваздуху постави као основни и приоритетни задатак ваздухопловства, самим тим се намеће и решавање проблема командовања авијацијом, јер борба за превласт, нарочито у оквиру тактичког ваздухопловства при изборењу локалне, односно тактичке и оперативне превласти у ваздуху, захтева сасређено командовање авијацијом.

Превласт у ваздуху претставља битан услов за успех операција КоВ и РМ, па према томе је борба за ту превласт основни задатак ваздухопловства у садејству са КоВ и РМ.

ПРОБЛЕМ РАДНЕ СНАГЕ У РАТУ

Човек учествује не само у борби већ исто тако производи ратну и многобројну другу опрему која је потребна за вођење рата. Топови, бродови, авиони, разноврсна муниција, атомске бомбе, бојни отрови и хиљаде других ратних средстава — све су то производи човековог рада. Због тога је радна снага врло важан елеменат стратегије, јер операције војске на фронту зависе од снаге и способности армија радне снаге. То су јасно показале све велике операције и битке у Другом светском рату, које су прогутале огромна материјална средства. Истина, радна снага није формирана у армије као на фронту, иако је њено бројно стање неколико пута веће. Тако, на пример, крајем Другог светског рата Сједињене Америчке Државе су имале 12 милиона војника, а око 66 милиона или преко пет пута више радника запослених у индустрији и позадини уопште.

Значај радне снаге све више расте. У ранијим ратовима, тако рећи све до Првог светског рата, радна снага је свакако била неопходна за припрему средстава за вођење рата, али су количине тих средстава биле безначајне у поређењу са њиховим фантастичним порастом у току последња два рата. Садашњи темпо наоружања и огроман пораст средстава за вођење рата, како по тонажи, тако и по разноврсности и квалитету несумњиво показују да се проблему радне снаге у евентуалном будућем рату, а и у току његове припреме, мора поклонити највећа пажња.

Међутим, и данас се често под ратним потенцијалом једне земље подразумева само број војника које та земља може мобилисати, занемарујући број радника, чија важност у савременом рату није ништа мања од важности војника. Природно је да је такво гледиште и штетно и погрешно, јер се у будућем рату може појавити велика несташица не само војника, већ и радне снаге. А пошто се повећањем броја војника неизбежно смањује радна снага и обратно, треба одговорити на два основна питања:

— како пронаћи изворе и решити питање несташице радне снаге и

— како спровести евиденцију и организацију расподеле и употребе радне снаге за ратне и остале потребе земље.

Разумљиво је да поред ова два основна питања постоји и читав низ других питања која су у вези са њима.

Извори и несташица радне снаге

Неоспорно је да број радника једне државе, бар у нормалним условима, првенствено зависи од броја становника те државе, а затим и од: здравственог стања становништва, врсте занимања (индустрија, пољопривреда, занати, итд.), просечног века живота, годишњег прираштаја, животног стандарда, културног нивоа, патриотске свести, процентуалног односа полова, система државног уређења, односа наталитета и морталитета и др. При томе треба имати у виду да становништво расте из године у годину. Од 1850—1940 године број становника у свету се таман удвостручио, јер је од 1,1 милијарде порастао на 2,2 милијарде. У Европи се број становника за исто време од 266 милиона попео на 550, а у Северној и Јужној Америци од 61 милиона на 286 милиона. Међутим, прираштај становништва није свуда исти — у неким земљама сада стагнира, а у неким достиже и до 20% годишње. Природно је да су, и у погледу броја војника, и у погледу радне снаге, у повољнијем положају земље са већим годишњим прираштајем, јер своје потребе могу лакше решавати унутар својих граница.

Недостатак радне снаге обично се надокнађивао плаћањем стручњака и радника из савезничких, пријатељских и неутралних земаља, али је овај извор био врло неизvestан и nestалан. У изузетним случајевима користио се и добровољачки систем, на бази идеолошког убеђења и привржености, и то како за добијање војника, тако и за добијање радника, али ће овај начин добијања радне снаге вероватно бити много ређи у данашњим политичким условима. Поред тога, као радна снага коришћени су заробљеници и депортирано становништво оба пола окупираних земаља, стим што тај начин није био довољно сигуран, нити се тим путем могао постићи ни просечан радни учинак.

Док се у мирнодопским условима живота многе земље, нарочито индустријске, боре за смањење броја незапослених радника, догле се за време рата јавља хронична несташица радне снаге, нарочито квалификоване и висококвалификоване. Незапосленост је достигла кулминацију у времену између Првог и Другог светског рата, онда када је светско тржиште било презасићено робом зато што је производња јако премашила потрошњу, мада се у неким крајевима света осећала велика оскудица и у храни. Отуда се и могло десити да су се, на пример, у Холандији (ради одржања и повећања цене меса) клала говеда и бацала у море, док се у суседној Немачкој месо делило на карте, или су се у Бразилији локомотиве ложиле кафом, итд.

Иако се сматра да нормална незапосленост радника у капиталистичким земљама износи око 3% и да се она и у претежно индустријским земљама у току рата може спустити на око 1,5%, ипак се ту ради о оном привременом броју незапослених — оних који први пут траже посао или који врше промену места запослења — тако да,

уствари, у току рата обично постоји перманентан недостатак радне снаге¹⁾.

Тако, на пример, после избијања рата у Кореји, број незапослених радника у САД се знатно смањило, јер је 1950 године у војним предузећима било ангажовано 750.000 радника, док је још 2 милиона стајало под контролом Секретаријата народне одбране. А из података о незапослености најбоље се могу разумети политичка и војна збивања у некој земљи и уопште у свету, и уочити да се пред рат и за време рата проценат незапослености увек смањивао, а после рата брже или спорије повећавао. Карактеристично је да се у самом почетку рата, непосредно после извршења мобилизације, повећавао број незапослених у капиталистичким земљама. На први поглед, то изгледа парадоксално, али треба имати у виду да у капиталистичким земљама (у којима постоји најамни радни однос) услед одласка у војску већег броја занатлија, власника радионица, па и сопственика мањих предузећа, престају са радом многе радионице и предузећа, тако да и радници који су тамо радили привремено остају без посла, стим што и чланови породица таквих занатлија и власника морају тражити запослење да би могли живети. У почетку рата незапосленост се може појавити и због престанка рада или смањења обима рада извесног броја предузећа која раде за широку потрошњу, док остала предузећа (важна за земаљску одбрану) не изврше преоријентацију на ратну производњу и док војна предузећа (као и друга која раде за армију) не прошире своје капацитете. А приликом прелаза на ратну производњу и проширења капацитета мора проћи извесно време док се ратна производња организује и ухода и док се постојећи радници обуче у производњи нових артикала, да би се тек после тога могли примити нови радници. При томе треба имати у виду да се тамо где је нужно мора наставити обука нових радника, јер би због њихове необучености и нестручности могле настати и тешке последице, на пример, у фабрикама експлозива, муниције и др.

Међутим, у рату постоји скоро хронична несташница радне снаге која се код неких земаља појављује у јачој, а код других у слабијој

¹⁾ Према подацима George A. Lincoln-а, професора друштвених наука на Војној академији САД, број незапослених радника у САД износио је:

1929 године	1,400.000	или	3,1%	1939 године	8,842.000	или	16,5%
1930	4,248.000	„	8,8%	1940	7,300.000	„	13,5%
1931	7,911.000	„	16,1%	1941	5,010.000	„	9,3%
1932	11,901.000	„	24%	1942	2,380.000	„	4,4%
1933	12,634.000	„	25,5%	1943	1,070.000	„	2%
1934	10,968.000	„	21,6%	1944	840.000	„	1,6%
1935	10,208.000	„	19,9%	1945	1,000.000	„	1,6%
1936	8,598.000	„	16,5%	1946	2,300.000	„	3,8%
1937	7,273.000	„	13,8%	1947	2,100.000	„	3,4%
1938	9,910.000	„	18,7%	1948	2,100.000	„	3,4%
				1949	3,400.000	„	5,3%

мери. Јачи губици на фронту проузрокују већу потражњу људства за попуњу јединица. СССР је, на пример, на бојном пољу изгубио око 7 милиона војника и 13 милиона других лица, а тих 20 милиона људи требало је надокнадити. Активнија дејства на фронту захтевају и већу потражњу ратног материјала. За већу производњу ратног материјала потребно је проширити производњу постојећих предузећа и стварати нова, а све то захтева и нову радну снагу.

Непријатељска авијација бомбардовањем индустријских предузећа, градова, железница, мостова, итд., убија људе и уништава материјална средства. Кад нека земља пред надмоћнијим непријатељем буде принуђена да привремено напусти извесан део своје територије, њена су разарања тада још већа, а ситуација још тежа. Она мора да пребацује и предузећа и раднике из угрожених у неугрожене крајеве. А све ово изазива потребу за појачаном радном снагом у циљу савлађивања наведених тешкоћа.

Као што се види, због ових и многих других узрока, у рату су потребни људи, само се поставља питање: одакле их узети? Они се не могу тако брзо стварати као материјална средства. Напротив, њихов се број смањује, а исто тако и прираштај. Смањење прираштаја за време рата донекле се надокнађује повећаним прираштајем после рата, али тај прираштај никако није довољан да надокнади велики недостатак људи који се појављују у току рата. То значи да треба до максимума искористити постојеће сопствене изворе људства. Зато су многе земље — да би ублажиле несташицу радне снаге — прибегавале разним мерама. Тако, на пример, већина земаља је пред Други светски рат или у току самог рата имала Закон о земаљској одбрани (националној одбрани, националној безбедности и сл.), који је за грађане оба пола предвиђао службу у армији, на неким другим војним дужностима или учествовање у одбрани земље уопште. То је практично и правно значило да су, под извесним законским условима (физичка способност, одређена старост и др.), сви национални људски извори једне земље били стављени у службу њене одбране. Благодаречи оваквом закону, Велика Британија је била мобилисала око 27 милиона особа у радну службу, што је у то време износило преко 50% становништва. Додуше, појам радне службе, односно обавезе грађана, по њиховом схватању, био је врло широко постављен (тако да је по неким ауторима чак и дојење деце сматрано као служба у одбрани земље). Поред тога, када је улето и ујесен 1940 године Великој Британији претила опасност од немачке инвазије, онда су чак и старци на добровољној основи примили улоге да са ловачким пушкама чувају стражу по пољима и мотре на евентуално спуштање немачких падобранаца, како би им се могли одмах супротставити. То су били људи које због година старости није обухватао закон о обавези служења. Велика Британија је прва увела законску обавезу служења за све жене од 18—45 година, која је 1943 године проширена и на жене до 50 година старости.

Да би се несташица радне снаге колико-толико смањила и повећао радни ефекат прибегавало се повећању броја радних часова

у току недеље. Тако је, и поред тога што су радници пред Други светски рат у неким европским земљама (Француска) изборили 40-часовну радну недељу, у току рата радна недеља у појединим земљама знатно повећана: у Великој Британији на 63,6 часова, а у неким предузећима и код неких смена и на 64,9 часова; у САД је од 37,7 часова 1939 године повећана на 46,6 часова (тј. за око 23%) у току 1943 године, док су Немци 1944 године, при спровођењу тоталне мобилизације, завели радну недељу од најмање 60 часова.

Поред наведеног, за ублажавање недостатка радне снаге предузимане су и следеће мере:

— довођени су страни радници из савезничких или окупираних територија (Немачка је, на пример, 1944 године — поред 5 милиона страних радника, не рачунајући интернирано становништво из СССР-а, чији је број износио неколико пута више — имала и неколико милиона ратних заробљеника);

— обустављан је и рад или смањиван капацитет извесних предузећа која су била од мањег значаја за земаљску одбрану, тако да су њихови радници пребацивани у друга, важнија предузећа;

— од евакуисаног становништва из прифронтовских области све што је било способно за рад распоређивано је у разна предузећа;

— један део градског становништва, нарочито ђаци за време распуста, слат је на пољопривредне радове по селима и великим имањима (али је њихов радни учинак био прилично слаб, јер градско становништво није било навикнуто на ове радове);

— примењивана је свестрана механизација свуда где је то било могуће и предузимане су мере за усавршавање разних процеса у технологији производње и вршена боља организација рада;

— коришћена је женска радна снага колико год је било могуће (на пример, у САД 32%, а у Енглеској 47% укупног броја жена).

Поред наведених примењиване су и разне друге мере за добијање нове радне снаге, њено боље искоришћавање и смањење броја радника и радних часова потребних за извесне нормиране јединице учинка у раду.

Да би се отклонио недостатак квалификованих и висококвалификованих радника, такође су предузимане разне мере, међу којима у првом реду треба поменути нарочито обуку путем практичног рада. Због тога је природно што су земље са развијенијом индустријом и занатством тај проблем много лакше и решавале.

Организација радне снаге у рату

Иако је број радника једне земље неколико пута био већи од броја војника, нарочито у развијенијим индустријским земљама, ипак радници нису организовани по принципима војне организације. У Немачкој је организација рада у предузећима била спроведена на тај начин што је свака група радника имала свога вођу, не само

ради постизавања што већег ефекта рада (нарочито кроз максимално искоришћавање страних принудно депортованих радника), већ и због спречавања разних облика саботаже, коју — и поред све контроле и строгих казни — нису могли потпуно спречити. Те саботаже су изводили нарочито ратни заробљеници и скоро сви страни радници који су били силом одведени на рад у Немачку. Ако ништа друго, они су се трудили да смање ефекат свога радног учинка. А пошто су стално тврдили да Први светски рат нису изгубили на бојном пољу, већ због настале дезорганизације у позадини, Немци су примењивали најстрожије мере у циљу спречавања таквог нереда, у чему су и успевали све до последњег часа ратних дејстава, упркос огромним разарањима која је вршило савезничко ратно ваздухопловство.

У другим земљама није постојала организација по „систему вођства“, али је ипак и тамо морала бити примењена погодна организација рада, јер би производња несумњиво знатно подбацила, тако да не би могла задовољити огромне потребе, које су све више расле. Показало се да је свуда потребна целисходна организација производње и дисциплине рада, нарочито у неким врстама предузећа (на пример за израду муниције, експлозива и сл.), али и то да су надзорници и стражари непотребни код оних радника код којих је развијена свест и којима је потпуно јасан циљ борбе.

Саму организацију рада лако је спровести у оним предузећима која и за време рата продужују производњу према својим већ устаљеним задацима, али је знатно тежа она фаза организације рада која се врши у време довођења радника у предузећа, а нарочито у погледу њиховог проналажења. Тако су се скоро код свих земаља појављивала следећа принципијелна питања:

— ко ће и како водити евиденцију о свима радницима у земљи у погледу њиховог броја и њихових квалификација;

— ко ће и како вршити доделу радника тамо где су потребни и да ли треба дозволити да се сваки радник по својој вољи одређује где ће радити; и

— шта све треба предузети још за време мира да би се ова питања што целисходније решила.

Пошто свака земља располаже приближно тачним подацима о броју расположивог људства у почетку као и у току рата, она је у стању да својим мобилизационим планом, према конкретной ситуацији, регулише однос броја војника и осталих радника. При томе, сви војни ислуженици и обвезници, начелно, добијају своје ратне распореде или се пребацују у резерву нераспоређених, из које се у току рата врши попуна губитака код већ постојећих јединица или се по потреби формирају нове јединице. У сваком случају, постоји евиденција о сваком обвезнику. Сви распоређени обвезници знају своје ратне јединице или установе (под шифром), као и место где се морају јавити. Овако се поступа са војним обвезницима у свим цивилизованим земљама, захваљујући разгранатој цивилној и војној

организацији, па чак и у онима које у почетку Другог светског рата нису имале општу војну обавезу, а завеле су је у току рата. Међутим, такав систем није спроведен за раднике скоро ни у једној земљи, иако су Немачка и Енглеска у току Другог светског рата биле спровеле мобилизацију неких категорија квалификованих и висококвалификованих радника. Без обзира на то што је у овим и у другим земљама постојао закон који предвиђа општу обавезу рада, ипак тај закон није примењиван на целокупну радну снагу због тога што би његова општа примена изазивала потребу за решењем читавог низа других проблема (на пример, место рада, издржавање чланова породице, слобода личности и њене делатности, итд.). Али, пошто радници подлежу и општој војној обавези и обавези рада, они се претходно морају ослободити опште обавезе да би се могли распоредити на рад у оним местима где би били службено одређени. Али, упркос законима о обавезном раду (који су код разних земаља имали и разне називе), скоро су све земље прибављале радну снагу на *економској бази*, тј. на бази новчане накнаде и разних других бенефиција. Када би се у неком индустријском месту — у коме, као и у његовој ближој околини, не би било довољно радне снаге — појавила потреба за радном снагом, она би се првенствено прибављала из оних области у којима ју је било на претек. Али, овде треба имати у виду да једно лице не може једновремено бити и војни и радни обвезник, већ мора бити ослобођен једне од ових обавеза. У овом погледу је у последња два рата било и грешака и пропуста. Наиме, све су земље тежиле да на фронт избаце што већи број војника, у чему су ишле тако далеко да су још у почетку рата морале извучити из борбених линија извесне категорије квалификованих радника и других стручних лица и враћати их на њихове мирнодопске дужности. Тако је, на пример, Француска у Првом светском рату морала из војске да отпушта кући сеоске коваче, поткиваче и механичаре ради оправке пољопривредних справа и алата, поткова стоке, итд., јер је пољопривредна производња била у јаком опадању. У Другом светском рату, нарочито у Немачкој, вршено је повлачење стручњака са фронта и њихово враћање на рад у фабрике, и поред тога што је за почетак рата све било унапред предвиђено.

Према томе, евиденција о стручњацима и стручним квалификованим радницима мора постојати ако се жели да се не отежа и укочи производња која у рату мора имати далеко већи интензитет него у миру. Ту евиденцију у разним земљама воде одређене установе, углавном оне које се баве питањима организације ратне привредне производње. У капиталистичким земљама државна управа поставља власницима фабрика ратне производне задатке, а ови од државе обично траже обезбеђење потребних сировина и ослобођење од војне обавезе нужног броја стручњака и квалификованих радника. Ова два захтева власници фабрика најчешће постављају само у случају ако их они сами не могу повољније решити. Зато у таквим земљама и за време рата влада тенденција привредног либерализма, тако да се принудним мерама прибегава само у случају крајње нужде.

Тамо је држава власник само извесног мањег броја специјалних предузећа, док је сва индустрија, па чак и индустрија наоружања, у приватним рукама.

Што се тиче питања доделе радника и њиховог опредељења где ће радити, може се рећи да се питање диригованог распореда радне снаге у рату поставља само за оне раднике који подлежу привредној мобилизацији и да је свим осталим радницима (дакле, сем оних који су специјално ослобођени од опште војне обавезе и предвиђени за одређена места) остављено на вољу да врше избор предузећа и запослења. Држава ће стварати повољније услове у погледу плата и осталих бенефиција тамо где јој је то нужно, а по потреби ће заводити и обавезну мобилизацију радне снаге, као што је било случајева и у протеклим ратовима.

У свим земљама се још за време мира детаљно студира проблем што целисходнијег решења питања радне снаге, а за многа важнија предузећа одмах се доносе и конкретне одлуке. У сваком случају, неопходно је да се још у миру тачно одреди ко ће све остати на својим мирнодопским радним местима, јер би се у противном могло десити, као што се и догађало у неким земљама у току протеклих ратова, да се стручњаци и стручни радници у току самога рата морају повлачити са фронта и враћати на своја мирнодопска радна места.

Из свега досада изнетог можемо закључити да војници на фронту, радници у фабрикама, сељаци на пољима и сви остали службеници на својим радним местима доприносе одбрани своје земље. Зато њихове појединачне задатке не треба ни потцењивати ни прецењивати, јер би то штетило основном циљу у рату — одбрани земље и победи над непријатељем — а томе циљу безусловно морају бити подређене све снаге и сва материјална средства једне земље.

НЕКА ИСКУСТВА ИЗ РЕШАВАЊА ТАКТИЧКИХ ЗАДАТАКА

Из досадашње праксе решавања тактичких задатака у школама, трупи, на путовањима и испитима за поједине чинове већ су стечена многа искуства. Ту се појављује веома много проблема не само тактичке природе, већ и проблема који се односе на сам начин, односно метод решавања задатака, на метод процене ситуације, итд. А пошто се ни у низу чланака не могу обрадити сви ти проблеми, покушаћу да у овом чланку изнесем нека своја запажања у погледу схватања задатка и процене неких елемената ситуације.

За правилно решавање било ког задатка потребно је, пре свега, да се схвати у чему је његова суштина. Иако на први поглед изгледа да се не може приступити решавању добивеног задатка а да тај задатак није претходно правилно схваћен, ипак се дешава да су неки задаци слабо решавани баш због тога што решавалац није схватио његову суштину. Тако, на пример, у једном задатку била је дата претпоставка да су пукови I ешелона дивизије *пробили непријатељски главни одбранбени појас*, стим да непријатељ, који је на брзу руку био организовао одбрану, није успео да задржи напад дивизије, тим пре што је у том моменту располагао резервом од само једног ослабљеног батаљона и нешто тенкова. Увиђајући да је непријатељски отпор сломљен, командант дивизије је донео одлуку да уведе у борбу пук из II ешелона и наредио му да *„што пре избије у рејон села А и Б и створи повољне услове за уништење непријатељских снага у рејону X и увођење тенковске резерве у правцу с. К“*. Међутим, решавалац задатка који је добио улогу команданта овог пука из II ешелона дивизије, схватио је да његов пук *има задатак да пробије непријатељску одбрану*, а потом да наступа у правцу села А и Б. А, пошто је схватио да пуку претстоји пробој главног појаса, он му је дао ближи задатак у оквиру самог одбранбеног појаса, иако су ту линију већ савладале трупе I ешелона.

Из оваквог схватања задатка се види:

Прво, да решавалац није схватио идеју команданта дивизије, који, увиђајући да је савладан главни отпор непријатеља, тежи да увођењем пука из II ешелона што пре овлада рејонима села А и Б и на тај начин не само спречи извлачење његових отсечених снага и створи повољне услове за њихово уништење, већ и да заузимањем

рејона села А и Б омогући дејство тенковске бригаде преко с. К у дубљу позадину непријатеља.

Друго, решавалац није уочио да нема потребе за пробијањем непријатељске одбране (јер је већ пробијена), и да је његов главни задатак да што пре избије у рејоне села А и Б да би одржањем тог рејона створио повољне услове за уништење отсечених непријатељских снага и омогућио увођење тенковске бригаде. А пошто је погрешно схватио задатак он је погрешно што је вршио припреме за напад и због тога касно увео пук у борбу; што је организовао систематски напад на линију положаја који нису били ни поседнути ни фортификациски уређени и што је дао ближи задатак на малој дубини, иако му је основни задатак био да избије у рејоне села А и Б и да их заузме.

Треће, решавалац није схватио да је улога његових суседа (пукова у I ешелону) да продуже разбијање и уништење непријатељских снага (јер њихов напад још није био задржан), а да је задатак његовог пука да брзим продором у дубину овлада рејоном из кога ће бити онемогућено извлачење непријатељских снага.

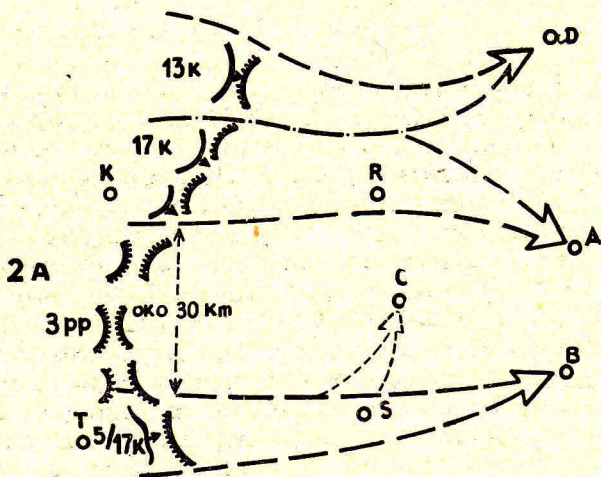
Потпуно је природно да после овако погрешно схваћеног задатка ни одлука команданта овог пука није могла бити правилна. А због чега долази до оваквих погрешних схватања задатака и како се она могу избећи?

Основни узрок несхватања задатка, по мом мишљењу, лежи у неправилном прилажењу задатку. Наиме, појединци веома брзо приступају процени ситуације такорећи док га још нису честито ни прочитали, настојећи да кроз такву процену реше питање како је настала ситуација која је дата задатком. Ова их размишљања често тако удаље од конкретног задатка и наведу их на потпуно произвољне констатације које понекад немају никаквих сличности са датим задатком. Због тога се сада не врши схватање оног и онаквог задатка какав је добијен, већ неког сасвим новог, произвољно модификованог задатка.

Да би се избегле наведене грешке, мишљења сам да решавању задатка треба прићи на следећи начин. Најпре треба прочитати задатак у целини да би се уочила читава његова садржина и да би се видело да ли је све јасно што у њему пише. После тога задатак треба поново читати и упоредо учртовати све податке на карту (уколико уз задатак није већ приложена карта са учртаном ситуацијом) са циљем да се поново и боље уоче сви елементи дати задатком, да се сагледа просторија на којој се задатак решава и провери тачност података датих задатком и учртаних на карти (ако је та карта приложена). По потреби задатак се може још неколико пута читати да би се потпуно разумели сви елементарни подаци које он даје. Тек после свега овога треба приступити *схватању задатка*, читајући поново само онај део задатка у коме се говори о задацима претпостављене команде, своје јединице и суседних и садејствујућих јединица и средстава. Читање овог дела задатка треба понављати све дотле док се не дође до потпуног и јасног одговора на следећа питања:

а) Какав задатак извршава претпостављена јединица и каква је замисао њеног команданта за извршење тог задатка? Напомињем да се при овоме треба ограничити само на задатак и замисао првопретпостављеног, тј. онога за чији рачун наша јединица непосредно ради, јер има случајева да појединци узимају у обзир и задатак другопретпостављене јединице (команде), што их наводи на погрешно схватање свог задатка. Тако се дешавало да решавалац у улози команданта пука говори о задатку корпуса и дивизије, настојећи да задатак пука некако повеже са оба наведена задатка. Тиме се најчешће ствара велика збрка, јер се може десити да према задатку корпуса који напада, дивизија има задатак да напада на правцу помоћног удара, а да један њен пук не врши напад већ само активно везивање. Јасно је да ће пук извршити свој задатак само онда ако изврши задатак који је добио од команданта дивизије, без обзира на задатак дивизије у оквиру корпуса.

С друге стране, дешавало се и то да се у схватању задатка претпостављеног долазило до погрешних закључака управо због тога што се у датој ситуацији као претпостављени схватио првопретпостављени формациски старешина, иако је јединица по добивеном задатку била, уствари, самостална. Ради боље јасноће послужићу се шематским примером:

2 А врши противофанзиву, наносећи главни удар са 13 и 17 корпусом (без једне дивизије) општим правцем К — Р — А, а помоћни једном ојачаном пд одвојеним правцем: Т — С — Б. Ова дивизија (5/17 К) добила је задатак од команданта 2 А да пробije непријатељску одбрану и да енергичним надирањем што пре избије у рејон места Б, садејствујући на тај начин главним снагама 2 А. У датој ситуацији, у улози команданта 5 пд схватити идеју претпостављеног значи схватити идеју команданта 2 А, од кога је 5 пд и примила задатак. Али, ако командант 5 пд, у циљу извршења овако добивеног свог задатка настоји да схвати и идеју свог формациског претпостављеног, тј. ко-

манданта 17 К (који дејствује на правцу главног удара), може се десити да командант 5 пд, с обзиром на земљиште и услове садејства са 17 К, донесе одлуку да по избијању у рејон места С усмери своје главне снаге у правцу места Ц. На тај би начин командант 5 пд заиста непосредније садејствовао главним снагама корпуса и олакшао извршење његовог задатка, али би тиме довео у питање извршење задатка који је добио од армије, па, према томе, и извршење задатка армије као целине.

Сем изнетог, при схватању задатка у оваквим и сличним ситуацијама треба нагласити да је јединица у извршењу задатка самостална, да командант при одлучивању мора то стално да има на уму и да настоји да добивени задатак изврши у целини само својим снагама и средствима (рачунајући ту и појачања), не очекујући никакву помоћ из дубине од стране корпусних, односно армиских делова.

Питање улоге суседа у оваквим ситуацијама је такође интересно. Да ли нас у наведеном задатку као леви сусед интересује 3 пп, који у овој ситуацији има само улогу везивања непријатељских снага, или и главне снаге 17 К које врше пробој? Сматрам да нас као сусед интересује и један и други. 3 пп нас интересује у почетним дејствима, тј. за време пробоја, јер је важно, на пример, да видимо да је пук развучен и да нема услова да постигне неке значајније успехе и тиме олакша извршење задатка 5 пд. 17 К нас не интересује у току пробоја, али пошто дејства корпуса и дивизије долазе све више у међусобну зависност после извршења пробоја и у току даљег надирања потребно је да се бар у основним цртама сагледа њихов међусобни утицај и повезаност.

б) *У чему је суштина задатка моје јединице?* Ово је уједно и најважније питање и полазна тачка за правилно решење задатка. При овоме није довољно да се само узме формулација задатка јединице онаква како је дата у задатку и да се сматра да је тиме потпуно схваћен њен задатак. Ако узмемо раније наведени пример (у почетку чланка), схватање задатка требало би да изгледа отприлике овако: „пук има задатак да користећи успех пукова I ешелона што пре крене у напад и брзим наступањем, избегавајући задржавање због евентуалног отпора непријатељских резерви, што пре избије у рејоне села А и Б и задржи их чврсто у својим рукама да би спречио извлачење непријатеља и обезбедио увођење тенковске резерве на правцу од с. А ка с. К“.

в) *Какав је међусобни однос задатка моје јединице и задатка суседа?* Правилан одговор на ово питање може се добити само ако се правилно реше прва два питања. Међутим, по овом питању се најчешће грешу у томе што се уопште не размишља о њему, тако да је и то један од разлога непотпуног схватања задатка своје јединице. Ако задатком нису дати и задаци суседа (а суседи стварно постоје), онда њихове задатке треба сагледати кроз идеју претпостављеног и свој задатак.

Што се тиче формулације схватања задатка, она у сваком случају треба да буде кратка и јасна, без понављања онога што је дато у

задатку и без неког објашњења. Схватање задатка је основа за даљи рад и из њега треба јасно да се види *шта треба да се ради*, а проценом ситуације решава се питање *како треба да се ради*. Стога мислим да није правилно да се у схватању задатка изнесе, например, закључци о тежишту дејства или о борбеном поретку.

Тек пошто се сасвим уверио да је задатак у потпуности схватио, решавалац задатка може прећи на *процену ситуације*, чији је циљ да се детаљном анализом добивених података пронађу сви они елементи који ће у датој ситуацији утицати на извршење задатка и да се свестраном проценом ових елемената дође до закључка о најбољем начину његовог извршења.

Досадашња пракса је показала да су врло чести случајеви да се сви елементи ситуације (који уопште могу доћи у обзир за процену) цене шаблонски, тј. по извесном усталеном реду, без обзира да ли су ти елементи дати задатком или не и да ли у том случају имају неког утицаја. Исто тако, има случајева да се при процени непријатељских снага препишу само они подаци о непријатељу који су дати задатком и без икакве анализе стварају закључци који често немају никаквог оправдања. Каже се, например, „непријатељ има свежих снага и способан је да продужи дејство“, а не говори се о томе каква би дејства требало очекивати у конкретној ситуацији и какав би био циљ тих дејстава. Или: „непријатељ је надмоћан“, а не анализира се какве услове и могућности непријатеља има за реализовање те надмоћности. Или се долази до неоправданог закључка да је „морал непријатеља слаб, јер нема воље за рат“, вероватно зато што је такав закључак потребан решаваоцу да би оправдао своје решење што непријатељ неће продужити напад, иако у задатку нема никаквих података о моралу непријатеља и што би се из процене ситуације могло доћи управо до обратног закључка (непријатељ је продро дубоко, његови напади још нису заустављени, а располаже чак и неутрошеним резервама). Карактеристична је и оваква процена: „пошто непријатељ зна да ћемо ми јаче организовати одбрану на отсеку који је природно слаб, он неће ни наносити главни удар на тај (природно слабији) отсек, већ на други, природно јачи отсек, а пошто ми знамо да ће непријатељ овако ценити ситуацију, то ћемо организовати тежиште одбране на природно јачем отсеку и на тај начин изненадити непријатеља“. Јасно је да оваква резоновања о некој „подвали“ непријатељу немају никаквог основа, утолико пре што је у конкретној ситуацији природно јачи отсек било насељено место. Такође је чест случај да се непријатељске могућности потцењују и његове намере оцењују онако како то нама највише погодује. Да би се ове и сличне необјективности у процени избегле, потребно је да се решавалац при процени непријатеља увек стави у његову улогу.

Код процене наших снага најчешће се говори о томе да ли су јединице свеже и попуњене и каквог су морала и обучености, уместо да се кроз анализу стања наших снага размотре њихове стварне могућности у датој ситуацији. Сем тога, решаваоци често прорачунавају однос снага, па и онда кад је ситуација код непријатеља у погледу

снага недовољно јасна. Разумљиво је да је у тим случајевима прорачун односа снага несигуран и ничему не служи, јер се, углавном, заснива само на претпоставкама, а не на стварним чињеницама. Карактеристично је још и то да се кроз прорачун односа снага, као по неком правилу, на сваки начин настоји да се дође до односа 1 : 3 у корист нападача, и да се тај однос сматра повољним без обзира на друге елементе, који у конкретной ситуацији често могу више да значе него само овај бројни однос. По мом мишљењу, овакав начин прорачуна односа снага, има свог оправдања само при нападу на солидно утврђену и добро организовану одбрану, односно при одбрани која је благовремено и солидно организована. У свим другим ситуацијама могуће је доћи до правилног закључка о обостраним могућностима и без оваквог прорачуна односа снага. То не значи да однос снага, као елемент процене ситуације, треба одбацити. Напротив, однос снага у свакој ситуацији има великог, може се рећи и пресудног утицаја на доношење одлуке. Овде се само поставља питање: како треба схватити појам „однос снага“? Да ли је однос снага довољно изражен кроз рачуницу о бројном односу батаљона, артиљериских оруђа, тенкова итд. или је кроз „овај бројни однос“ изражен само један од елемената односа снага уопште? Ако се само потсетимо на општепознату поставку да могу постојати и такве ситуације у којима за постизање успеха није потребна бројна надмоћност и да успех може постићи чак и бројно слабији (што је непобитно потврдило и ратно искуство) онда ће нам одмах бити јасно да неће бити довољан само бројни однос снага и да ће у неким ситуацијама морати у потпуности да уступи своје место другим елементима, као што су, на пример, исцрпљеност, морално стање, недостатак муниције, и сл. Дешава се и то да решаваоци задатака врше детаљне прорачуне односа снага и средстава и да долазе до закључака да је однос 1 : 1,5 у нашу корист неповољан за напад, иако је непријатељ у дотадашњим борбама исцрпен, а наше снаге свеже, иако су непријатељски положаји слабо организовани за одбрану и неповољни у односу на наше, итд. Чему су конкретно у оваквим ситуацијама решаваоцима служили ти прорачуни бројног односа снага? Ничему, јер су они бескорисно утрошили драгоцену време, изгубили веру у успех и донели колебљиве одлуке које не обезбеђују извршење задатака. Али, има и таквих примера да се донесу одлуке за пробој непријатељске солидно организоване одбране без анализе односа снага у људству и техници, тако да се тек после анализе такве одлуке установи, на пример, да су намењена средства за неутралисање непријатељских отпорних тачака недовољна и да број и састав јединица које су одређене за пробој не одговарају дубини постављеног задатка, и т.сл. На основу напред изнетог може се закључити да однос снага треба одређивати на основу свих елемената који у даном моменту играју улогу, а не само на основу бројног стања живе силе и технике.

Процена земљишта, како је то већ уобичајено, врши се посебно. Притом су врло чести случајеви да се само описује све оно што се већ ионако види при читању карте, и то без икаквих конкретних за-

кључака о томе како поједини земљишни облици и објекти могу да испоље утицај на рад једне или друге стране. По мом мишљењу, оваква одвојена процена земљишта нема никакве сврхе, пошто се редовно своди само на шаблон. Пре свега, немогуће је замислити потпуну и правилну процену снага — непријатељских и наших — а да се та процена најуже не повеже и са земљиштем. Не могу се реално ценити снаге и њихове могућности и намере а да се истовремено не цени и какав утицај може да испољи земљиште, например, својим склопом и покривеношћу, или који земљишни објекти играју важну улогу за једну или другу страну, како једна или друга страна може искористити предности које им нуде ти објекти, итд. Најзад, ако је утицај земљишта већ узет у обзир при процени снага природно је да би свака његова накнадна процена претстављала само непотребно понављање већ изнетих чињеница. Сличан је случај и са *проценом времена*, јер оно — као простор и као атмосферска појава — интересује и нас и непријатеља, нарочито у погледу могућности употребе снага, што треба имати у виду при процени снага.

Према свему што сам овде укратко изнео можемо доћи до следећих закључака:

— по пријему задатка пре свега детаљно упознати његову садржину;

— ситуацију не ценити нити ма какве закључке изводити пре него што се у потпуности схвати суштина добивеног задатка;

— процену снага једновремено повезивати са проценом земљишта и времена, увек са циљем да се дође до правилних закључака о њиховим могућностима, а за непријатељске снаге још и о њиховим вероватним намерама;

— могућност и намере непријатеља ценити на исти начин као и за своје снаге и при процени непријатељских снага стављати се у улогу непријатеља;

— ценити само оне елементе који у датој ситуацији непосредно или посредно утичу на извршење добивеног задатка и не губити време на шаблонској процени оних елемената који у датој ситуацији не могу опште утицати на доношење одлуке;

— приликом спровођења у живот донете одлуке и организације извршења задатка узимати у обзир све своје јединице, јер се догађа да се понека од њих и заборави;

— при писању заповести више пазити на суштину и потчињенима давати јасне и потпуне податке.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковник **ЈОВАН ДЕЛИЋ**

„О СНАБДЕВАЊУ ИНТЕНДАНТСКИМ СРЕДСТВИМА НА СЕПТЕМБАРСКОМ МАНЕВРУ“^(*))

У „Војном делу“ бр. 7/54 годину објављен је одзив капетана Душана Нинковића на мој чланак који је под горњим насловом отштампан у бр. 4/54 годину истог часописа.

Пошто сам добио утисак да је капетан Нинковић нека питања у мом чланку погрешно схватио, а сем тога изнео и нека своја гледишта са којима се не слажем, покушаћу да на најважнија од тих питања одговорим и дам потребна објашњења.

Цитирајући уводни део мог чланка, у коме сам истакао да ми није циљ да детаљно прикажем проблематику снабдевања јединица у маневру, већ само да укратко пружим приближну слику тог питања, капетан Нинковић каже:

„... поред тога што нека питања нису довољно јасно обрађена, неке поставке у чланку нису сасвим тачне (вероватно због тога што писац није био детаљно упознат са свим елементима који су му били потребни приликом писања чланка)“.

Јасно је да у чланку од непуног ауторског табака није било могуће, а ни нужно, да до краја разјашњавам питања која сам третирао, јер то није ни био циљ чланка, а то сам на почетку истог и нагласио. Основна поента чланка била је: прво, да се читаоцима, нарочито онима који нису били на маневру, пружи кратак пресек о снабдевању јединица интендантским средствима на маневру; и, друго, да се на бази тог приказа укаже на нека најважнија искуства до којих се дошло у току снабдевања, без претензија да све то буде потпуно и савршено приказано. По мом мишљењу, а и по мишљењу већине пратилаца снабдевања, чланак је одговорио наведеном циљу, јер је у целини ствари приказао тачно и објективно, тј. онако како су се оне стварно и одвијале на терену. Узгред да напоменем да сам при писању чланка користио не само своја запажања и прибелешке, већ и све писмене извештаје пратилаца снабдевања, извештаје разних екипа и закључке из одржаних анализа по овом питању, те сам према томе био потпуно упознат са свим оним што ми је било потребно при писању чланка.

Прелазећи даље на питање коришћења месних средстава, писац каже да сам се на том питању много задржао, из чега добијам утисак

^{*}) Уредништво сматра да је овим чланком закључена дискусија по овој теми.

да он овом питању не придаје потребну пажњу. На ову мисао наводи ме и његов став по питању набавке стоке, где на страни 51 каже:

„Уосталом, искуство у погледу саме набавке стоке *није толико важно* нити је такво питање било од неког *већег значаја*“ (подвукао Ј.Д.).

Сем тога, и кроз неке друге ставове па и кроз цео чланак, осећа се тенденција потцењивања овог питања. Међутим, по мом мишљењу, питање коришћења месних средстава уопште, а нарочито у нашим условима (ограничен возни парк и транспорт, слаби путеви, богатство неких приграничних рејона, специфичност таблице следовања људске и сточне хране и сл.) претставља врло крупно организациско и техничко питање, које, иако је сагледано, није још у потпуности решено. То нам јасно указује и наша наставна пракса, а то нам је унеколико показао и сам маневар. Узмимо баш као пример набавку стоке, за коју писац каже да није толико важна, па да видимо која све питања треба решити при њеној набавци. Да бисмо, рецимо у оквиру дивизије, извршили набавку, потребно је: пронаћи изворе набавке; одредити органе и средства за набавку; извршити преглед и пријем стоке (здравствено стање, утојеност, тежина, плаћање и сл.); организовати смештај и чување и одредити чуваре-тераоце; регулисати по потреби исхрану, заштиту од заразе, итд. Сем тога, треба имати у виду да ће дивизије, а изузетно и пукови, бити принуђени да оформе депое стоке за клање, а за то засада још нема довољно могућности. Дода ли се овом још и чињеница да се набавке морају изводити скоро свакодневно, често на великом пространству, са релативно скромним средствима и под непријатељским дејством, онда се тек може сагледати сва важност овог питања. Разуме се да се на маневру наведена питања нису могла у потпуности проверити (делом и због разлога које ћу доцније изнети), али и оно што је проверено несумњиво нам потврђује важност овог питања и потребу његовог проверавања. Према томе, сматрам да је коришћење месних средстава врло важно питање интендантске службе и да му као таквом треба прилазити не само у рату него и у свим вежбама и маневрима, а тако му је требало прићи и у прошлогодишњем маневру. Међутим, изгледа ми да му се у маневру није тако пришло. О томе говоре многи извештаји пратилаца снабдевања а то приистиче и из самог чланка писца, нарочито из ставова којима он покушава да оправда такав поступак. Због обимности тих ставова не могу их све дословно цитирати (могу да се виде на стр. 50), већ ћу само изнети оно што је битно за даље разумевање овог питања.

Одговарајући на нека моја запажања у погледу коришћења месних средстава писац на стр. 50 каже да би систем набавке свих артикала из месних средстава (мисли на артикле који су се могли наћи на терену: месо, поврће, кабаста сточна храна и огрев) „анархично“ деловао на тржиште и довео до великог пораста цена, те да је то био „један од врло важних елемената при регулисању овог питања“. И даље, у погледу набавке стоке (цитирам дословно) каже:

„Територија на којој се маневар изводио заиста је богата стоком, само треба имати у виду да је овде стока скупа за 20—30 динара по килограму него у другим крајевима и да су цене у то време имале сталну тенденцију

пораста, тако да би набавка меса на овом терену сигурно довела до још већег скока цена овом важном артиклу. Тиме би свакако био знатно оптерећен не само буџет наше Армије, већ би наступиле и штетне последице услед поскупљења меса код грађанства и на територији НРХ. Ради тога било је наређено да се са предузећима склопе уговори за испоруку стоке, а треба истаћи да су предузећа морала набављати стоку из удаљених крајева, јер је на маневарској просторији нису могли добити по повољним ценама. Тако је, на пример, предузеће из Карловаца (које је испоручивало стоку корпусном марвеном депоу), због одржања цена меса у Хрватској, морало да купује стоку у Босни¹⁾.

И, најзад, на страни 52 закључује:

„Извођење маневра треба разликовати од извођења ратних дејстава, па сматрам да и при планирању будућег маневра треба имати на уму да маневар не сме много утицати на поскупљење артикала...“ (подвукао све Ј. Д.).

Неоспорно је да су цене артиклима, нарочито месу, биле важан фактор и да је о њима требало водити рачуна, али оне нису требале да буду толико важне да се због њиховог пораста набавка стоке добрим делом оријентише и ван маневарске просторије и добије мирнодопски карактер. Ово тим пре, што је маневар највиша форма мирнодопске обуке, у којој се под условима најприближнијим рату једино и могу да испитају начела и погледи ратног снабдевања а ово је поред осталих и био један од важних циљева маневра. Међутим, овај момент није био доминирајући, јер се на питање набавки, нарочито стоке за клање, гледало прилично једнострано, више из перспективе мирнодопских обзира, штедње, а рекао бих и из бојазни да снабдевање не подбаци.

Тврдња капетана Нинковића да би пораст цена месу знатно оптеретио буџет наше Армије изгледа ми недовољно убедљива, јер је набавка стоке ван маневарске просторије, а нарочито из Босне, коштала Армију исто толико као да је набављана и на самој маневарској просторији. Ово стога што је плаћана по тежини коју је имала на лицу места где је купована, а при доласку до места клања знатно је калирала (по изјави пратилаца и до 25%¹⁾). Према томе, ако узмемо да је, на пример, стока на маневарској просторији коштала 90 динара по кг живе мере, а у Босни 70 динара, а да је кало износило 20%, онда би цена стоке у Босни била $70 + 14 = 84$ динара. Кад овоме додамо трошкове чувања, исхране, евентуалног обољевања, трошкове транспорта свежег меса до пукова, квалитет и рандман меса и др., онда стварно излази да је набавка стоке ван маневарске просторије коштала Армију скоро исто толико колико би коштала да је набављана и на маневарском терену.

Исто тако није довољно убедљива ни поставка да би услед пораста цена месу наступиле штетне последице код грађанства на територији НРХ. Пре свега, маневарска просторија је имала велико

¹⁾ „За МД стока је стизала из ближих и удаљенијих места (чак и 120 км далеко) а набављало ју је предузеће „Задругар“ из Карловца. Интендантура је плаћала стоку по тежини коју је имала на лицу места где је купљена. Кад је таква стока стигла у МД, након што је прешла и преко 100 км, много је калирала“ (из извештаја пратиоца снабдевања).

пространство и била је врло богата стоком за клање. Према подацима Савезног завода за статистику и евиденцију само на подручју десет срезова, који су као целина улазили у склоп маневарске просторије, било је преко 186.000 грла крупне рогате стоке. Ако бисмо узели у обзир и срезове који су делимично улазили у маневарску просторију, онда би се горњи број још знатно повећао. За јединице једне и друге стране, рачунајући према времену које су провеле на маневарској просторији, није требало више од 600—700 грла крупне стоке, што значи да потрошња меса у односу на могућности маневарског терена није била тако велика да би цене меса толико осетно скочиле и штетно се одразиле на снабдевање грађанства.

Привремени пораст цена меса заиста је постојао и јаче се осетио првих дана маневра, али је касније стагнирао а негде чак и опао испод нивоа цена по уговорима (о чему сведоче и неки примери у извештајима пратилаца снабдевања). Слично је било и кретање цена осталим артиклима на маневарској просторији, које, иако су биле нешто повећане, нису изазвале неки поремећај на тржишту, што је и сам писца изнео на стр. 51.

Међутим, чак и под претпоставком да би пораст цена меса код једног дела грађанства (рецимо у неколико већих градова) могао претстављати извештан проблем, зар се нису у том смислу могле предузети неке друге мере? Зар се, на пример, није могло покушати да трговачка предузећа за овај случај обезбеде извесне резерве стоке или — што би по мом мишљењу било још боље — да се издејствовало изузетно решење од надлежних органа да се цене стоке на маневарској просторији привремено плафонирају у границама владајућих тржишних цена и да се органи народне власти, саобразно ратним условима, јаче ангажују не само по питању одржавања дисциплине цена, него и помоћи у набавкама. Ово тим пре што ће се преко њих у рату и обављати највећи део ових послова, као што је то био случај и у НОР-у, те би било корисно да су се и они на овом послу вежбали.

Међутим, због бојазни од „анархичног“ деловања цена пропуштено је да се по питању набавки провери низ важнијих момената. Иако је сигурност у снабдевању била обезбеђена унапред закљученим уговорима и другим мерама (које су биле предузете пре почетка маневра), ипак би за проверу обуке кадрова и поставки ратног снабдевања било поучније да су ови послови у што већој мери били препуштени интендантурама јединица да их обављају у припремном периоду и за време борбених дејстава, и то на начин и по поступцима како би се то стварно радило у рату. Да је тако рађено свакако се не би десило да се неке јединице добрим делом снабдевају кабастом сточном храном и поврћем из својих гарнизона; да се стока за клање дотура пуковима из одељка корпусне базе; да се пуковима дотура сено, слама, дрва и сл. На овај начин дошли бисмо свакако до одређенијих закључака не само по питању набавке стоке већ и већине осталих артикала.

Најзад, поставка писца да и при планирању будућег маневра треба имати на уму да маневар не сме много утицати на поскупљење

артикала мислим да је неприхватљива. Таква поставка води томе да се врло важна питања службе занемарују и потискују у други план, а што је по мом мишљењу неправилно. Ово тим пре, што се маневар онаквог обима какав је био наш не може изводити сваке године, те је потребно да се његове могућности и по питању снабдевања што више искористе, а то ће бити могуће ако се не везујемо за тржиште и друге мирнодопске обзире. Као што се из напред изнетог види питању коришћења месних средстава на прошлогодшњем маневру није поклањана она пажња коју стварно заслужује (због тржишта и др.), тако да се није могло добити неко веће искуство, нарочито по питању набавке стоке за клање.

Што се тиче чувања меса у пуковском транспорту, писац ме није правилно схватио, те је својим објашњењем дао овом питању сасвим други смисао. Наиме, у мом чланку, на стр. 54, говорећи о дотуру, узгред сам додирнуо и ово питање и рекао да је код пукова недостајао хлеб, а негде и месо, мислећи ту на недостатак свежег меса код оних пукова којима је месо дотурала дивизија, а не и код оних који су сами клали стоку. Он је ствар тако поставио као да стојим на становишту да пук увек треба да има оброк свежег меса у свом транспорту и да сам у том смислу и ставио замерку. Међутим, из мог чланка, нарочито на стр. 56 став трећи и стр. 57 став први, јасно се види мој став по овом, тј. да сам инсистирао не само на држању меса у живој стоци и клању код пукова (разуме се у садашњим условима), већ и да се набавка стоке врши код пукова.

Дотур сувог меса и конзерви, с обзиром на постојеће могућности, требало је, по мом мишљењу, вршити у мањој мери и не код свих пукова. Што се пак тиче оброка меса, који је чуван код пукова у конзервама, напоменућу само толико да се тај оброк није сматрао као саставни део текућег оброка, већ као део резервног, односно како су га на маневру звали „сувог оброка“, који је у неку руку претстављао меру сигурности у снабдевању, тј. служио као резерва (замена) текућем оброку у случају да овај на време не буде обезбеђен.

У погледу снабдевања месом путем аутохладњача слажем се са писцем да се са једном аутохладњачом неће моћи увек да дотури месо свим пуковима (широк фронт, слаби путеви и др.), но то не значи да их се због овог треба одрећи. Умешном организацијом дотура у највећем броју случајева моћи ћемо да дотуримо месо свим пешадиским пуковима као главним потрошачима, а тиме се решава и основно питање овог проблема. У повољним ситуацијама (кад су јединице на одмору, на маршу, кад су добри путеви, итд.) моћи ће се снабдети и све јединице. Ако се при овом узме у обзир и предност коју пружа аутохладњача у погледу хигијене, чувања, манипулације и сл., мислим да бисмо засада могли бити задовољни и једном аутохладњачом на дивизију. Разуме се да се дотур меса, баш због своје специфичности, не сме постављати круто и везивати за општи план дотура. Он ће се начелно вршити увек по посебном плану и не видим разлоге због којих то не би било могуће, сем у изузетним случајевима. Што се тиче тежине саме хладњаче, она је неоспорно за наше прилике важна, но

сматрам да ни то неће претстављати неке веће препреке, јер је индустрија данас у стању да изради одговарајуће типове и за наше услове. Свакако да би и уз постојање аутохладњача у дивизијама требало тежити да се пукови сами снабдевају месом кад год за то постоје повољни услови. Слажем се са писцем у погледу дотура мяса од пука до батаљона, тј. да би за сваки батаљон требало обезбедити двоколице обложене плехом или, још боље, посебне сандуке (такође обложене плехом) згодно подешене за брзо и лако товарење и скидање са двосовних кола.

Износећи моје гледиште о снабдевању хлебом на маневру и вршећи упоређење између мојих запажања на страни 53 и 57 писац није учео да се моја запажања у погледу старости хлеба на страни 53 односе на период снабдевања јединица на концентрациској историји и у припремном периоду, а на страни 57 на период снабдевања за време борбених дејстава. У првом случају јединицама „Црвених“ је издаван хлеб стар 4—5 дана, иако се то могло избећи, зато што су се јединице тада налазиле у повољној ситуацији и што тада у дивизијама — према систему који је био примењен у маневру — није била потребна резерва од 3 obroка хлеба, тако да се потпуно могла остварити тежња за издавањем свежијег хлеба. Међутим, она се није остварила због тога што су испечене веће количине хлеба него што је то било потребно, те су се морале утрошити.

Запажања у погледу снабдевања хлебом, на страни 57, односе се, као што сам напред рекао, на период снабдевања јединица за време борбених дејстава, дакле, на другу ситуацију, и имају више начелан карактер. С обзиром на стечена искуства из овог периода, изнео сам своје мишљење да би ради сигурности у снабдевању у дивизијама требало имати по 3 obroка хлеба, а када се ствар постави тако, онда је јасно да се војницима мора издавати хлеб стар 3—4 дана, стим да ово треба схватити само као начелан став, као принцип. У условима када се не мора располагати наведеном резервом јасно је да треба издавати што свежији хлеб (1—2 дана старости).

У погледу obroка хлеба који је у виду двопека чуван у пуковском транспорту треба напоменути да је и он, исто као и оброк мяса у конзервама, служио као резерва (замена) текућем obroку ако овај ма из којих разлога не би стигао до пука. То значи да наведени оброк није могао да служи и као резерва (3 obroка хлеба у дивизији) за покриће потреба у хлебу у ситуацијама кад би настао прекид у изради хлеба због премештања пекарско-месарских чета или из неких других разлога. Ово је најбоље потврдила пракса на маневру код дивизије „Плавих“, која је морала прибећи изради хлеба у месним пекарницама и стварати резерву у хлебу (3 obroка) чим је дошла у кризу са хлебом због премештања своје пекарско-месарске чете. Истина, она се могла помоћи и издавањем двопека, али би јој тада остао некомплетан такозвани „суви оброк“, који би морала што пре попунити, а за то није било могућности. Према томе, ако бисмо хтели прићи систему који је примењен у маневру, да у дивизији имамо два obroка хлеба и један оброк двопека, онда бисмо војницима морали често да

издајемо двопек, што не би било препоручљиво. Поред тога, да би се могла вршити брза попуна двопеком, било би неопходно да се у дивизији и вишим јединицама налазе и одговарајуће резерве двопека, а што се из разумљивих разлога не може прихватити, тим пре што такав систем има и низ других недостатака.

Што се тиче рада спроводника транспорта, неоспорно је да су код већине јединица у првим данима борбених дејстава интенданци или њихови помоћници били и спроводници транспорта.

Говорећи о том питању ја сам рекао да је упућивање интенданата јединица и њихових помоћника за спроводнике било само тренутно корисно али у основи неправилно, јер су тиме испустили из руку своје основне дужности, што је имало негативног одраза на њихов рад. При том мишљењу остајем и сада и не могу се сложити с пијцем да је било „нужно“ да интенданци буду спроводници, прво због тога што то није њихова дужност (ма колико да су за ово иначе били заинтересовани), а друго, што је постојала објективна могућност да то врше органи чија је то дужност. Исто тако, не могу се сложити ни с мишљењем да наведени органи нису испустили из руку своје основне дужности, јер чињенице говоре обратном. Познато је да су интендантски органи (о којима је реч) више од половине свог времена утрошили на спровођење транспорта, а самим тим је јасно да су за то време морали — хтели или не хтели — да запоставе своје главне задатке. То најбоље потврђује и стање њихових послова у овом периоду. Тако, на пример, велики број интенданата у овом периоду није стизао да прати ситуацију, да организује набавке, да испољи утицај на припрему хране, да укаже помоћ потчињенима, итд., јер је сва њихова активност била усмерена на проналажење база и спровођење транспорта. Чак и интенданци виших јединица утрошили су знатан део времена за овај посао што ни у ком случају није био њихов задатак, без обзира колико је то било корисно. Што су они ипак и у овом периоду извршили своју дужност треба у првом реду захвалити огромном залагању како њих самих, тако и свих њихових органа који су радили даноноћно без одмора, затим брзом сналажењу и отклањању наведених недостатака код већине јединица, као и чињеници што се располагало богатим резервама у храни и великим могућностима у транспорту.

На крају, ради правилног схватања како мог ранијег чланка, тако и овог одговора, желим да подвучем да ми није била намера, ни раније ни сада, да умањим велики успех и огромне напоре интендантских органа при снабдевању јединица на маневру, који су без обзира на изнете недостатке несумњиво били велики и позитивни, већ да само ради поуке укажем на неке слабости са гледишта ратних начела снабдевања и да суштина неслагања између мене и капетана Нинковића лежи у схватању наведених питања, јер он гледа на ова питања из услова под којима су вршене материјалне припреме и снабдевање на маневру, а ја полазим са гледишта ратних поставки и потребе провере обучености интендантских кадрова.

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

JEDNO UPORIŠTE U KOREJI

U svom članku pod gornjim naslovom,¹⁾ pisac, koji je član Međunarodne komisije za kontrolu primirja u Koreji, izneo je izvesne interesantne detalje iz borbi malih jedinica, detalje dejstva »tipičnog za grenadire i pešake«. Članak je, istina, kratak i ne dodiruje mnoga značajna pitanja iz oblasti koju razmatra, pa ipak, i ono što je obuhvaćeno, doprinosi boljem upoznavanju fizionomije nedavnog rata u Koreji, te ga stoga i prikazujemo.

*

Pisac članka izlaže zapažanja iz završne faze rata, neposredno pred zaključenje primirja, i sa zemljišta (uglavnom barovitog) u blizini Panmundžoma, koje opisuje kao vrlo ispresecano i skoro bez ijednog drveta, ali koje je pokriveno raznovrsnim šipražjem. To je pružalo idealne mogućnosti za zaklanjanje, tim pre što brisanog prostora gotovo nije ni bilo. Temperatura je vrlo nepovoljna, leti se penje do 55 stepeni, dok zimi pada do — 30. Mesni uslovi su bili vrlo teški, ali su nudili znatne prednosti onima koji su ih poznavali i koji su im bolje prilagođavali svoja dejstva i postupke. A Kinezi i Severnokorejci su se u tome pokazali kao pravi majstori.

Amerikanci su u Koreji primenjivali obimne i raznovrsne mere fortifikacione organizacije zemljišta, od kojih nas pisac upoznaje sa organizacijom jednog četnog uporišta podignutog u blizini Panmundžoma sa zadatkom da zapreči jedan od malog broja prolaza koji vode od Kesonga (u Severnoj Koreji) za južnokorejski glavni grad Seul.

Četno uporište bilo je organizovano na jednom uzanom grebenu i zauzimalo je front širine od oko 800 m. Sastojalo se od tri vodne otporne tačke postavljene u jednoj liniji na samom grebenu. Četa nije imala ni rezervnog položaja niti kakve rezerve. Dubina vodnih otpornih tačaka pretstavljala je celu dubinu četnog uporišta, što pisac ocenjuje kao vrlo plitko u odnosu na dosta veliku širinu fronta.

Vodne otporne tačke bile su povezane sistemom pokrivenih rovova koji su služili kako za borbu tako i za saobraćaj. Ove tačke nisu bile potpuno uređene za kružnu odbranu, već su imale samo streljačke zaklone na prednjoj i zadnjoj ivici grebena. O preprekama ispred položaja ništa se ne govori. Protivtenkovska odbrana organizovana je samo na spoljnjem krilu uporišta (četa je na krilu bataljonskog rejona), gde su postavljena protivtenkovska oruđa. Na udaljenju oko 500 m ispred uporišta postavljena je prislusna stanica, dobro opremljena sredstvima za vezu.

Kao materijal za pokrivku zaklona (odvojena skloništa nisu rađena) uzete su unakrst postavljene oblice od 20—30 cm debljine, ojačane džakovima napunjenim peskom do ukupne debljine od 1 m, što, svakako, ne pruža dovoljnu zaštitu od punih pogodaka artiljerijskih granata.

Unutrašnjem uređenju položaja Amerikanci ne poklanjaju naročitu pažnju, tako da su im streljački zakloni u sistemu rovova vrlo jednostavni, čak se može reći i primitivni. Ali zato osobitu pažnju poklanjaju uređenju t. zv. logora koji je bio podignut u jednoj jaruzi, na 100 m pozadi ovog uporišta. Zahvaljujući apsolutnoj vazdušnoj nadmoćnosti, ovaj logor nema nikakvih pokrivenih skloništa, čak nije ni maskiran. (Ne vidi se kako je zaštićen od kineskih minobacača. — Prim. M. M.). Za logor su, pomoću ogromnih mašina (koje služe za gradnju puteva), napravljene terase, a na ovima je podignut potreban broj šatora u kojima se nalaze

¹⁾ »Ein Stützpunkt in Korea« von Oblt. Erwin Schaeren, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, juni 1954.

kreveti, tuševi, radioaparati, odlično uređene kuhinje, čak i uređaj za peglanje veša itd., kao i prostor u kome vojnici provode svoje slobodno vreme. Koliki se značaj pridaje uređenju logora vidi se i po tome što njihovu izgradnju vrše za to specijalizovane jedinice. Pored celokupnog konfora, u logoru se vojnicima daju i filmske preostave. Kad je reč o konforu američkog vojnika, onda treba istaći da je on uslovljen opštim standardom života, a ostvaren velikim tehničkim mogućnostima. Međutim, Amerikanci su u Koreji ovome pridavali i poseban značaj, jer ovaj »neobično teški i podmukli rat« (Amerikanci obično kažu »pseći rat«), s obzirom na uslove zemljišta, kao i neprijatelja i ostale okolnosti, neverovatno je iscrpljivao fizičku snagu i uticao na psihu vojnika.

Naročito su bile teške i iscrpljujuće borbe poziciskog karaktera koje su vođene u završnoj fazi rata. Borilo se ogorčeno za svaki brežuljak, za pojedine položaje i vatrene tačke, za pojedine streljačke zaklone, za svaki metar zemljišta.

Borbena delatnost preko dana i nije bila naročito intenzivna, jer su Kinezi i Severnokorejci, usled inferiornosti u vazduhu, izbegavali da danju napuštaju svoja skloništa. Svi su zato noći bile ispunjene žestokim okršajima, kojima je redovno prethodila i vrlo živa patrolna delatnost. Da bi preduhitrili neprijatelja i obezbedili se od iznenađenja, Amerikanci bi odmah po padu mraka preduzimali naporna i puna opasnosti noćna izviđanja. Za ove zadatke upućivane su patrole u jačini oko 18 vojnika, pod komandom jednog oficira. U toku noći obično su upućivane po tri ovakve patrole naizmenično. Patrole su se kretale kolonom po jedan, polako, skoro santimetar po santimetar, oprezno i održavale su stalnu vezu sa uporištem. Za sobom su ostavljale belu traku kojom su obeležavale pravac kretanja.

S obzirom na velike fizičke napore, a još više na neverovatna psihička naprezanja izazvana teškim uslovima zemljišta, neprijateljem i raznovrsnim iznenađenjima, u sastav ovih patrola određivano je najbolje ljudstvo: fizički izdržljivo, moralno čvrsto, okretno i snalažljivo. Besprekorno čitanje karte i upotreba busole u ovim uslovima takođe su igrali naročiti značaj. Pa i pored svega toga, mnogi se iz ovih patrola, a često i cele patrola, sa ovih zadataka nisu više vraćali.

M. M.

O PRETERANOM UTROŠKU MUNICIJE U KOREJSKOM RATU

U Sjedinjenim Američkim Državama objavljena je nedavno izjava potpukovnika Valtera Felenca, predsednika Komisije za lako naoružanje američke pešadijske ratne škole u Fort Beningu, u državi Džordžiji, po kojoj je u Korejskom ratu došlo do formalno rasipničkog utroška municije. Naime, po njegovom mišljenju, bilo je potrebno da se ispali 50.000 metaka da bi bio uništen jedan jedini kineski ili severnokorejski vojnik u toku rata u Koreji.

Potpukovnik Felenc ispitivao je, sa ostalim vojnim i civilnim stručnjacima, efikasnost lakog naoružanja koje je korišćeno u toku Korejskog rata i zaključio da kojih je on došao izgledali su mu utoliko više za žaljenje što su u toku Secesionog rata, u bici kod Čikamange, 1863 godine, musketari južnih država ispali prosečno samo 208 metaka za svakog ubijenog protivnika na bojnomo polju. Isti potpukovnik, ranije profesor istorije u Vest Pointu, američkom Sen-Siru, izjavio je:

»Očigledno je da nešto nije u redu, jer naoružanje kojim danas raspolažemo daleko je nadmoćnije i savršenije od musketa«.

Potpukovnik Felenc smatra da jedan od razloga ovog rasipanja municije u Koreji leži i u karakteru borbi koje su se najčešće odvijale noću. On je ujedno ubeđen da ljudi sa Istoka bolje vide noću nego oni za Zapada. Ovi poslednji su već prilično dugo vremena naviknuti na veštačku svetlost, bilo da se radi o ranijoj upotrebi sveća, električnom osvetljenju ili korišćenju modernog fluorescentnog svetla.

Štaviše, po njegovom mišljenju, ljudi sa Zapada ne vole da se bore noću i on smatra da je to posledica navike još iz ranijih stoleća u toku kojih su zapadnjaci naučili da se po danu dive borbama hrabrih boraca, odnosno da je to nasleđe viteškog duha onog doba kada su se borbe odvijale usred dana i kada se smatralo kao nešto nedostojno i nepošteno da se neprijatelj napadne onda kada on to ne očekuje.

(Gazette de Liège, 18 juni 1954)

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

ROK VOJNE OBAVEZE U SAD I DRUGIM ZEMLJAMA

U američkoj štampi se u poslednje vreme pojavljuju prigovori zbog činjenice da se američka omladina poziva ranije i ostaje duže na vojnoj obavezi od većine saveznika SAD. Ovakva situacija proizilazi iz tendencije za donošenjem snošljivijih zakona za vojnu obavezu u drugim zemljama, gde vojni obveznici služe samo jednu godinu ili 18 meseci, dok neki od njih služe vojsku samo 3—4 meseca. Međutim, u zemljama Istočnog bloka situacija je drugojačija.

U Evropi, naprimer, Britanija je jedina saveznička zemlja (u odnosu na SAD) koja ima isto tako dug period službe u stalnom kadru kao i SAD i koja poziva regrute od 18 godina. Nalazeći se u krizi zbog Indokine, Francuska je takođe povećala broj regruta. Ali, to je učinjeno pozivanjem mlađih godišta (od 19 godina starosti), a ne produžavanjem roka službe u kadru preko 18 meseci. Uostalom, u toku osam godina rata u Indokini Francuska na to poprište nije slala trupe stalnog kadra. Ostali evropski saveznici Amerike, štaviše, često puštaju obveznike svojim kućama pre no što im je istekao rok službe u kadru.

Pored toga, u Evropi se sada u mnogim slučajevima regruti pozivaju godinu dana ranije ili kasnije, u odnosu na dostignute zakonske godine starosti za regrutaciju.

U oblasti Pacifika rokovi službe u vojsci variraju i znatno su kraći ili mnogo duži od rokova u SAD. Australija i Novi Zeland, naprimer, sada pozivaju regrute na aktivnu službu od samo 3 meseca, stim da ostatak obuke i nastave bude upotpunjen u periodima vežbi u rezervnoj vojsci. Na Filipinima rok službe traje 10 meseci, a Japan još nema zakon o obaveznoj vojnoj službi.

Međutim, u Južnoj Koreji i Čang Kaj Šekovoj Kini regruti se pozivaju na neograničeno dugi rok službe u aktivnoj vojsci, bez perioda oslobađanja od vojne obaveze. U Vijetnamu je ista stvar, a čak je i Sijam posle Drugog svetskog rata uveo dvogodišnji rok službe.

U SSSR-u, naprimer, pozivaju se regruti od 16 godina starosti. Oni se u aktivnoj službi zadržavaju u periodima koji se kreću od 2—5 godina. U Kini rok službe u vojsci nije ograničen, a u ostalim zemljama Istočnog bloka on iznosi najmanje 2—3 godine.

Nasuprot ovome, sve »neutralne zemlje« imaju kratak rok službe u kadru ili ga uopšte nemaju. Neke od njih, kao Indija, nemaju opštu vojnu obavezu i potpuno se oslanjaju na dobrovoljce. Ostale zemlje velikim delom zavise od perioda vežbi. Švajcarska, naprimer, nameće rok od svega 4 meseca vojne obaveze u aktivnoj službi, a Švedska 10 meseci.

Radi dobijanja uporedne slike o tome kakvi su rokovi vojne obaveze u najvećem broju poznatih armija sveta, može se dati ovakav pregled:

Zemlja	Godina starosti	Rok službe (u mesecima)
SAD	18½	24
Britanija	18	24
SSSR	16	24—60
NR Kina	nepoznato	neograničeno
Čang Kaj Šekova Kina	18	neograničeno
Francuska	19	18

Turska	20	24
Grčka	21	24
Italija	18	16
Zapadna Nemačka	nema vojnu obavezu	
Španija	20	15—18
Portugalija	20	4—22
Belgija	18	18
Danska	20	12—18
Holandija	18	20*
Norveška	19	16
Švedska	20	10
Švajcarska	19	4
Japan	dobrovoljna služba	
Severna Koreja	17	neograničeno
Južna Koreja	18	neograničeno
Filipini	20	10
Australija	18	3
Novi Zeland	18	3
Tajland (Sijam)	20	24
Pakistan	dobrovoljna služba	
Kanada	dobrovoljna služba	

(U. S. News and World Report)

AMERIČKA RATNA FLOTA

Pre 1939 godine američka ratna flota bila je ravna britanskoj. Danas, međutim, ona je jača od svih flota na svetu zajedno. Njena se nadmoćnost može uporediti sa nadmoćnošću koju je nekad, posle Napoleonovih ratova, imala britanska flota.

Što je još interesantnije, skoro sva američka flota datira iz vremena Drugog svetskog rata. Ona je pretežno građena prema zahtevima rata na Pacifiku, mada odražava i uticaj nemačkih podmornica i potrebu evropskih desanata.

Kičmu američke ratne flote čine *nosači aviona* koji su u međuvremenu usavršeni i podešeni za dvomotorne mlazne bombardere.

Oko nosača aviona ređaju se, kao dopuna i zaštita, bojni brodovi, krstarice i razarači. Ovakva snaga na moru, iako nema sebi ravnog protivnika nije, po shvaćanju američkih odgovornih krugova, suvišna, jer se samo tako može preneti vazdušni rat na neprijateljske obale, kao i preduzimati desanti velikih razmera. U tom cilju, flota raspolaže najraznovrsnijim transportno-desantnim brodovima, počev od najvećih transportera pa do plovećih tenkova i gumenih čamaca, koji su svi isprobani u Koreji.

Najveći protivnik ovakve sile na moru jesu danas podmornice i mine; američke podmornice u prošlom ratu na Pacifiku zabeležile su vidne rezultate, a najveći broj zastarelih tipova modernizovan je po ugledu na poslednje nemačke tipove. Pored toga, izgrađuju se mnogobrojne specijalne vrste podmornica — za izbacivanje raketnih bombi, za prenos trupa i materijala, za dejstvo komandosa, za lov na podmornice, za daljna izvidanja itd. Atomski pogon podmornica takođe je u proučavanju.

Ukupan pregled američke ratne flote po jedinicama iznosi:

Nosača aviona: 102, od kojih: — velikih 28, srednjih 8 i eskortnih (pratećih) 66.

Bojnih brodova: 15

Krstarica: 74, od kojih: — teških 31 i lakih 43

Podmornica: 193

* Verovatno će biti smanjen na 18 meseci.

Ostalih borbenih jedinica: 897, od kojih: — razarača 384, eskortera 304, polagača mina i mreža 53, minolovaca 127 i patrolnih brodova 29.

Lakih eskortera 152

Čistača mina 64

Desantnih brodova 500

Brodova za snabdevanje i ostale službe 878, od kojih: — brodova-cisterni za nosače aviona 45, brodova-cisterni za podmornice 24, brodova-cisterni za razarače 18, brodova-radionica 58, dok-brodova 21, komandnih brodova 17, transportnih brodova za trupe 245, transportnih brodova za materijal 174, transporter za gorivo 125, transporter za vodu 2, brodova-tegača 101, brodova za spasavanje 27, ledolomaca 8 i sanitetskih brodova 13.

Od brodova u izgradnji ima: velikih nosača aviona 3, bojnih brodova 1, podmornica 11, razarača 8, eskortnih brodova 5, minopolagača 55, desantnih brodova 7, dok-brodova 5, transporter za gorivo 7, komandnih brodova 1 i ledolomaca 1.

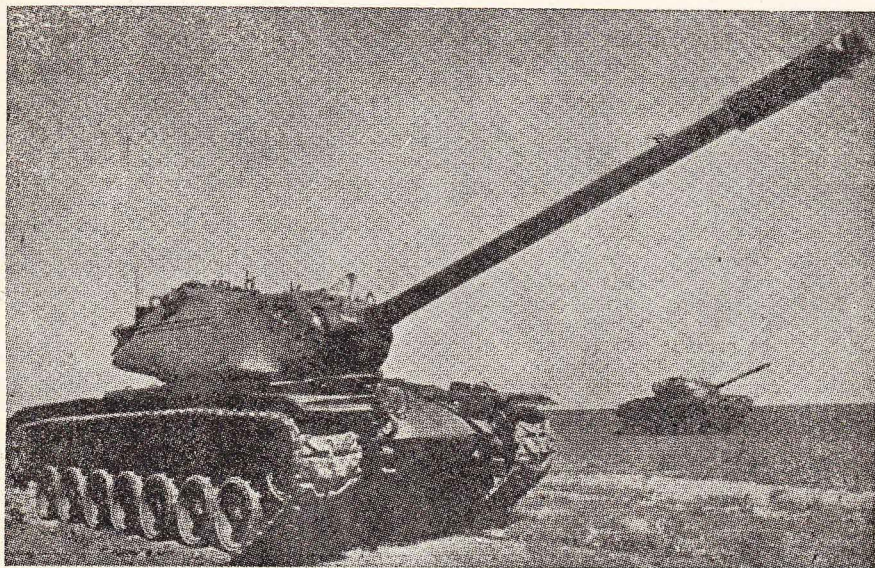
Tempo ratne brodogradnje iz vremena rata posle 1945 je bio znatno smanjen, ali je sa sukobom u Koreji opet počeo da se razvija.

M. P.

(*Wehrwissenschaftliche Rundschau*, april 1954)

NOVI AMERIČKI TEŠKI TENK

Nedavno je javnost bila prvi put upoznata sa najnovijim, najtežim i najmoćnijim tenkom Armije SAD, T-43, čije su karakteristike dugo držane u tajnosti. Ovaj oklopni džin projektovan je od strane inženjera Oružno-tehničke službe Armije i firme *Chrysler*, a bio je u proizvodnji poslednje tri godine. Međutim, mnogi njegovi detalji se još drže u tajnosti.

T-43 je naoružan jednim topom 120 mm i mitraljezima 12,6 i 7,6 mm. Trup i kupola tenka izliveni su iz jednog komada, sa odgovarajućim kosinama za odbijanje neprijateljske vatre.

Ovo je zasada najveći tenk koji je ikada bio izrađen u Sjedinjenim Državama.

(*Army Navy Air Force Journal*, 15 maj 1954)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

RAZVOJ BRITANSKIH UNIVERZITETSKIH ESKADRILA

Dok opšte stanje popune osoblja za avionske posade i pomoćne službe britanskog vazduhoplovstva, u celini, nije zadovoljavajuće, ipak, postoji jedan primetan izuzetak u tom pogledu, a to su t. zv. *univerzitetske vazduhoplovne eskadrile*. Većina od 17 postojećih eskadrila raspolaže skoro potpunim brojem pilota, a neke čak i izvesnim brojem rezervnih. Mada ove nove jedinice namerno nisu definitivno potpuno oformljene da bi se omogućio priliv regruta u toku sledećih godina, ukupna snaga *univerzitetskih eskadrila* iznosi sada preko 80% predviđenog maksimuma — 1.184 od 1.379.

Univerzitetske eskadrile namenjene su propagiranju britanskog vazduhoplovstva među studentima i privlačenju ljudstva za letuću i druge službe, bilo u avijaciji bilo u pomorskom vazduhoplovstvu, u kojima se mogu postići oficirski činovi. Pored toga, ove jedinice imaju, takođe, zadatak da onima koji će docnije zauzimati odgovorne položaje u javnom životu ili industriji pruže uvid u probleme i potrebe vazduhoplovstva. Najzad, treći zadatak ovog sistema je da se pojača i održi veza sa univerzitetskim organima u pogledu tehničkih i naučno-istraživačkih problema koji interesuju avijaciju. Član univerzitetske eskadrile normalno može postati svaki britanski student na pojedinim univerzitetima — ili ustanovama sličnog statusa — koji posećuje jedan od odgovarajućih fakulteta i ima pred sobom najmanje još dve godine studija.

Istorijat univerzitetskih eskadrila potiče još iz 1919, mada je tek 1925 godine bila doneta prva odluka o formiranju takve eskadrile u Kembridžu. Deset dana docnije takva je eskadrila bila formirana i u Oksfordu, a posle deset godina i u Londonu. Do izbijanja rata 1939 ostalo je na tome i eskadrile su tada bile ukinute. Međutim, u Oksfordu i Kembridžu one su krajem 1940 ponovo formirane, a takođe i u Londonu — početkom 1941; sa 20 novih eskadrila koje su formirane 1941 na drugim univerzitetima i školama ove jedinice su postale sastavni deo *Vazduhoplovnog nastavnog korpusa*. Zadatak tih eskadrila bio je da potstakne i potpomogne regrutovanje pilota, izviđača i posluge oruđa, pružajući nižem osoblju osnovnu vazduhoplovnju obuku u toku samih akademskih studija. Štabno osoblje ovih eskadrila sastojalo se velikim delom od letječeg osoblja britanskog vazduhoplovstva koje je bilo na odmoru posle perioda teških naprezanja ili je bilo privremeno nesposobno, kao i od nastavničkog kadra na univerzitetima. Studenti koji su završavali predviđene tečajeve sa uspehom predlagani su za unapređenje u čin oficira, stim što su imali da prođu još kroz jedan period obuke u jedinicama avijacije.

Kada je posle rata, 1945, program za univerzitetske eskadrile uzet ponovo u razmatranje, doneta je odluka da se one reorganizuju kao deo Dobrovoljačke rezerve RAF-a i da se vrate na predratnu praksu nastave i obuke u letenju. Posle izvesne reorganizacije i ukidanja nekih eskadrila, danas ih ima ukupno 17.

Ispočetka su ovakve eskadrile bile formirane samo za obuku pilota, ali je eskadrila u Kembridžu, 1951, dobila ovlašćenje da organizuje i obuku iz navigacije. Pokušaj je uspeo, a zatim se i proširio.

U martu 1951, u trima najstarijim univerzitetskim eskadrilama (Kembridž, Oksford i London) obrazovane su jedinice za lovačku kontrolu, a oktobra 1952 otpočelo se i sa formiranjem tehničkih vazduhoplovnih grupa, kao i grupa za izgradnju aerodroma. Pored 15-dnevne stalne obuke u letnjim logorima, pripadnici ovih eskadrila prolaze kroz ostalu 90-časovnu obuku u toku nastavnog perioda, uključujući posetu jedinicama za lovačku kontrolu, izviđačkim centrima i radarskim stanicama.

Kandidati za pilote regrutuju se iz šireg kruga no oni za specijalizaciju u drugim granama, mada se studenti zubarstva ne primaju, a oni sa medicine primaju se samo za period osnovne obuke, i to 5% u odnosu na celokupno ljudstvo univerzitetskih eskadrila. Ukoliko nisu imali ranijeg iskustva u letenju u ratnim jedinicama, studenti kandidati treba da budu ispod 26 godina starosti, dok oni prvi mogu imati i 30. Redovna vojna obaveza ne prestaje, ali se onima koji sa uspehom svrše predviđene tečajeve to vreme računa u vreme provedeno u rezervnoj vojsci.

Ljudstvo koje je već imalo činove ili je specijalno kvalifikovano dobija oficirski rang, dok ostalo ima status pitomaca oficirskih škola.

Kao što je već napomenuto, univerzitetske eskadrile pružaju osnovnu nastavu i obuku pilota za ljude koji nisu imali ranijeg iskustva u letenju, kao i osveženje kondicije za one koji je više ne poseduju a ranije su je imali. Iako novajlije, normalno, ne mogu dobiti kvalifikacije standardnog pilota RAF-a, postoje mogućnosti da izvestan broj odabranih dobrovoljaca dobije viši stepen obučnosti leteći na *Harvard*-ima. Za normalnu obuku se upotrebljava veoma pogodan mali avion de *Havilland Chipmunk*.

Pre dve godine uvedena je diploma i pilotski znak univerzitetskih eskadrila koji se dobija posle 110 časova uspešnog letenja na pomenutom avionu *Chipmunk*-u. Za pilotski znak RAF-a treba ići na dopunske kurseve.

(*The Times Review of Industry*, april 1954)

HELIKOPTERI ZA BRITANSKE ORUŽANE SNAGE

Sva tri vida britanskih oružanih snaga poručila su više od 200 helikoptera. Ovo je saopšteno od strane Udruženja britanskih aeronautičkih konstruktora. U saopštenju se ističe da povećane porudžbine odražavaju »nagli porast interesovanja za rotorna krila«. Od poručenih helikoptera 100 su malog jedmotornog tipa koji će se uglavnom upotrebiti za saobraćajne i spasilačke zadatke. Više od 100 helikoptera biće dvomotornog i dvorotornog tipa, većih dimenzija, stim što će se pored ostalih zadataka upotrebljavati i za protivpodmorničke akcije. Sem toga, postoji još i porudžbina izvesnog broja većih jedmotornih helikoptera — za opšte zadatke u ratnom vazduhoplovstvu i ratnoj mornarici.

U toku sledećih dvanaest meseci fabrike će isporučiti novih 50 malih helikoptera tipa *Westland Dragonfly* i *Bristol Sycamore*. Prema postojećem planu, docnije će se graditi i veći helikopteri tipa *Westland Whirlwind*, kao i dvomotorni *Bristol 173*.

Britanska vlada je u 1953/54 godini utrošila 1,250.000 funti za naučno-istraživački rad u oblasti helikoptera, a predviđeno je da u 1954/55 ta suma bude udvostručena. Novac se uglavnom troši na proširenje opšteg razvoja helikoptera, a naročito za one sa turbinskim pogonom (dve britanske fabrike već izrađuju prototipove ovih helikoptera).

Izvesne fabrike proširuju svoje uređaje za rad i opite sa helikopterima. Naprimer, fabrika aviona *Saunders-Roe* otpočela je probne letove svog helikoptera *Skeeter* i nada se da će ga britansko vazduhoplovstvo usvojiti za školsku obuku.

Plan upotrebe helikoptera za protivpodmorničke operacije bazira na novoj tehnici bacanja zvučnih plutača — malih sprava za prisluškivanje — koje, kada se spuste u more, hvataju odjeka neprijateljskih podmornica i prenose ih do centralne kontrolne tačke. Čim sprave uspeju da uhvate dva različita odjeka, stvarni položaj podmornice može se tačno utvrditi. Tehnika pomoću koje helikopter otkriva podmornicu sastoji se u spuštanju pomenutih zvučnih plutača pomoću žice, do ispod površine mora. Kada helikopter primi odjek neke podmornice, on može da poleti dalje i spusti zvučnu plutaču na neko drugo mesto. U poslednje vreme britanska kopnena vojska takođe je povećala interesovanje za helikoptere, što je rezultat proučavanja uticaja atomskog oružja na celokupnu taktiku i strategiju kopnenih snaga. Ova su proučavanja dokazala da su kopnena vozila, bez kojih se savremene vojske ne mogu ni zamisliti, prilično neoptorna protiv eventualnog atomskog napada, te se postavlja problem u kojoj se meri vazdušni transport može koristiti za prenos vozila na točkovima. U vezi sa ovim, Britanska armija će uvesti veći broj takozvanih »letećih džipova« i »lakih kamiona« od 3/4 tone koji će biti od neocenljivog značaja za savremene armije u slučaju dejstva atomskog oružja, pošto će moći da budu prenošene vazdušnim putem.

(*Britanska informativna služba*, 12 juni 1954)

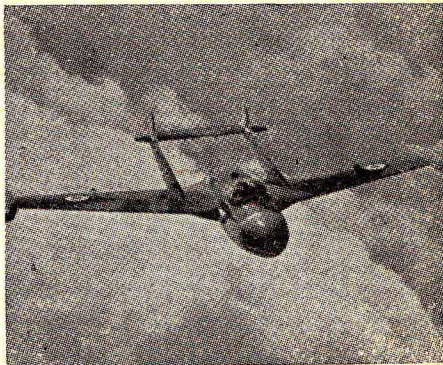
NOVI BRITANSKI NOĆNI LOVAC

Kao odgovor na potencijalnu opasnost od noćnih bombardera velikih mogućnosti, Britanci su konstruisali avion *Venom NF3*. Sasvim sličan takav avion izrađen je i za mornaricu, s tim što se od prvog razlikuje samo po specijalnoj pomorskoj opremi koja mu je dodata.

Ovaj avion je opremljen elektronskim pomoćnim spravama američke proizvodnje, kao i najmodernijim radarskim uređajima za presretanje. Najveća brzina iznosi mu 630 milja (oko 1.000 km) na čas, a kad je snabdeven rezervoarima koji se otkračinju, ima radijus dejstva koji prelazi 1.600 km na visini od 9.000 m.

Avion je naoružan sa 4 topa 20 mm. Slika pokazuje *Venom NF3* u verziji dvoseda.

(*Military Review*, juli 1954)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

OSNIVANJE ŠKOLA ZA CIVILNU ZAŠTITU U FRANCUSKOJ

Dekretom od 21 januara o. g. osnovana je u Francuskoj Škola za civilnu zaštitu. Ona ima za cilj, kako se to u samom dekretu ističe, stvaranje kadrova čiji će zadatak biti zaštita civilnog stanovništva od raznih opasnosti u mirno i ratno doba. Njen je cilj, takođe, obuka svih onih lica koja, s obzirom na svoju javnu ili privatnu funkciju, mogu doći u priliku da učestvuju u ovoj zaštiti.

Odgovorni za organizaciju civilne zaštite u Francuskoj smatrali su za potrebno da obuku njenih kadrova postave u prvi plan svoga rada, shvatajući da je nemoguće staviti na zdravu osnovu jednu takvu organizaciju ako se prethodno ne obrazuju centri za obuku koji bi funkcionisali bar nekoliko meseci ranije. I ostale zemlje pridaju naročitu važnost obuci ovih kadrova. Škole, odnosno centri obuke za civilnu zaštitu postoje od pre izvesnog vremena u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi, Velikoj Britaniji, Belgiji, Holandiji, Italiji, Danskoj, Norveškoj i Švedskoj.

Škola za civilnu zaštitu u Francuskoj, koja je nedavno osnovana, stavljena je pod upravu jednog direktora i obuhvata dva centra:

Centar obuke za zaštitu od požara, koji već postoji u Parizu počev od kraja 1946, čiji je cilj stvaranje i usavršavanje kandidata za oficire, kao i oficira svih vatrogasnih jedinica, bez obzira da li se radi o profesionalnim licima ili dobrovoljcima;

Centar opšte obuke za civilnu zaštitu, koji je još u toku formiranja a nalazi se u Nenvil le Roš-u, oko 40 km od Pariza.

Da bi mogao uspešno da obavi svoju ulogu, direktora Škole za civilnu zaštitu pomagaće savet sastavljen od stručnjaka raznih službi, ustanova ili udruženja čija služba ima veze sa civilnom zaštitom u mirno i ratno doba.

Centar u Nenvilu biće tako uređen da omogućava istovremeno teorisku nastavu i praktičnu obuku. Pored neophodnih uređaja za život slušalaca, u njemu će postojati: sale za konferencije, bioskopska dvorana, biblioteka, laboratorija, razni ateljei, magacini u kojima će se nalaziti sav materijal potreban za službu spasavanja, otkrivanja radioaktivnih elemenata, čišćenja mina, itd. U krugu ovog Centra nalaziće se: prostor za gašenje požara (službu spasavanja), mesto za radove i vežbe na ograničenom prostoru (tuneli, rovovi, itd.), ograđen prostor za vežbu sa bojnim

otrovima, gasna komora, baraka za vežbanje u samom gašenju požara, magacin municije, zapaljiva i dimna sredstva, razne vrste zaklona, itd.

Na taj način Škola će pružiti mogućnost praktičnih vežbi koje će se što je više moguće bližiti stvarnoj situaciji; takvih vežbi koje su neophodne za formiranje kadrova civilne zaštite, a koje će omogućiti da se realno procene sposobnosti svakog slušaoca za pojedine specijalne službe civilne zaštite koje su oni sami izabrali.

Postojeće posebni kursevi u cilju dobijanja kadrova viših tehničara i administrativnih službenika civilne zaštite, čiji će zadatak biti upravljanje, izvođenje obuke, organizacija, odnosno administracija ovom zaštitom.

Škola treba da stvara odgovorne rukovodioce civilne zaštite za borbu protiv požara, kao i da pruži osnovu celokupnoj organizaciji ukazivanja pomoći. Za ratno doba ona treba da pripremi kadrove raznih ekipa koje će imati zadatak da obezbede osmatranje, davanje uzbune, zamračivanje i skrivanje, uklanjanje i evakuaciju stanovništva iz ugroženih krajeva, odvođenje u zaklone, utvrđivanje štete, raščišćavanje, ukazivanje pomoći i prve nege, održavanje veza, prijem i smeštaj izbeglica, snabdevanje hranom, održavanje saobraćaja, zaštitu imanja od pljački, obnovu, itd.

Predviđene su tri vrste kurseva za organizaciju i nastavu službe civilne zaštite: najpre, potpuni kursevi koji će trajati tri do četiri nedelje; zatim, specijalni kursevi koji će trajati kraće vremena nego oni prvi (oko 2 do 10 dana) a obuhvatili bi nastavu iz: utvrđivanja štete, otkrivanja radioaktivnih elemenata, čišćenja mina, izrade skloništa, održavanja veza, organizacije prijema i smeštaja izbeglica itd.; i, najzad, kursevi taktike.

Informativni kursevi su takođe predviđeni, a namenjeni su za visoke rukovodioce raznih ministarstava, činovnike prefektura, predsednike opština, više oficire, rukovodioce velikih nacionalizovanih ili privatnih preduzeća, nastavnike, delegate velikih udruženja ili saveza, itd.

Kadrovi koji se dobiju na kursovima za organizaciju i nastavu službe civilne zaštite prenosiće stečeno znanje po pitanju civilne zaštite dalje na mesne organe (srezova i opština).

Najzad, predviđeno je i stvaranje oblasnih centara gde bi trajanje kurseva bilo sasvim ograničeno: 4 do 12 dana, već prema vrsti specijalizacije pojedinih ekipa pozvanih na te kurseve. Prva dva ili tri oblasna centra treba da se obrazuju u 1955, ukoliko stanje potrebnih kredita to bude dopustilo.

(L'officier de réserve, juni 1954)

ŠVAJCARSKA

JOŠ NEŠTO O PROBLEMIMA ŠVAJCARSKE NACIONALNE ODBRANE

U toku jedne konferencije za štampu koja je održana krajem maja u Bernu, načelnik švajcarskog Glavnog generalštaba, pukovnik-komandant korpusa Luj de Montmolen, dao je značajnu izjavu po pitanju švajcarske nacionalne odbrane. Zbog njene važnosti donosimo tu izjavu u izvodu.

Poznato je da je sadašnja zvanična teza za odbranu Švajcarske, rekao je odmah na početku načelnik Generalštaba, da se pronade put i način kako da se zaštiti što veći deo švajcarske teritorije, odnosno da se eventualnom neprijatelju nanese što teži gubici kako bi njegova agresija protiv Švajcarske bila strogo kažnjena. Ova teza sadrži u sebi želju za borbom na frontu, odnosno tamo gde agresor bude napao i ona isključuje svako odricanje od toga. Nije dovoljno da se neprijateljski udarci prime ili pariraju, već ih treba i vratiti protivniku.

Nadmoćnost eventualnog neprijatelja. — Ponekad se doneke pogrešni zaključci na osnovu velike nadmoćnosti, brojne i materijalne, na zemlji i naročito u vazduhu, kojom raspolaže budući protivnik da bi se dovela u sumnju efikasnost odbrane zasnovane na sadašnjim konvencionalnim sredstvima za borbu. Komandant korpusa Montmolen je po ovom pitanju istakao sledeće:

Na mestima gde kopnene snage budu u dodiru, akcija vazduhoplovstva biće otežana usled teškog raspoznavanja svojih i protivničkih snaga. To će reći da vazduhoplovstvo, ta avet modernog rata, čiji bi značaj bilo smešno osporavati, nije ipak borbeno sredstvo koje može potpuno da parališe kopnene snage i da ih spreči u izvršenju njihovog zadatka.

Postoje mnogobrojni ratni primeri, nastavio je načelnik Generalštaba, gde su se slabije snage sa uspehom suprotstavljale daleko nadmoćnijem protivniku. Da takve snage treba da budu opremljene naoružanjem koje je bar jednako protivničkom toliko je jasno da bi bilo izlišno potsećati ponova na ovaj važan princip koji podrazumeva neprestano usavršavanje naoružanja.

Potreba za manevrovanjem. — Govoreći o radovima na utvrđivanju ili, prostije rečeno, o centrima otpora, odnosno uporištima, Montmolen je podvukao da jedna armija koja želi da pruži efikasan otpor, mora znati da se bori i bez korišćenja, u svakoj prilici, zaštite koju pružaju razni objekti izrađeni još za vreme mira. Vrhovni komandant mora da »manevruje«, tj. da dejstvuje, a ne samo da pasivno trpi ono što mu protivnik nameće. Ovome bi trebalo dodati još i to da, ako bi švajcarske snage, namenjene za upornu odbranu pojedinih naročito značajnih oblasti Švajcarske, pretrpele neuspeh, u tom bi se slučaju protivnik pokušao da zadrži što je moguće duže na jednom od reduta.

Atomsko oružje. — Što se tiče atomskog oružja, načelnik Generalštaba Montmolen je istakao da će pretinja koju predstavlja ovo oruđe primorati komandovanje da se odrekne suviše velikih koncentracija snaga. U pogledu ovog naoružanja interesantno je podvući da tenkovske jedinice mogu da prođu preko terena koji je još izložen dejstvu kozmičkih zrakova, već nekoliko minuta posle eksplozije. U oblastima gde švajcarske oružane snage budu u dodiru sa neprijateljskim kopnenim snagama, upotreba bombi sa suviše velikom moći dejstva, koje uništavaju sve oko sebe na desetine i stotine kilometara, neće se moći mnogo izraziti. S druge strane, njihovo dejstvo na pozadinu gde se nalaze ratne rezerve, hrana, municija ili gorivo, bilo bi skoro ravno nuli od onog trenutka kada ove rezerve budu smeštene po skladištima u dubokim podzemnim skloništima.

Pitanje smanjenja vojnog budžeta. — U pogledu nedavne inicijative koja je potekla od strane M. Ševalijeja, da se izvrši smanjenje vojnog budžeta za 50% u toku jedne godine, Montmolen je izjavio da je to iz tehničkih razloga neostvarljivo. Nemoguće je razrešiti službe za godinu dana polovinu nastavnog osoblja, odnosno radnika po arsenalima, slagalištima, fabrikama municije i naoružanja, ili odložiti za godinu dana ugovore sklopljene sa raznim granama industrije.

Što se tiče nekih većih reformi koje bi se, naprimer, odnosile na izmenu granica starosti prilikom služenja pojedinih klasa (operativne, rezervne i pozadinske), ili na sasvim drugu podelu rodova vojske (ukidanje konjice, pojedinih vidova artiljerije ili jedinica za PA zaštitu), takve promene zahtevale bi potpunu reorganizaciju Švajcarske armije.

Povećanje broja regruta. — Poslednja reorganizacija Švajcarske armije, koja datira iz 1951, još je u toku proučavanja tako da bi bilo neopravdano pristupiti sada nekoj ponovnoj reorganizaciji. Neke izmene su besumnje neizbežne, podvukao je pukovnik Montmolen. Ipak, bilo bi važno da se one ograniče na najnužniju meru i da se Armija, kao celina, ostavi bar još za nekoliko godina na miru, utoliko pre što se pred nju postavlja jedan problem od velike važnosti: znatno povećanje, počev od 1960, broja regruta.

Od te godine broj regruta će se naglo povećati, i to godišnje od 8—10.000, što predstavlja povećanje sadašnjeg broja za oko 30%. Naporedo sa ovim povećanjem trebalo bi da dođe i do povećanja za oko 30% troškova oko nastave u 1960 ili 1961 (što iznosi oko 40—50 miliona franaka).

Bilo bi nepravilno, izjavio je na kraju načelnik Generalštaba, ako bi se u težnji za redukcijom troškova zanemario kvalitet naoružanja ili pristupilo smanjenju nivoa obuke jedinica samo zato da bi se zadovoljila iluzija da nije ništa dirnuto u kvantitet, ili da bi se i dalje održao princip zakonskog i obaveznog roka službe za sve.

DALEKI ISTOK

A. G.: INDOKINESKO PRIMIRJE

Posle 85 dana pregovora u Ženevi je konačno 21 jula potpisan sporazum o primirju u Vijetnamu, Laosu i Kambodži. Tekstovi sporazuma, istina, nisu i neće biti objavljeni za javnost, ali su glavni njihovi delovi ipak poznati. Evo njihovih osnovnih stavova.

Obustavlja se vatra u Vijetnamu, Laosu i Kambodži, a sprovođenje određaba sporazuma o primirju stavlja se pod kontrolu Međunarodne komisije koju će sačinjavati predstavnici Indije, Kanade i Poljske. Oružane snage zaraćenih strana u Vijetnamu povući će se u zone grupisanja; linija koja deli severnu od južne zone predstavljaće samo demarkacionu liniju, a ne i državnu granicu između Severnog i Južnog Vijetnama. U obe zone Vijetnama zabranjeno je uvoženje ratnog materijala i dovođenje stranih oružanih snaga, dok Laos i Kambodža imaju pravo da uvezu ratni materijal koji im je potreban za odbranu njihove teritorije. Opšti izbori u Laosu i Kambodži treba da se održe u toku 1955, a u Vijetnamu u julu 1956 godine. Strane sile neće moći da formiraju vojne baze ni u jednoj od tri indokineske države, koje usto neće smeti da učestvuju ni u kakvom vojnom paktu čiji bi ciljevi bili u suprotnosti sa načelima Povelje Ujedinjenih nacija. Francuska je dužna da u određenom roku povuče svoje trupe iz Indokine. Učesnici Ženevske konferencije obavezuju se da će poštovati suverenitet, nezavisnost, jedinstvo i teritorijalni integritet indokineskih država i da će se uzdržati od mešanja u njihove unutrašnje stvari.

To bi bile osnovne, manje-više opšte tačke sporazuma. A konkretnija rešenja za svaku pojedinu indokinesku državu izgledala bi ovako:

Otprilike sredinom Vijetnama biće povučena demarkaciona linija. Ona će ići rekom Song Ben Haj koja se nalazi 20 km severno od kolonijalnog druma broj devet. Ovako povučena demarkaciona linija ići će uz sedamnaestu paralelu, stim što će na nekim mestima dopirati i do sedamnaeste i po, a na nekim opet do blizu šesnaeste paralele. Grad Hanoj pripašće Severnom Vijetnamu, a kroz godinu dana Francuzi treba da mu ustupe i važnu luku Hajfong.

Linija fiksirana u Ženevi deli Vijetnam, približno, na dva jednaka dela. Pa ipak, Ho Ši Min je dobio više. Tako će, naprimer, Severni Vijetnam imati površinu od 165.000 kvadratnih kilometara, a Južni Vijetnam 164.000. Dalje, severno od demarkacione linije živeće 13 miliona stanovnika, a južno od nje 8 miliona. Najzad, Severni Vijetnam je bogatiji od Južnog Vijetnama. U njemu su značajna nalazišta antracita, kalaja, volframa, antimona i cinka; u njemu je veći deo industrije, itd.

Laos nije podeljen u zone kao Vijetnam. Ho Ši Minove jedinice, stacionirane u Laosu, biće grupisane na određenim tačkama, a zatim u roku od 120 dana povučene u Severni Vijetnam. Što se tiče laoskih gerilaca, oni će se prikupiti u demobilizacionim centrima. Oni koji izraze želju da se demobilišu, biće klasificirani po svojim ranijim profesijama, a oni koji to ne budu hteli, biće upućeni u jednu od dve provincije Severnog Laosa — Sam Neu ili Fong Saliu — koje su dosada bile delimično pod kontrolom Vijetminskih snaga i u kojima se predviđa obrazovanje jednog prelaznog režima do izbora u avgustu 1955 godine.

Inače, dosadašnja laoska vlada zadržaće svu vlast u zemlji. Predstavnici pokreta Patet Laosa («Narodnooslobodilački pokret Laosa») pridružiće se ovoj vladi i pomagaće joj da u zemlji održi red i mir.

Na vojnom polju, teritorijalne snage Laosa, pod komandom pukovnika Buše de Krevkera, biće rasformirane, a nacionalna armija Laosa osiguravaće bezbednost teritorije.

Međutim, sporazumom se priznaje pravo da Francuska drži 3.500 vojnika u dve baze Laosa — u Dolini Čupava i u Senoi — »sve dok za to bude postojala potreba«. Pored toga, sporazum predviđa znatno povećanje francuske vojne misije u Laosu. Broj lica u toj misiji može da dosegne cifru od 1.500 savetnika, instruktora i tehničara, a njihov je zadatak da dovrše obrazovanje nacionalne armije Laosa.

Najmanje su poznate pojedinosti sporazuma o Kambodži. Međutim, prema nekim izvorima sporazum predviđa potpuno povlačenje stranih trupa i stranog vojnog osoblja iz Kambodže.

Naravno, svu vlast u zemlji zadržava dosadašnja vlada Kraljevine Kambodže. Trupe Kraljevine Kambodže neće smeti da učine nikakav neprijateljski akt prema pripadnicima Kmerskog pokreta otpora (uzgred budi rečeno represalije nad pripadnicima i simpatizerima druge zaračene strane zabranjuju i sporazumi o Vijetnamu i Laosu). Gerilci Kambodže vратиće se svojim kućama, a njihovo je pravo da traže da budu uključeni u regularne jedinice i lokalnu policiju.

Slika postignutih sporazuma ne bi bila potpuna kad se ne bi govorilo i o kontroli i nadzoru primirja, tj. o onome oko čega su se skoro najviše lomila koplja u Ženevi.

Sporazumi predviđaju nadzor nad prekidom vatre i dužnost dve strane da izvrše sporazume o obustavljanju neprijateljstava. Osnovna uloga u tome pripada zajedničkim (mešovitim) komisijama za Vijetnam, Laos i Kambodžu i Međunarodnoj komisiji.

Zadatak zajedničke komisije u Vijetnamu jeste da sprovede u delo odredbe sporazuma o prekidu vatre na teritoriji Vijetnama, odredbe o pregrupisanju oružanih snaga obe strane i da se stara o poštovanju oblasti za pregrupisanje i vojne demarkacione linije između demilitarizovanih zona.

Svrha uspostavljanja zajedničkih komisija u Laosu i Kambodži jeste da se olakša sprovođenje odredaba ugovora koje se tiču povlačenja stranih trupa. Ove komisije pružice pomoć u sprovođenju odredaba sporazuma o prekidu neprijateljstava, osiguravaće kontakt između dve strane i učiniće sve što mogu da reše eventualne sporove.

Zadatak Međunarodne komisije jeste da sprovodi nadzor i inspekciju u vezi sa raznim odredbama sporazuma o prekidu neprijateljstava. U Vijetnamu — da kontroliše kretanje oružanih snaga obe strane u okviru plana za pregrupisanje; da vrši nadzor nad vojnom demarkacionom linijom, kao i nad demilitarizovanim zonama; da kontroliše puštanje na slobodu zarobljenika i civilnih interniraca; da vrši nadzor u raznim lukama, na aerodromima i duž čitave granice, kontrolišući da li se izvršavaju odredbe sporazuma o obustavljanju neprijateljstava koje se tiču zabrane dovođenja stranih oružanih snaga, vojnog osoblja, oružja, municije i vojne opreme. U Laosu i Kambodži — Međunarodna komisija treba da kontroliše povlačenje stranih trupa i da se stara da granice budu poštovane, zatim, kao i u Vijetnamu, da kontroliše puštanje na slobodu zarobljenika i interniraca, da kontroliše luke, aerodrome itd. U Laosu ona ima još i zadatak da vrši nadzor nad sprovođenjem onih odredaba sporazuma koje se tiču kretanja i snabdevanja snaga bezbednosti Francuske Unije koje se još tamo nalaze.

Međunarodna komisija usvaja predloge i donosi odluke većinom glasova. Međutim, kada su u pitanju predlozi koji predviđaju reviziju sprovođenja sporazuma o obustavljanju vatre, onda je potrebno da odluke budu donesene jednoglasno. Isto tako, kada je reč o pitanjima koja se tiču povrede sporazuma, a koje mogu dovesti do obnavljanja neprijateljstava ili opasnosti da će primirje biti povređeno, komisija mora donositi odluke jednoglasno. Ako ne može da se donese jednoglasna odluka, zaključak većine biće dostavljen dvema stranama na proučavanje. Ukoliko jedna strana odbije ove predloge ili arbitražne odluke, Međunarodna komisija se može obratiti nacijama koje su jemci.

Već na prvi pogled je jasno da sporazum o primirju u Indokini nije idealan. On to nije ni sa stanovišta životnih interesa naroda Indokine, ni sa stanovišta čvrstog i trajnog mira u Jugoistočnoj Aziji i svetu uopšte.

Pre svega, najveća i najvažnija država Indokine — Vijetnam — podeljena je u dva dela. Istina, sporazum govori o tome da linija koja deli Severni od Južnog Vijetnama pretstavlja samo demarkacionu liniju, a ne i državnu granicu. I, posle korejskog — i ne samo korejskog — iskustva teško da će neko u svetu verovati da linija o kojoj je reč neće ostati za nedogledno vreme barijera koja će *de facto* dovesti do obrazovanja dve različite države, sa različitim društvenim i državnim uređenjima i sa suprotnim spoljnopolitičkim tendencijama, koje neće jačati svetski mir kao što ga ne jačaju ni suprotne težnje Seula i Pjongjanga.

Što se tiče ostale dve indokineske države — Laosa i Kambodže — one, doduše, nisu podeljene, ali je i tu malo onih koji će verovati da će te dve zemlje posle Ženeve biti potpuno slobodne i nezavisne.

Ne bi bilo tačno kad bi se reklo da će narodi Indokine imati manje prava i slobode posle Ženeve nego pre nje. Naprotiv, treba reći da će posle Ženeve prava i slobode indokineskih naroda biti veće nego ranije, u čemu i jeste jedan od pozitivnih rezultata Ženevske konferencije. Ali to što Ženevska konferencija nije zagarantovala, niti je mogla zagarantovati, puna i neprikosnovena prava i slobode narodima Indokine (a to nije mogla zbog toga što u Ženevi nisu rešavali o svojoj sudbini sami ti narodi, nego veliki od kojih je svaki imao i ima svoje račune i kombinacije vezane sa Indokinom), pretstavlja ne baš tako beznačajan minus i za narode o kojima je reč i za mir u svetu.

Međutim, sporazum o prekidu neprijateljstava u Indokini je u svakom slučaju pozitivan — bez obzira na njegove nedostatke i nepotpunosti — i za svetski mir dragocen. On je to, pre svega, zato što je ugašen jedan opasan ratni požar koji je ozbiljno pretio da zahvati široka područja Azije. On je to i zato što dolazi kao potvrda da hladni rat ustupa mesto oružanom miru — kao potvrda da međunarodna zategnutost popušta. Najzad, sporazum o primirju je pozitivan i zbog toga što će, bez svake sumnje, doprineti daljem popuštanju zategnutosti. Jer »u tišini« se mnogo lakše može razgovarati i pregovarati, pronalaziti putevi za rešavanje sporova i međunarodnih problema, nego uz riku topova.

Iz svih tih razloga međunarodna javnost je s velikim olakšanjem i toпло pozdravila Ženevska rešenja o Indokini. Kao krupan prilog svetskom miru i značajna stepenica na putu sređivanja međunarodnih prilika, ta rešenja zaslužuju da budu pozdravljena.

JAPAN ŽELI DA POVEĆA SVOJU MORNARICU

Prema saopštenju japanskog parlamentarnog potsekretara i člana Komiteta za nacionalnu bezbednost, Masao Maeda, koje je dao pred budžetskom komisijom japanskog Gornjeg doma, Japan će tražiti 17 ratnih brodova od SAD i to: 5 razarača, 2 podmornice i 10 pomoćnih brodova sa ukupnom tonažom od 27.000 tona. Mada zakon o uzajamnoj bezbednosti (*Mutual Security Act*) dozvoljava SAD da ustupe brodove samo do 15.000 tona, Japan se nada da će se postići dopunski sporazum koji će mu omogućiti dobijanje drugih brodova.

Potsekretar Maeda je naglasio da Japan ima nameru da zatraži 2 razarača od po 2.400 tona, 3 od 1.600 i 2 od 1.400 tona. Pomenute 2 podmornice imale bi po 1.600 tona. Otpočee naknadni pregovori za 5 minolovaca, 2 desantna broda za iskrnavanje tenkova i 1 brod-radionicu od 7.000 tona.

Ukoliko ovi zahtevi budu ostvareni, Japan će raspolagati malom, ali relativno dobro naoružanom flotilom. Krajem 1953 japanske pomorske snage bezbednosti obuhvatale su više od 100 brodova, uključujući 18 fregata i 50 pomoćnih desantnih brodova dobijenih iz SAD — na osnovu sporazuma o zajmu i najmu.

Pored pomenutih brodova, glavni sekretar Komiteta za nacionalnu bezbednost, Kentaro Kamimura, obavestio je budžetsku komisiju da se japanska vlada nada da će dobiti 143 aviona raznih tipova, kao i naoružanje za opremanje 2 divizije.

*

Pretstavnici japanske vlade nisu dali objašnjenje o ulozi ratnih brodova, ukoliko budu isporučeni. Međutim, naglašeno je da su obaveštenja o predloženom povećanju pomorskih snaga došla u vreme kada su ne samo Južna Koreja, već i SSSR i Kina, plenile japanske ribarske brodove u Kineskom, Žutom i Japanskom Moru, kao i sibirskim vodama.

Republika Koreja je nedavno objavila da japanski brodovi neće biti vraćeni, već prodati u samoj Koreji onome koji bude ponudio najpovoljniju cenu.

Nije poznato da li će Japan tražiti i male nosače aviona iz SAD, mada neke aluzije učinjene od strane odgovornih zvaničnih lica ukazuju i na takvu mogućnost, pošto su kao sfere dejstva aviona pominjane i »teritorijalne vode«.

Potpukovnik **Karl Viver:**

ARMISKA KOMANDNO-ŠTABNA RATNA IGRA¹⁾

Pod ovim naslovom pisac iznosi pouke stečene u toku organizacije i izvođenja KŠRI 8 američke armije u Koreji, za vreme primirja, u periodu između 1 i 4 decembra 1953. U vežbi su učestvovali ovi štabovi jedinica u sastavu pomenute armije: 1 armiski, 6 korpusnih i 24 divizijska štaba, a pored ovih i 4 štabne grupe tehničke službe i 1 štab vojne pošte.

U ovom prikazu iznećemo samo važnije probleme i stečena iskustva — korisna za eventualne organizatore sličnih vežbi.

Komandant armije postavio je kao cilj KŠRI da se izvrši provera operativnih planova raznih komandnih stepena i uvežbavanje štabnog osoblja u njegovim funkcijama.

Plan vežbe. — Zadatak KŠRI bio je da se provere operacijski planovi korpusa i divizija na postojećem frontu, da se proverí pokretljivost raznih štabova, da se isproba uređenje i održavanje veza i da se štabno osoblje što bolje vežba u štabnim funkcijama.

Za organizaciju i sprovođenje vežbe određena je grupa za planiranje sastava: glavni sudija (pratilac), »direktor problema«, njegov zamenik i po jedan predstavnik iz svakog odeljenja štaba (organizacijskog, operativnog, obaveštajnog i pozadinskog).

Vežba je izvođena u periodu od 12 dana operativnog vremena, a KŠRI je stvarno trajala samo 4 dana. Vežba je bila podeļjena u tri faze: prva — protivnapad; druga — povlaćenje i treća — protivofanziva. Između ovih faza određeno je vreme za pripremu sledeće faze.

U svakoj se fazi težilo da se pogodnim rukovođenjem igre stvore uslovi za takve odluke za čije je donošenje potreban naj-

potpuniji rad štaba i međusobna saradnja njegovih delova, kako u taktičkim tako i logističkim pitanjima.

Pošto je plan bio odobren od strane komandanta 8 američke armije, grupa za planiranje je definitivno sastavila opštu situaciju i dostavila je učesnicima, a za sudije izradila »scenario« (opšti pregled razvoja igre).

Priprema. — Na osnovu procena neprijatelja i zemljišta kojima se raspolagalo, — grupa za planiranje izradila je opšti hronološki pregled događaja. Tako je postupljeno stoga što onako mala grupa ne bi mogla stići da izradi detaljne preglede događaja za 36 štabova, pošto bi to zahtevalo dobro poznavanje zemljišta kod 50 pukovskih otseka i planova napada za 22 divizije i 5 korpusa. U cilju uprošćavanja situacije i uštede u vremenu pretpostavka je sastavljena tako da neposredno dovodi do izvođenja divizijskih protivnapada.

Predviđen je bio neprijateljski napad, iako nerealan i malo verovatan, tako da je svaka divizija bila »napadnuta« odgovarajućim jakim snagama na težištu svoje odbrane. Ovo radi toga da bi svaka divizija mogla proveriti svoj plan protivnapada. U pomenutom hronološkom pregledu događaja uneti su samo oni događaji koji zahtevaju intenzivan rad štabova i njihovu međusobnu saradnju, kao i takve situacije koje su iziskivale procene i predloge štaba radi donošenja komandantove odluke. Radi svestranijeg vežbanja štabova u njihovim funkcijama, sudijama su dati posebni pregledi događaja, na osnovu kojih su sudije poticale štabove na preduzimanje potrebnih dopunskih poslova. Kada je hronološki pregled događaja bio kompletiran i umnožen, tada su glavni sudija i sudija po pozadini svake ekipe bili orijentisani u štabu armije i data su im detaljna uputstva. Ova uputstva su se odno-

¹⁾ Command Post Exercise of a Field Army, by Lieut. Colonel Carl A. Weaver, *Military Review*, juni 1954.

sila na armiski »scenario«, objašnjavanje uprošćenog scenarija za divizije i načina njegovog korišćenja za izradu izveštaja i diskusiju obavestajnih i logističkih problema. Korpusne sudiske ekipe pripremale su svoja »scenarija« čim bi diviziske ekipe izvršile izvođenje dodeljenih im prostorija. Zbog kratkoće vremena, sudiske grupe nisu se više sastajale do početka igre.

Grupa rukovodioca vežbe pregledala je sva »scenarija« i hronološke preglede događaja — u cilju otklanjanja svih neslaganja i nedostataka, a potom ih je pripremila za štampanje.

Bilo je planirano da se učesnici (196 oficira) i sudisko osoblje (400) prikupe u armiskom štabu radi orijentacije i uvođenja u igru, ali se od ovog odustalo zbog nemanja podesnih lokala za smeštaj tolikog broja ljudi.

Izvođenje vežbe. — Svaki igrajući štab imao je u toku igre bar jednom da promeni svoje mesto. Oko polovine štabova počelo je zatim igru postavljajući se na nova mesta, u polju, a u toku igre ti štabovi su se premeštali bar jednom unazad i vraćali na svoja ranije uređena mesta. Ostali štabovi pak, otpočeli su vežbu sa svojih normalnih mesta i vršili su premeštanje prema situaciji. Armiski istaknuti štab izvršio je skok od 18 km, a armisko glavno komandno mesto nije se stvarno premeštalo, ali je bilo potpuno pripremljeno za to. Premeštanje štabova prouzrokovalo je kod jedinica ozbiljne teškoće zbog neizbežne dopune u sistemu veza — u uslovima potrebe održavanja normalnih veza u slučaju otpočinjanja stvarnog neprijateljstva. Ali ove teškoće su bile predviđene, pa nisu negativno uticale na izvođenje vežbe.

Uloga sudija u ovoj vežbi bila je od naročito značaja; oni su zamenjivali štabove koji ne igraju, pa su u toku igre dostavljali one izveštaje koje u toku borbe normalno dostavljaju potčinjeni, susedi i viši štabovi, a odnose se na lična obavještenja, kao i taktička i logistička pitanja. Diviziske sudije predstavljale su pukove, artiljeriju i jedinice tehničke službe, a armiske, ne samo tehničke službe neposredno potčinjene armiji, već i više i susedne štabove. Sudije su dostavljale štabovima propisne izveštaje — shodno planiranom »scenariju«. U ove spadaju izveštaji: o gubicima, o uspešnim ili neuspešnim taktičkim akcijama, o zarobljenicima, o aktivnosti neprijatelja, o snabdevenosti, o

borbenim gubicima i sl. Sudije su kritički pratile rad štabova da bi utvrdile: efikasnost rada, kakva je saradnja u štabu i sa susedima, efikasnost i blagovremenost u izradi i slanju svih zapovesti i naređenja, itd.

Posle završene vežbe korpusne sudije su svojim izveštajima priključile i izveštaje diviziskih sudija i sve to dostavile rukovodiocu vežbe. Izveštaji su sadržavali ove podnaslove: 1) Operacijski planovi, 2) Gipkost štabova, 3) Veze, 4) Zapovesti i delatnost štaba, 5) Zamisao i vođenje KŠRI.

Analiza. — Kritika KŠRI bila je održana u armiskom štabu, 4 dana posle završetka vežbe, a prisustvovali su joj osoblje štaba i predstavnici korpusnih štabova. Posle toga, održana je u korpusnim štabovima analiza za predstavnike diviziskih štabova. Pouke i zapažanja pisca članka svode se na ovo:

Osnovnu zamisao za igru treba unapred ustaliti, tako da se izbegne svaka, pa i najmanja, promena u toku izvođenja igre, jer ona docnije izaziva velike promene u radu štabova.

Ciljeve vežbe treba ograničiti da bi se problemi temeljitije obradili. Jednovremeno rešavanje mnogih problema neminovno dovodi do toga da se mnoge štabne radnje često izvršavaju površno ili se uopšte ne izvrše. Treba se držati načela što jednostavnije i temeljnije obrade problema.

U početku igre, dok se štabovi malo ne uigraju, događaje i izveštaje treba iznositi sporije. Rešavanje problema (zadatka) otpočeti na položaju na kome se jedinica u datoj situaciji zatekla, a ne kao što je bilo u ovoj vežbi, tj. da je polazna situacija stvorena tek posle napuštanja položaja koje su komandanti dotada smatrali kao najjače i stoga ih naročito izabrali i uredili. Polazeći od položaja koje jedinice već zauzimaju, štabovi su u stanju da ranije i temeljnije procene situaciju, da otpočnu blagovremeno pokret rezervi, da potpunije i tačnije procene stanje snabdevanja i tako dođu do temeljnije i korisnije odluke.

Rešenje da se KŠRI svode na tri stvarna dana igre, za koje vreme treba rešiti probleme koje obuhvata 12-tó dnevna akcija, imalo je nekoliko nepovoljnih posledica. Ostavljeno vreme između faza bilo je nedovoljno da se svi izveštaji jedne dostave do početka sledeće faze. Ovo je prouzrokovalo smanjen obim rada i sa-

radnje u štabu — prilikom donošenja rešenja i odluka na osnovu tih izveštaja — a time je umanjena i sama obuka štabova.

Najveće koristi mogu se postići ako igra teče neprekidno, što se obezbeđuje detaljnim planiranjem zadatka koji se igrom rešava. Kada se traži više perioda igre, oni moraju biti tako planirani da se odluke donose docnije — u toku faza.

Mora se izraditi detaljan plan neprijateljskog dejstva, što za ovu igru nije učinjeno, te je dovelo do propusta u pravilnom obavljanju obaveštajne službe. U armiji treba izraditi spisak obaveštajnih aktivnosti i mora se planirati sam tok obaveštavanja, koji treba da pruži logičnu sliku neprijateljske aktivnosti i da proveri organizaciju ove službe.

Gubici. — Sopstvene gubitke, kako u ljudstvu tako i u materijalu, treba brižljivo procenjivati, a na osnovu plana neprijateljskog dejstva treba predvideti i sopstvena reaganja. Ova reaganja treba kontrolisati da bi se igra održala u željenom pravcu. Jedan od metoda za ovo je upotreba procena gubitaka od strane sudija.

Određeni procenat gubitaka u diviziji treba da se odnosi na jedinice u dodiru s neprijateljem i da za pojedine jedinice bude srazmeran njihovoj izloženosti gubicima. Primenom ovog metoda obezbeđuje se više logičnosti u komandantovoj odluci i u radu organa štaba pri popuni koji će moći biti bolje motivisan.

Snabdevanje. — Plan popune i snabdevanja mora biti saglasan sa taktičkom igrom, pa stoga glavno rukovodstvo i sudije moraju kroz celu pripremu vežbe planirati uticaj svakog događaja na snabdevanje i popunu.

Provera plana vežbe. — Pošto se zadatak pismeno sastavi i sudiske ekipe prouče situaciju, plan treba proveriti. Ovo se postiže izvođenjem ratne igre u kojoj je rukovođa grupa u ulozi neprijatelja, sudiske ekipe u ulogama odgovarajućih štabova, a »direktor problema« u ulozi glavnog sudije i arbitra. Da bi se uočeni nedostaci i slabosti otklonili pre

početka vežbe, ovu proveru treba izvesti blagovremeno.

Uspeh vežbe umnogome zavisi od sposobnosti njenih tvoraca, stoga treba pokloniti naročitu pažnju izboru grupe za planiranje i vežbi sudija. Za ovo treba birati oficire sa solidnim poznavanjem taktike i štabne službe.

»Direktor problema« u početku igre preuzeo je dužnost glavnog sudije, što se povoljno odrazilo na sam tok igre.

Preporučljivo je da grupa za planiranje, kao celina, ubuduće dejstvuje kao glavni armijski sudija u stvarnoj igri, te da se, s jedne strane, uštedi u ljudstvu, a s druge, da bi grupa mogla brže i efikasnije da rešava iskrsele probleme u toku igre i bolje uočavala važnost pojedinih momenata akcije štabova.

U zaključku pisac članka iznosi nedostatke koji su istaknuti na armiskoj i korpusnim kritikama — održanim po završetku igre. Nedostaci su uglavnom bili sledeći: planovi ponekad nisu odgovarali situaciji, kasno su izvršavani i nedovoljno koordinirani; u nekim slučajevima slabo su bili planirani pokreti štabova; sredstva veze nisu bila ravnomerno opterećena i, najzad, neki štabovi bili su neiskusni, a drugi van prakse.

*

Članak pokazuje kako se odvijala pomenuta KŠRI u 8 američkoj armiji, te je u informativnom smislu poučan i koristan. No, ovde je, izgleda, do maksimuma primenjen sistem predviđanja svih detalja i događaja od strane rukovodstva, tako da su igrajući komandni i štabni elementi imali ustvari da se bave samo tehničkom stranom izvršenja. Po našem mišljenju, onaj drugi sistem, tj. odvijanje KŠRI po odlukama igrajućih, savremeniji je i prikladniji, pošto štabne i trupne elemente više približava stvarnoj ratnoj situaciji. Ovo utoliko pre, što se danas taktička ili operativna zamisao ne može odvojiti od tehnike izvršenja s kojom pretstavlja nerazlučivu celinu.

M. V.

General-major H. E. Pimen:

OKLOPNE JEDINICE U OPERACIJAMA NA KOPNU

General Pimen je jedan od najistaknutijih stručnjaka u britanskoj vojsci po pitanju taktike i tehnike oklopnih jedinica. Pored toga što je pre rata, kao i u ratu, komandovao tenkovskim jedinicama i što se sada nalazi na čelu 11-te tenkovske divizije, on je proveo izvesno vreme i na dužnostima u Ministarstvu rata gde su rešavani tehnički problemi najnovijih modela oklopnih oruđa i vozila kao i pitanja njihove proizvodnje. Sva ta svoja iskustva i zapažanja general Pimen je izneo u ovom svom predavanju¹⁾ koje je održao 10 februara 1954 pred visokim auditorijumom engleskih vojnih rukovodilaca i stručnjaka, što se vidi iz objavljene diskusije na kraju članka koja je vođena posle predavanja.

General Pimen se prvo ukratko osvrnuo na ulogu tenkovskih jedinica u dva prošla svetska rata, a zatim je prešao na razmatranje problema njihove upotrebe u budućnosti, dotičući se i mogućnosti dejstva atomskog oružja kao i koliko će ovo novo oružje uticati na rad tenkovskih jedinica. Najzad, izneo je i svoje mišljenje i konkretne predloge za izmenu sadašnje formacije i naoružanja tenkovskih jedinica, što treba da im omogući da u punoj meri iskoriste podršku atomskog oružja koje je na pomolu.

Princip da vojske moraju imati pored statičkih i brzopokretne elemente, rekao je general Pimen, star je koliko i ratovodstvo. Osnovna uloga brzopokretnih snaga oduvek je bila u savlađivanju neprijateljskih brzopokretnih delova, a zatim: u ofanzivi, da doprinesu ili upotpune uništavanje glavnih neprijateljskih snaga, a u defanzivi, da uspore ili zadrže neprijateljsko nadiranje, pa da u pogodnom momentu udare u bok i pozadinu neprijateljskih glavnih snaga. Kao što se vidi, rekao je dalje general Pimen, ofanzivni način dejstva je bio i ostaje prvi zakon upotrebe brzopokretnih snaga kako u napadu tako i u odbrani.

Da bi ovo dokazao, general Pimen je izložio slučaj sa Maloaziskog fronta, iz

septembra 1918, gde su uništene dve turske armije kojima je jedna engleska konjička divizija bila prodrila u pozadinu i presekla otpusnicu. Nalazeći se u rezervi istočno od reke Jordana, nadmoćnija engleska konjica je prodrila kroz razvučen front turske 8 armije, prešavši za 34 časa 70 milja (112 km). Turci nisu imali vremena ni mogućnosti da zaustave brz i iznenadan engleski prodor koji je doveo do uništenja njihove 7 i 8 armije.

General Pimen kaže da je ovaj primer naveo samo zato što se on odigrao neposredno posle upotrebe tenkova na Zapadnom frontu (8 avgusta 1918) kada je dokazano da ova uloga u budućnosti prelazi na tenkove. Da je Prvi svetski rat bio produžen i 1919 godine, grandiozni plan za izgradnju tenkovskih snaga svakako bi bio ostvaren i njihova bi prednost još i tada bila nepobitno dokazana. Međutim, brzi slom Centralnih sila ovo je odložio za Drugi svetski rat.

Iz prošlog rata pisac navodi primer dejstva Guderijanovog 19 tenkovskog korpusa koji je u maju 1940 za 17 dana prešao 400 milja (oko 640 km) i preko Sedana dospao do Amijena i Abevila, izbijajući tako na obalu Lamanša. Zatim se u članku naizmenično ređaju podvizi tenkovskih jedinica u Africi i na Istočnom frontu. Za vreme napada na Sovjetski Savez 1941, Guderijan je imao u sastavu svoje tenkovske grupe: 24, 46 i 47 tenkovski korpus, koji su na frontu Centralne grupe armija bili prodrli na rusku teritoriju na 14 dana marša ispred ostalih trupa, što je dovelo do brzog pada Smolenska. U Africi, kod Alem El Halfe, britanski tenkisti su neposredno pre bitke kod Alamejna odneli, uz sadejstvo avijacije, sjajnu pobedu nad Romelovim snagama. Postignuti uspesi kod Alem El Halfe razvijani su uz najtešnje sadejstvo avijacije sve dok nemačko-italijanske snage u Africi nisu bile definitivno likvidirane.

Posle Staljingrada, kada je ruski parni valjak počeo nezadrživo da se valja na zapad, za Nemce je, kaže general Pimen, još jedini spas mogao biti u elastičnoj manevarskoj odbrani, koju je jedino Manštajn izvodio i uspeo da Sovjetima nanese strahovite gubitke u preotimanju Harko-

¹⁾ Armour in the Land Battle, By Major-General H. E. Pymen, *Journal of the Royal United Service Institution*, maj 1954.

va 1943 godine. Ali, srećom za Ruse, Hitler nije shvatao značaj manevarske odbrane, pa je naredio da se otsudno brani svaka stopa zemlje, što je bilo fatalno.

Sličnu ulogu tenkovi su odigrali i na Zapadu, počev od samog iskrcavanja u Normandiji pa sve do Elbe, kaže dalje general Pimen. Ukoliko je saradnja sa avijacijom bila tešnja, utoliko su uspjesi bili sigurniji i veći. Opšte iskustvo iz prošlog rata pokazuje da su tenkovi, uprkos razvijanju protivtenkovske odbrane, bili i ostali, uz sadejstvo avijacije, glavni faktor svakog plana za izvođenje kopnenih operacija.

Buduća taktika tenkovskih jedinica. — General Pimen prvo konstatuje da i za budućnost važi osveštani princip o potrebi brzopokretnih elemenata, mada će se armije u budućnosti, uskupno posmatrane, mnogo brže koncentrisati za bitku. Pored toga, njihov će raspored morati da bude sve rastresitiji. Mada će osnovni principi za upotrebu snaga ostati u svojoj suštini isti, načini njihove primene menjaće se kako u napadu tako i u odbrani.

Atomsko dejstvo će biti ostvareno na tri načina: puštanjem bombi iz aviona, bacanjem pomoću raketa i dejstvom atomske artiljerije. Samo, kaže general Pimen, *treba dobro upamtiti da negdašnja prevlast u vazduhu sa njenim beneficijama iz rata 1939/45 više neće važiti*. Stoga se ubuduće neće smeti ni zamisliti onako gusta nagomilavanja snaga kakva smo imali u prošlom ratu, naprimer, na zapadnoj obali Rajne. Isto tako, nemačka nagomilavanja kod Alamejna ili britanska kod Alem El Halfe bila bi izvanredan cilj za atomske bombe. Stoga, za masovnu upotrebu tenkovskih snaga u napadu general Pimen propisuje sledeće odredbe:

a) Mora se odbaciti ono ortodokсно nagomilavanje tenkova pozadi polaznog položaja za napad. Naprotiv, tenkovi moraju zauzimati, po grupama, jako rastresit i strogo kontrolisan raspored, sa što potpunijim maskiranjem.

b) Kada dođe određeni čas za pokret, koji mora biti precizno određen za svaku grupu s obzirom na njeno udaljenje i prolaznost zemljišta, sve grupe imaju da prođu polaznu liniju u tačno proračunato vreme tako da se koncentracija snaga ostvari tek pred glavnim objektima koji se biraju na više milja u dubini neprijateljske pozadine.

c) Ovi objekti moraju biti tako izabrani da primoraju neprijatelja da angažuje jače snage za njihovu neposrednu odbranu, odnosno preotimanje, čime će biti primoran da poremeti svoj opšti odbranbeni poredak.

d) Braniočev protivmanevar će svakako pružiti povoljnu priliku za dejstvo napadačevih tenkovskih snaga, a ako bi branilac učinio grešku i svoje snage jako nagomilao, onda bi napadač imao ponovo da upotrebi atomsko oružje.

Jasno je da ove sažete odredbe u praksi mogu imati bezbroj varijanti.

Pri razmatranju odbrane, general Pimen naročito ističe afinitet koji postoji ne samo između tenkova i avijacije, već i između tenkova i atomskog oružja. On polazi od pretpostavke da se za odbranu bilo neke veće reke ili planinske barijere nikada neće imati dovoljno snaga. Stoga se moraju posedati samo važnije tačke, a međuprostori osmatrati. Neka u takvoj situaciji jedna armija, kaže on, raspolaže sa 3 tenkovske i 4 pešadijske divizije. Ove poslednje bi sa svojim protivtenkovskim sredstvima svakako bile u prvom ešelonu. Pozadi svake dve pešadijske, van dometa neprijateljske artiljerije, razvila bi se po jedna tenkovska divizija, i to samo do te mere da ne bi postale rentabilan cilj za neprijateljsko atomsko oružje. Treća tenkovska divizija bi se takođe razvila, ali dalje u dubini i obično prema spoju prve dve.

Ako bi sada neprijatelj napravio prodor prvog ešelona, stupile bi u dejstvo tenkovske divizije koje bi imale za cilj da svojom vatrom i silinom protivudara blokiraju neprijatelja i zatvore stvorenu brešu. Neprijatelj bi u tom slučaju bio primoran da privuče i nagomila svoje rezerve, a to bi opet za branioca bio pogodan trenutak da upotrebi atomsko oružje čije dejstvo treba iskoristiti uvođenjem preostalih tenkovskih i drugih snaga. I ovde, naravno, u praksi mogu nastupiti mnogobrojne kombinacije u zavisnosti od zemljišta, odnosa snaga i dr.

Buduća formacija i naoružanje tenkovskih jedinica. — General Pimen upozorava da se formacija i naoružanje tenkovskih jedinica moraju prilagoditi pretstojećoj upotrebi atomskog oružja. Prva zamerka sadašnjem stanju jeste u tome što je tenkovska divizija još uvek isuviše vezana za puteve i što na maršu pretstavlja veoma dugu kolonu. Po-

red toga, naročito se oseća potreba da izviđački delovi budu brži, bolje naoružani i što sposobniji za kretanje van puteva. U vezi sa prednjim traži se da tenkovi lakše savlađuju rečne i ostale prepreke, a da istovremeno njihovi topovi budu većeg kalibra. S druge strane, da bi tenkovska divizija predstavljala što manji cilj, mora se energično rasteretiti svih administrativnih i drugih nepotrebnih pozadinskih vozila.

Isto tako, divizija nosi sa sobom isuviše municije. U prošlom ratu se smatralo da je potrebno ispaliti 7 metaka da bi se u susretnoj borbi (tenk protiv tenka) dobio jedan pogodak u neprijateljski tenk. Danas se, međutim, smatra da je za to dovoljno tri metka. Stoga, ako jedna tenkovska divizija danas nosi 15.000 pancirnih zrna, to bi teoriski značilo da bi ona mogla svu ovu municiju utrošiti u roku od 24 časa i uništiti 5.000 tenkova! Međutim, rekao je general Pimen, ako bi moja divizija mogla dnevno da uništava samo deseti deo od ovog broja, ja bih bio prezadovoljan.

U svakom slučaju, rekao je dalje general Pimen, mi moramo biti načisto s tim da, ako *mi* ne izbacimo sva nepotrebna vozila iz stroja, to će sigurno učiniti neprijatelj. Stoga mi moramo ovaj problem rešiti. Najzad, i helikopteri mogu korisno poslužiti za snabdevanje, pa se komore mogu svesti na minimum.

U pogledu broja vozila za prevoz trupa, general Pimen ističe da ih sada ima 100 za prebacivanje jedne motorizovane brigade i da su sva suviše vezana za puteve. Da bi se izbegli gubici i dobila veća elastičnost, broj vozila se, po njegovom mišljenju, mora svesti na 50 za jednu brigadu, ali tako da budu praktično sposobna za kretanje po svakom terenu. Ostalo ljudstvo treba voziti na tenkovima.

General Pimen je odlučan protivnik mišljenja da su tenkovi, usled razvoja protivtenkovske odbrane, preživeli. Slično veštom bokseru, kaže on, tenk ima mnogo načina da izbegne direktne udare, pa opet da nokautira svoga protivnička. Međusobno sadejstvo tenkova, podrška avijacije i artiljerije, precizna i ubitačna vatra iz tenkovskih oruđa, vešto korišćenje dima i zemljišnih zaklona, kao i usavršavanje metoda noćnih borbi, jesu moćni faktori koji omogućavaju tenku da uspešno izvrši sve zadatke kako u napadu tako i u odbrani. Pored toga, tenk budućnosti

mora biti brz, mali i veoma otporan prema vatri. Razmatrajući sa stručnjacima sadašnje tenkove, general Pimen je došao do ubeđenja da budući tenkovi mogu biti još moćniji i brži, a po težini čak i lakši od dosadašnjih.

Što se tiče samohodne protivtenkovske artiljerije, njena uloga postaje sve veća. Kod nje mora na prvo mesto da dođe vatrena moć, zatim oklop, pa pokretljivost. General Pimen naročito potseća na strahovite gubitke koje im je nanosio nemački protivtenkovski top 88 mm kako iz pokreta tako i ukopan na vatretnom položaju.

Na kraju svog predavanja general Pimen je naročito naglasio da su brzina smelost i aktivna dejstva bili i moraju ostati osnovni faktori dejstva tenkovskih jedinica. U budućnosti će atomska oružja svakako moći da stvaraju brze i iznenadne breše u neprijateljskom frontu za čiju su eksploataciju najpogodnije tenkovske snage.

*

Posle predavanja razvila se živa diskusija. General-potpukovnik Martel stavio je primedbu na izloženi frontalni način upotrebe tenkovskih divizija u odbrani, umesto da se ove snage upotrebe za udar u neprijateljski bok i pozadinu.

Predavač je odgovorio da je to samo jedan od mogućih načina upotrebe dok se ne otkrije neprijateljski pravac glavnog udara.

General-major Danken je postavio pitanje izviđačkih kola, kao i pitanje opšteg smanjenja broja vozila u diviziji.

Predavač je opširnije objasnio potrebu za izviđačkim kolima koja moraju raspolagati što većom brzinom i mogućnošću kretanja van puteva, a od naoružanja treba da imaju mitraljeze i topove, jer će im to zahtevati njihovi zadaci u budućnosti. Broj vozila u diviziji se može smanjiti, rekao je predavač, smanjenjem tonaze municije koju divizija nosi sa sobom, a zatim ukidanjem nepotrebnih pokretnih radionica i drugih administrativnih vozila. Duboke kolone i veliko nagomilavanje tenkova može se izbeći deljenjem divizije na pojedine grupe, prema potrebi zadataka. Sem toga, tenkisti će morati uvek da znaju tačno vreme i mesto upotrebe atomskih bombi, pa će prema tome predviđati i zalih potrebne goriva za dostignuće postavljenih ciljeva.

Na primedbu generala Taka da tenkovskim jedinicama pretila velika opasnost od raketnog naoružanja lovačke avijacije, predavač je objasnio da on smatra da ta opasnost ipak neće biti veća od one koju su pretrpeli od topova 88 mm.

*

Upotreba atomskog oružja u domenu taktike danas je stvarnost o kojoj se mo-

ra ozbiljno razmišljati. Neosporno je da će ova nova energija dovesti do krupnih promena u budućnosti ne samo na polju taktike i operatike već i u celom ratovodstvu. Stoga je vrlo važno budno i objektivno praćenje njenog razvoja, ostajući uvek u granicama realnih mogućnosti.

M. P.

Pukovnik **Antonio Saltini:**

O ODBRANI NA ŠIROKOM FRONTU¹⁾

Odbrana na širokom frontu, posmatrana kroz aspekte svih mnogobrojnih i složenih problema na koje branilac nailazi i zadatke koje treba da reši prilikom njene primene i izvođenja, predstavlja u poslednje vreme omiljenu temu naših i stranih vojnih pisaca. Nesumnjivo, ne bez razloga. Uzrok ovog interesovanja treba, pre svega, tražiti u tome što postoji velika verovatnoća da će u budućem ratu ova vrsta odbrane naći vrlo čestu primenu. Eventualna masovnija upotreba atomskog naoružanja na bojištu iziskivaće potrebu za većom rastresitošću snaga po frontu i jače izraženim raščlanjivanjem snaga po dubini. Pritom se ne sme izgubiti iz vida ni načelo ekonomije snaga koje će, kao jedno od osnovnih i najvažnijih ratnih načela, i u atomskoj eri ostati u punoj meri na snazi, što pogotovo važi ako je u pitanju branilac koji treba da podnese i izdrži iznenadni udar nadmoćnih snaga agresora.

Jedan od radova koji zahvataju ovu problematiku, odnosno, bolje rečeno, deo problematike odbrane na širokom frontu, predstavlja i ovaj članak. On je vredan pažnje ne samo zbog toga što se u njemu iznose izvesne postavke koje se razilaze sa odgovarajućim našim gledištima, nego i zato što sadrži interesantne misli u pogledu značaja ove vrste odbrane.

Pisac je svoje razmatranje ograničio na razradu svega nekoliko pitanja, kao što su: elementi koji čine odbranu na širokom frontu različitim od one u normalnim u-

slovima, organizacija ovog sistema odbrane, učešće artiljerije u odbrani čvorova i otpornih tačaka, organizacija međuprostora i, na kraju, kao zaključak, značaj ove odbrane.

Osnovni element koji odbranu na širokom frontu čini različitim od odbrane u normalnim uslovima i koji je, prema mišljenju pisca, najviše karakteriše, jeste raskorak između raspoloživih snaga i snaga koje bi na istom zemljištu bile potrebne za pružanje odsudne odbrane na određeno vreme. Iz ovog osnovnog elementa proizilaze i ostale razlike koje se ogledaju kako u pogledu zadatka, tako i u pogledu strukture i izvođenja odbrane. Kod odbrane na širokom frontu samim zadržanjem treba odrediti vreme koje je potrebno da se položaji održe. Za strukturu odbrane karakteristične su manja dubina položaja, isprekidanost fronta i jače rezerve u odnosu na snage predviđene da pruže otpor u čvorovima i otpornim tačkama. Izvođenje odbrane, u pretežno meri, treba da se zasniva na pokretu i dejstvu rezervi.

Nedovoljna dubina odbranbenih položaja zahteva, sa svoje strane, veću dubinu pojasa obezbeđenja, izuzev u slučaju kada se radi o zemljištu koje naročito pogoduje odbrani i gde nedostatak prostora nadoknađuju snažne i za napadača teško savladljive prirodne prepreke. Zbog nedovoljne dubine položaja biće normalna pojava da će napadaču poći za rukom da ih probije. Isto tako, biće gotovo redovan slučaj da će se neprijateljski napad moći zaustaviti tek uz upotrebu i protivnapad rezerve. Navedeni nedostatak odbranbenih položaja nalaže utoliko više da se odbrana

¹⁾ Della difesa su ampia fronte, del col. degli alpini Antonio Saltini, *Rivista Militare*, maj 1954.

organizuje na najverovatnijim pravcima neprijateljskog dejstva i iziskuje takav raspored artiljerije kojim će se, u najvećoj meri, obezbediti efikasna podrška pešadije u čvorovima i otpornim tačkama.

Pisac ističe da u italijanskim pravilima nije precizirano kako u ovom slučaju treba da bude organizovana odbranbena zona divizije. Prema njegovom mišljenju postoje tri moguća rešenja: 1) podela diviziske odbranbene zone na grupe čvorova, 2) na oteke sa grupama čvorova u njihovom okviru, i 3) na oteke i grupe čvorova. Prvo rešenje nije celishodno zato što se grupe čvorova mogu organizovati samo na onim delovima fronta na kojima, pored ostalog, postoje uslovi za najtešnje sadejstvo između čvorova objedinjenih u grupu ili, drugim rečima, na takvom zemljištu koje u topografskom pogledu pretstavlja celinu. S obzirom na to da će se na određenom delu fronta organizovati samostalni čvorovi, pa čak i otporne tačke između kojih će se, zavisno od situacije, nalaziti veći ili manji međuprostori, to bi u slučaju primene prvog rešenja uspešno komandovanje bilo ozbiljno dovedeno u pitanje. Zbog toga pisac zastupa mišljenje da treba usvojiti drugu ili treću varijantu, tj. podelu diviziskog odbranbenog pojasa na oteke sa grupama čvorova u njihovom okviru, odnosno na oteke i grupe čvorova, ali se ne upušta u njihovu analizu.

Učešćem artiljerije teži se ka tome da se smanji negativan uticaj koji nedovoljna dubina odbranbenih položaja ispoljava na čvrstinu odbrane. Organizacija učešća artiljerije u osnovi obuhvata izbor vatrenih položaja, pripreme koje treba da omoguće svakom oruđu neposredno gađanje, organizaciju sistema vatre pešadiskog naoružanja određenog za zaštitu artiljerije i postavljanje minskih polja.

Vodeći računa o tehničkim zahtevima koji se odnose na organizaciju i izvršenje gađanja, vatrene položaje artiljerije treba birati na verovatnim pravcima dejstva neprijateljskih oklopnih snaga, težeći da se sa ovih položaja omogući flankirno dejstvo.

Posle izbora vatrenih položaja divizi-ona potrebno je odrediti položaje za svaku bateriju i svako pojedino oruđe, imajući pritom u vidu potrebu neposrednog gađanja. U tom cilju svako oruđe treba da dobije svoju zonu dejstva za borbu protiv neprijateljskih tenkova. Osim toga, za po-

jedina oruđa treba predvideti i rezervne vatrene položaje.

Minska polja male dubine postavljaju se načelno na bokovima i pozadi vatrenih položaja artiljerije, a ispred njih lažna minska polja, koja treba primenjivati što više kako zbog uštede vremena i sredstava, tako i zbog toga da se obezbedi brzo premeštanje artiljerije u slučaju potrebe.

U odbrani na širokom frontu minirani međuprostor dobija u izviesnom smislu samostalnu ulogu. Odgovornost za njegovu odbranu prima komandant međuprostora. Prilikom organizacije međuprostora potrebno je, pre svega, utvrditi dubinu, gustinu i protezanje minskog polja, nadležnost u pogledu patroliranja i pitanje taktičke veze sa artiljerijom i minobacačima koji su određeni da dejstvuju po međuprostoru.

Načelno se smatra da dubina minskog polja u međuprostoru ne treba da pređe 150 m kako bi se omogućilo celokupnom naoružanju jedinice, odgovorne za njegovu odbranu, da dejstvuje preko njega. Ispred, na bokovima i pozadi minskog polja često se postavljaju mine iznenađenja ili lažna minska polja. Gustina minskog polja obično iznosi 4—6 mina na metar dužine. Što se tiče pravca njegovog protezanja, najpogodnije je linearno, jer se time skraćuje minsko polje i smanjuje utrošak mina.

Za patroliranje u međuprostoru odgovoran je komandant međuprostora, a po dubini komandant oteka ili grupe čvorova. Osmatranje međuprostora vrše i osmatrači u čvorovima, odnosno otpornim tačkama, koji su potčinjeni komandantu jedinice koja poseda čvor ili otpornu tačku.

Taktička veza sa artiljerijom i minobacačima koji su određeni da dejstvuju po međuprostoru ostvaruje se pomoću sredstava veze koja artiljerija i minobacači upućuju komandantu međuprostora.

Komandant međuprostora i komandant čvora ili otporne tačke, neposredno su potčinjeni komandantu oteka ili grupe čvorova. U slučaju da kroz međuprostor ide granica između dva susedna oteka, što načelno treba uvek izbegavati, komandant međuprostora bio bi u taktičkom pogledu potčinjen komandantima oba oteka.

Govoreći o značaju odbrane na širokom frontu, pisac ukazuje na to da je u italijanskim pravilima odbrana u normalnim uslovima mnogo šire i svestranije razrađena nego odbrana na širokom frontu.

Ovo bi moglo navesti na zaključak da odbrana na širokom frontu ima drugostepeni značaj i da će se primenjivati samo u izuzetnim prilikama. Ovakvom ubedenju može doprineti i sam izraz »odbrana u normalnim uslovima«. Ali, duh pravila, prema rečima pisca, ipak nije takav.

Činjenica je da izraz »u normalnim uslovima« nalazi svoj koren u pretpostavci — načelnoj i važećoj za sadašnji međusobni odnos između napada i odbrane — da vrsta odbrane na koju se izraz »u normalnim uslovima« odnosi garantuje, nezavisno od jačine napada, održanje određenih položaja na neodređeno vreme. Drugim rečima, ovaj se izraz zasniva na pretpostavci da na manevarskom zemljištu odbrana u normalnim uslovima, s obzirom na raspoložive snage, prostor i objektivne mogućnosti napada u odnosu na odbranu, može postići uspeh.

Ove uzajamne mogućnosti, međutim, stalno se menjaju zbog toga što postoji

neprekidna suprotnost i borba između napada i odbrane u cilju međusobnog nadjačavanja. To znači da navedena pretpostavka postaje neodrživa. U takvom slučaju došlo bi se do alternative: ili prihvatiti vrste odbrane koje nisu više pogodene, ili pak, nasuprot tome, isključivo primenjivati one vrste odbrane koje se više zasnivaju na elementu pokreta nego na statičkoj odbrani.

Pisac završava članak mišljenjem da bi u takvoj situaciji odbrana na širokom frontu mogla da se afirmira, i to ne više kao vrsta odbrane koja je, mada lokalnog i privremenog karaktera, nametnuta zbog nedostatka raspoloživih snaga, nego kao idealna i prema tome normalna vrsta odbrane, jer postiže potreban odnos uzajamnih mogućnosti između napada i odbrane, a pored toga i u većoj meri odgovara načelu ekonomije snaga.

R. M.

AKTUELNI ČLANCI IZ OBLASTI VAZDUHOPLOVSTVA*)

Poznati švajcarski vojni časopis *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, doneo je niz aktualnih i studioznih članaka iz oblasti vazduhoplovstva. Pored interesantnosti samih članaka, s obzirom na materiju i probleme koje raspravljaju, oni su posebno značajni i zato što razmatraju mogućnosti i probleme savremenog vazduhoplovstva malih zemalja. Glavni članci su sledeći:

Potreba postojanja švajcarskog vazduhoplovstva.¹⁾ — U ovom uvodnom članku iznosi se uloga i značaj savremenog vazduhoplovstva koje

*) Broj specijalno posvećen vazduhoplovstvu: *ASMZ, Flugwaffe — Sonderheft*, april—maj 1954.

¹⁾ *Die Notwendigkeit einer schweizerischen Flugwaffe.*

²⁾ Bivši ruski vazduhoplovni oficir u Prvom svetskom ratu, docnije američki vazduhoplovni major; 1942 u svom delu *Victory through Air Power* (Pobeda pomoću vazdušne sile) postavio je zahtev SAD da za svoju prevlast u svetu moraju izgraditi moćno bombardersko vazduhoplovstvo, sposobno za dejstvo na svakoj tački zemljine kugle, koje će pratiti lovci velikog akcionog radijusa.

je već u Drugom svetskom ratu postalo jedan od odlučujućih faktora pobeđe. Ističe se gledište Aleksandra Severskog²⁾, koje je delom već potvrdio Drugi svetski, kao i Korejski rat i smatra se da će ga budućnost potpuno potvrditi. Zatim se iznose gledišta i stremjenja velikih sila u pogledu uloge i upotrebe vazduhoplovstva, kako bi se na osnovu toga izveo zaključak o potrebi postojanja švajcarskog vazduhoplovstva, kao vazduhoplovstva jedne male zemlje.

U članku se ističe da SAD povećavaju svoje vazduhoplovstvo, naročito strategijsko, tako da do 1957 treba navodno da raspolazu sa 40.000 aviona — od kojih 20.000 mlaznih. Velika Britanija se prilagođava američkoj koncepciji, mada ipak daje prioritet lovcima i lovcima-bombarderima, a kao strategijsku rezervu predviđa teške transportne avione u cilju brzog prebacivanja snaga na svaku tačku zemljine kugle. Francuska se trudi da postigne kvalitativno i kvantitativno povećanje svog vazduhoplovstva. Italija se popunjava savremenim avionima, prvenstveno mlaznim lovcima i lovcima-bombarderima, uglavnom iz SAD.

U članku se dalje ističe da se, prema raspoloživim podacima, može smatrati da

SSSR poseduje oko 33.000 aviona i da stalno usavršava kvalitet svog vazduhoplovnog materijala; prema tome, on pretstavlja veoma jaku vazдушnu silu.

S obzirom na ovako opšte stanje vazduhoplovstva u svetu, a pored toga još i postojanje atomske bombe, u članku se podvlači da je najpogodnije sredstvo za odbranu od vazdušnih napada specijalna PAO lovcima. Najzad se zaključuje da je za odbranu od napada vazdušnih i oklopnih snaga neophodno savremeno i snažno vazduhoplovstvo, iako ono zahteva veoma veliko finansisko naprezanje svake zemlje. Dalje se tvrdi da jedna mala zemlja bez jakog i savremenog vazduhoplovstva ne bi bila sposobna da se dugo održi u slučaju rata, bilo da želi da ostane neutralna, ili da se brani. Odbrana je moguća samo aktivnim dejstvima, te, naprimjer, odobreni broj od 400 savremenih aviona za Švajcarsku pretstavlja samo minimum kojim bi se mogli rešavati izvesni najvažniji zadaci.

Vodenje vazdušnog rata.⁵⁾ — U ovom članku pisac na interesantan način iznosi osnovne probleme vazdušnog rata, razmatrajući ratna načela i njihov značaj u vodenju takvog rata. Pisac se i pored toga ipak ogradauje od definitivnih rešenja i ne ulazi u suštinu *materijalnih* uslova (avioni, naoružanje, pomoćna sredstva, aerodromi, elektronska sredstva i sl.). On razmatra samo načela i njihovu važnost u cilju stvaranja osnovne koncepcije i upotrebe sredstava, bez uobičajenih i dugih filozofskih razmatranja, što članku daje posebnu vrednost.

Kao prvo, pisac razmatra načelo *cilja i određivanja cilja* u koje uključuje *zadatak, odluku i moralne činioce*. Kroz razmatranje načela cilja uopšte, on prihvata novo shvatanje u pogledu cilja, smatrajući ono ranije zastarelim. Naime, ranije postavljeno načelo, odnosno njegovo tumačenje, podrazumevalo je kao osnovni ratni cilj »uništenje« neprijateljskih snaga, što je uslovljavalo i *bezuslovnu kapitulaciju* neprijatelja. Po novom shvatanju, cilj je postignut kada neprijatelj ne želi da se dalje bori. Pisac dalje iznosi gledišta Lenjina u pogledu najbolje strategije, iz kojih takođe proizilazi da se cilj postiže, bez obzira kojim sredstvima, *produžavanjem*

ratnih dejstava sve dok neprijatelj ne bude toliko demoralisan da se poslednji udar može izvršiti bez naročitih naprezanja. Kroz ova opšta razmatranja pisac logično konstatuje da je postavljanje cilja, u vodenju vazdušnog rata, od prvenstvenog značaja.

Kao drugo, razmatra se načelo *sigurnosti*. On ovo načelo razmatra kroz opštu prizmu, u vezi sa izvršenjem operacija i tajnošću izvršenja priprema, dalje sa izvođenjem operacija, kao i blagovremenim otkrivanjem neprijateljskih namera, kako bi opet došao do logičnog zaključka primene ovog načela kod vazduhoplovstva. Pritom pisac naročito podvlači značaj ovog načela u odnosu na sva ostala koja su u zavisnosti od njega. U odnosu na vodenje vazdušnog rata, pisac smatra da je ovo načelo relativno lakše primenljivo nego kod drugih vidova i rodova vojske, ali da pri tome ipak treba imati u vidu ogroman značaj službe prisluškivanja pomoću radija i elektronskih sredstava, kao i važnost vazdušnog izvidanja.

Kao treće, dolazi načelo *jednostavnosti*. Pri razmatranju ovog načela naročita važnost mu se pridaje u vodenju vazdušnog rata, zato što se borba u vazduhu često karakteriše pojedinačnim borbama — bez uticaja viših komandanata na tok brzih borbenih dejstava. Međutim, načelo *jednostavnosti* ne treba niukom slučaju izjednačiti sa »primitivnošću«, već više sa mogućnošću brzog prilagođavanja svakoj situaciji. Primena ovog načela zahteva naročitu sposobnost i spremu kadra u pogledu brzog shvatanja situacije i odlučivanja, kao i stvaranje »kvalitetnog« vazduhoplovstva.

Kao četvrto, pisac iznosi načelo *sadejstva*, razmatrajući ga u vezi američkog shvatanja (tj. kao usklađeno dejstvo borbenih sredstava pod rukovodstvom jedinstvenog zajedničkog štaba — u smislu postizanja apšteg cilja), da bi kroz to reljefnije izneo i koncepciju vodenja savremenog vazdušnog rata. Zatim, osvrćući se na greške i propuste primene ovog načela, tj. sadejstva između vazduhoplovstva i kopnene vojske, pisac ističe da bi u budućim ratovima odsustvo sadejstva moglo imati daleko sudbonosnije posledice nego što je to bilo u ranijim. On pritom naročito podvlači opasnost da zbog »dinamičnosti« vazduhoplovstva, njegovih povećanih mogućnosti u pogledu izbora cilja i efikasnosti

⁵⁾ *Luftkriegführung*, von Hptm. I. R. Lecher.

dejstva, dođe do nedovoljnog sadejstva sa relativno »statičnim« snagama kopnene vojske.

Kao peto, razmatra se načelo *koncentracije snaga*. On i dalje ističe značaj ovoga načela, u onom smislu u kom ga je istakao i Klauzevic. Međutim, u pogledu primene ovog načela iz jednog decentralizovanog položaja, pisac podvlači da tu savremeno, vazduhoplovstvo ima najveće mogućnosti. Koncentracija vazduhoplovnih snaga dolazi do punog izražaja i u taktičkom i strategiskom aspektu. Poseban značaj ovog načela dolazi do izražaja pri upotrebi vazduhoplovstva malih zemalja, u cilju zadobijanja lokalne — taktičke prevlasti u vazduhu. Iznoseći uslove mogućnosti ostvarenja koncentracije vazduhoplovnih snaga malih zemalja, pisac računskim putem dolazi do zaključka o potrebnim sredstvima sa kojima bi se postiglo gotovo 100% odbranbenog uspeha. No, on podvlači da čak i koncentracija vazdušnih snaga relativno malog vazduhoplovstva ima više izgleda na uspeh ako se vrši više u smislu ofanzivnog, nego defanzivnog dejstva vazduhoplovnih snaga.

Kao šesto, pisac ističe načelo *ekonomije snaga*, konstatujući da se ono u primeni ne može ni zamisliti bez načela *sigurnosti i koncentracije snaga*. Po pitanju suštine ekonomije snaga pisac zaključuje da tu bitno pitanje pretstavlja određivanje koji je rod ili vid oružanih snaga u odnosu na određenog neprijatelja ekonomicniji. Ovo načelo, s obzirom na štednju snaga i potrebu njihove koncentracije u određenom momentu i na određenoj tački, zahteva naročite sposobnosti komandnih organa; inače, načelo ima poseban značaj u vođenju vazdušnog rata.

Članak nije završen. No, kao sledeća načela pisac pominje *ofanzivnost dejstva*, koje obuhvata pojam napada i inicijative, zatim načelo *pokretljivosti*, koje sadrži pojam i uticaj vatre i pokreta na borbu, i kao poslednje, načelo *iznenadnosti* koje nije definisano (da li se smatra načelom ili sredstvom).

Taktičko vazduhoplovstvo.⁴⁾ — U ovom članku, koji je naročito interesantan, pisac razmatra taktičko vazduhoplovstvo, iznoseći probleme i najbitnija pitanja upotrebe u uslovima kada ne-

prijateljsko vazduhoplovstvo operativno sadejstvuje sa jedinicama kopnene vojske. Polazeći od samog pojma *taktičkog vazduhoplovstva*, koje smatra vazduhoplovstvom pridotim ili potčinjenim jedinicama kopnene vojske, pisac u prvom redu razmatra njegov sastav, veličinu i naoružanje. Koristeći iskustvo iz poslednjih ratova i Organizacije Atlantskog pakta, pisac dolazi do zaključka da je za kopnenu vojsku jačine 10—12 divizija potrebno oko 1.000 aviona. Ovo potkrepljuje tvrdnjom da se planom za učestvovanje Nemačke u okviru EOZ, na njenih 12 budućih divizija predviđa taktičko vazduhoplovstvo od oko 1.326 aviona lovaca-bombardera, dnevnih lovaca, lovaca za dejstvo po svakom vremenu, izviđačkih i transportnih aviona. Zatim, iznoseći karakteristike pojedinih vrsta taktičkih aviona, pisac razmatra zadatke taktičkog vazduhoplovstva koji obuhvataju: izviđanje, vazдушnu borbu i dejstvo protiv ciljeva na zemlji. On naročito tretira način upotrebe taktičkog vazduhoplovstva, iznoseći ukratko osnovna načela za postizanje *prevlasti u vazduhu*, kao i za *posrednu i neposrednu podršku*.

Posebnu pažnju u svojoj studiji pisac posvećuje rukovođenju i komandovanju taktičkim vazduhoplovstvom, pri čemu ističe potrebu da komandant jedinice kopnene vojske mora znati šta u okviru svog zadatka može zahtevati od vazduhoplovstva i kako ga može najkorisnije upotrebiti; komandant vazduhoplovne jedinice, pak, načelno sam donosi odluku po pitanju upotrebe svojih snaga u cilju izvršavanja zadataka koje mu postavlja komandant kopnene jedinice.

Dalje, pisac detaljno i na zanimljiv i praktičan način razmatra borbena i ubojna sredstva taktičkog vazduhoplovstva, kako bi na osnovu toga došao do zaključka o njihovoj najefikasnijoj upotrebi u odnosu na razne objekte dejstva. Kroz razmatranje načina i proračun efekta dejstva, uzimajući pritom u obzir sliku rasturanja i verovatnoću pogađanja, kao i mogućnost i efikasnost zemaljske protivu-vazdušne odbrane pojedinih objekata, pisac analizom mogućeg efekta dejstva dolazi do zaključka o ekonomičnosti aviona kao borbenog sredstva. On konstatuje da je vazduhoplovstvo zaista najosetljiviji i najskuplji borbeni instrument današnjice, ali da, pod uslovom pravilne i celishodne upotrebe u odnosu

⁴⁾ Die taktische Flugwaffe, von Oberst Max Wüthrich.

na kopnene snage, ono predstavlja borbeni faktor velike ekonomičnosti koju ne može postići nijedan drugi vid ili rod oružanih snaga.

Kroz razmatranje pitanja taktike vazduhoplovstva, pisac ističe na prvom mestu potrebu iznenađenja, koje je s obzirom na taktičko-tehničke osobine vazduhoplovstva ostvarljivo; zatim, podvlači važnost iskorišćavanja vazduha u smislu mogućnosti *trodimenzionalnog manevra*. Najzad, pisac ukazuje na značaj usavršavanja radarske tehnike koja je omogućila letenje bez spoljne vidljivosti, kao i borbena dejstva po svakom vremenu i na svakoj visini, što omogućava primenu posebnih i raznovrsnih taktičkih postupaka. U tom cilju, pri izvršavanju zadataka neophodno je prethodno razmotriti geografsku i topografsku situaciju cilja, pokrivenost zemljišta, potrebne snage za što uspešnije izvršenje zadatka, PAO situaciju cilja, opštu vazдушnu situaciju, meteorološku situaciju na maršruti i u regionu cilja itd., kako bi se kroz tu procenu došlo do odluke o najcelishodnijem načinu dejstva. Dalje, prilično mesta u svom članku pisac posvećuje i problemu maskiranja, kao i korišćenja sunca, oblaka, noći, niskog letenja i t. sl.

Na kraju članka pisac je prilično ubedljivo izneo problem, potrebu i koristi bliskog baziranja — u odnosu na akcioni radijus i njegovo iskorišćenje za borbena dejstva, kao i važnost organizacije materijalno-tehničkog obezbeđenja. No, ipak, kao odlučujući faktor za uspeh taktičkog vazduhoplovstva u sadejstvu sa kopnenim jedinicama pisac postavlja problem baziranja i lokalne prevlasti u vazduhu.

Obuka i značaj letaćkih posada.⁶⁾ — Kroz ovaj članak pisac sa mnogo argumenata ukazuje na važnost obuke i značaj letaćkih posada, problem kome se ponekad ne poklanja odgovarajuća pažnja. Neprekidan razvoj vazduhoplovne tehnike u pogledu motora, povećanja brzine aviona, usavršavanja sredstava za navigaciju, dejstva naoružanja itd. često nameću pitanje da li će i u budućnosti posada aviona biti značajan faktor? Međutim, i pored sveg razvoja i naučnih i tehničkih eksperimenata, kroz a-

nalizu borbenih dejstava u Korejskom ratu, po mišljenju pisca, zaključuje se da će pilotu i dalje pripadati odlučujući značaj u postizanju uspeha u vazduhu. Pisac zatim iznosi najbitnije komponente vrednosti posade, pominjući, pre svega, lične karakterne osobine, znanstvenu spremu i iskustvo letaćkog osoblja.

U vezi s tim, pisac ukazuje na načine i metode obuke letaćkog osoblja, ističući pritom naročito značaj koji ima specijalna vazduhoplovna medicina — u pogledu izbora i selekcije tog osoblja.

Elektronika u vazduhoplovstvu.⁷⁾ — Pisac u ovom članku prilično detaljno razmatra problem veze u savremenom vazduhoplovstvu i daje kraći istoriski osvrt na razvoj i sadašnje stanje *elektronike* u službi vazduhoplovstva. Pritom naročito ističe da uspeh borbenih dejstava vazduhoplovstva umnogome zavisi od sredstava veze. Elektronskim sredstvima omogućena su elektronska izviđanja, visokofrekventna veza i tehnička pomoć u navigaciji, naročito kod taktičkog vazduhoplovstva. Pri tim razmatranjima pisac naročito podvlači značaj veze taktičkog vazduhoplovstva sa jedinicama kopnene vojske — u mreži komandovanja.

Po pitanju elektronike u službi navigacije taktičkog vazduhoplovstva, kako ističe pisac, pojavljuju se dva ekstremna gledišta: prvo, da avion u potpunosti treba opremiti radio i radarskim sredstvima koje će radi rasterećenja pilota opsluživati navigator, i drugo, da gro tih sredstava treba da bude na zemlji, tako da tamo, pored zemaljskih elektronskih sredstava, budu i duplikati avionskih radio-uređaja, kako bi i sam pilot (bez navigatora) mogao da ih iskorišćava u navigacione svrhe.

U daljem razmatranju pisac na interesantan način iznosi problem kako »slušati«, kako »biti slušan« i kako »stalno i blagovremeno videti« pomoću elektronskih sredstava primenjenih u savremenom vazduhoplovstvu.

Baziranje vazduhoplovstva.⁷⁾ — U ovom članku pisac razmatra pro-

⁶⁾ Die Elektronik in der Luftwaffe, von Hptm. Bolliger.

⁷⁾ Die Bodenorganisation der Luftwaffe, von Major E. Wetter.

⁶⁾ Ausbildung und Bedeutung der fliegende Besatzungen, von Hptm. E. Werner.

blem *baziranja* savremenog vazduhoplovstva, podrazumevajući tu celokupnu zemaljsku organizaciju koja omogućava letenje. Polazeći od osnovnog uslova za mogućnost dejstva vazduhoplovstva — aerodroma, pisac zaključuje da bi vazduhoplovstvo bez aerodroma i veoma složenog i raznolikog materijalno-tehničkog obezbeđenja i organizacije postalo nepokretno i neupotrebljivo. Suprotno jednoj savremenoj koncepciji, da na svakom savremenom aerodromu treba da bazira po jedna vazduhoplovna divizija, i pored problema izgradnje aerodroma, pisac ukazuje na već danas izgrađenih 130 aerodroma NATO-a, na kojima će, s obzirom na predviđeno brojno stanje, bazirati na svakom samo po 30—60 aviona.

U razmatranju problema izgradnje normalnih, kao i rezervnih aerodroma, pisac se osvrće na pitanje korišćenja jezera i morske površine za aerodrome. Analizirajući sve činjenice koje utiču kako na letački materijal, tako i na materijalno-tehničku organizaciju, on zaključuje da je uspostavljanje aerodroma na vodi mnogo složenije nego na suvu i da ono zahteva još više pomoćnih uređaja i sredstava. U tom cilju detaljno iznosi šta obuhvata savremena organizacija aerodroma, zatim materijalno-tehničko obezbeđenje, odbrana aerodroma, kao i razne pomoćne službe (sanitet, transport, kontrola letenja, veze, i dr.).

Jedno novo borbena sredstvo: helikopter.⁸⁾ — U ovom članku pisac razmatra značaj i mogućnosti helikoptera kao novog borbenog sredstva. Kroz kratak istorijski osvrt od perioda pr-

ve ideje za letenje, koju je dao Leonardo da Vinči, 1488, pa do danas, pisac iznosi mnoge podatke o razvoju helikoptera. U drugom delu razmatranja iznose se tipovi, karakteristike i primena helikoptera od 1950 do danas, kako bi se došlo do zaključka o njegovoj najkorisnijoj upotrebi. Na osnovu tih podataka pisac zaključuje da će, prema novim gledištima i dosadašnjim iskustvima, helikopter zameniti jedrilice pri vazдушnim desantima; zatim, da će se primenjivati kao transportno sredstvo za prenos materijala, oruđa, municije i ranjenika; i, najзад, da će se upotrebljavati i za izviđanje, osmatranje i komandovanje iz vazduha i slično.

Pored helikoptera, pisac iznosi podatke, kao i perspektive upotrebe *hopikoptera* (individualnog helikoptera) koji se predviđa kao prenosno sredstvo pojedinaca — u cilju osvajanja i zauzimanja važnih objekata u neprijateljskoj pozadini ili teško pristupačnim tačkama na planinskom zemljištu, kao i za razne zadatke u mornarici; najзад, za mirnodopsku upotrebu u saobraćaju, privredi i raznim nepredviđenim katastrofama.

Napalm.⁹⁾ — U ovom članku pisac iznosi uglavnom karakteristike, hemijski sastav, proizvodnju, način upotrebe i efekat dejstva napalm bombe.

*

Pomenuti časopis posvetio je skoro stotinu stranica problemima savremenog vazduhoplovstva. Samo se po sebi razume da nam prostor nije dozvolio da se upuštamo u detalje, te ovaj prikaz, ustvari, ima za cilj da ukaže na najvažnije probleme koji se ovde tretiraju, a čitaoci koji za njih budu naročito zainteresovani moraću potražiti original — u celini.

D. G. i S. B.

Major Sam Long:

EKONOMIJA SNAGE U ADMINISTRACIJI I SNABDEVANJU

U članku pod gornjim naslovom,¹⁾ pisac razmatra ovaj stalan i aktuelan problem i polazi od konstatacije da u Američkoj armiji, pri sadašnjoj formaciji, do-

lazi na svakog borca na frontu koji uzima neposredno učešće u ofanzivnim radnjama 7 do 14 ljudi koji se u pozadini bave raznim administrativnim i pozadinskim dužnostima i zaključuje da je neophodno pristupiti rešavanju ovog važnog pitanja. Osvrćući se kritički na postojeće formacije operativne armije SAD, radi njenog

¹⁾ Major Sam Long, *Economy of Force in Administration and Supply*, *Military Review*, juni 1954.

usklađivanja sa izvesnim organizacionim principima koje su razradili priznati autoriteti u vojnoj nauci, autor članka predlaže izmene koje bi trebalo učiniti u samoj formaciji operativne armije kako bi se smanjio broj ljudi na administrativno-pozadinskim dužnostima u odnosu na određeni broj boraca u prvim borbenim linijama.

Pisac polazi od principa da se pitanje smanjenja broja osoblja na administrativno-pozadinskim dužnostima najlakše i najprirodnije može rešiti tako što će se povećati broj jedinica neposredno administrativno potčinjenih jednom štabu. Ovakvo rešenje on predlaže s obzirom na činjenicu da jedan štab može administrativno rukovoditi dvostruko većim brojem dodeljenih jedinica no što je to sada slučaj i snabdevati ih, i to sa dvaput manjim brojem štabnog osoblja. U isti mah on postavlja pitanje da li na taj način jedan štab može administrativno rukovoditi sa 30 ili 40 potčinjenih jedinica i snabdevati ih umesto 3 ili 4 što je sada u praksi. Nastojeći da svojim postavkama obezbedi što naučnije obrazloženje, autor se poziva na mišljenja poznatih autoriteta u vojnoj nauci i citira Klauzevica, generala Vavela i još neke, nama manje poznate pisce.

Tako iz Klauzevicovog dela »O ratu« citira ceo prvi stav i zaključak iz tačke 1 u glavi »Ratna formacija vojske« čiji kraj glasi »...broj međusobno ravnih delova treba što je moguće povećati, a komandne stepene što je moguće smanjiti. Ovom stoji na putu samo to da se kod armija ne može zgodno upravljati sa više od osam do deset delova, a kod manjih odreda ne sa više od četiri do šest.«²⁾ naponinjući da pod preprekom koja stoji na putu treba razumeti »protezanje kontrole«. Drugi jedan autor o istom problemu kaže »... što je manja odgovornost člana grupe, to je veći broj grupa i obratno«. Time se htelo reći da bi jedan podoficir, zadužen za samo tri vojnika, bio nezaposlen, a jedan general koji bi imao pod svojim komandom šest komandanata divizija — suviše zaposlen. General Vavel iznosi u »Britanskoj enciklopediji« da, »uopšte govoreći, broj jedinica, grupisa-

nih u jednoj formaciji, ne treba da bude manji od tri niti veći od šest.

Pisac kaže da su u sadašnjoj formaciji operativne armije SAD, u svim rodovima osim pešadije, čete (baterije) formirane u administrativno-taktičke jedinice i nazvane »samostalni bataljoni«, tako da njihov štab administrativno upravlja samo sa tri do pet potčinjenih delova i snabdeva ih. Stoga pisac nalazi da su u štabovi ovih samostalnih bataljona nedovoljno iskorišćeni jer, po njemu, jedan štab može administrativno da podmiri 30 potčinjenih delova, te zato samostalni bataljon nije pogodna jedinica na kojoj treba izgraditi jednu vrstu operativne armije, sem ukoliko se ne dokaže da on ima određena preimućstva nad pukovskim sistemom formacije. Tako štab divizije administrativno rukovodi samo sa tri pešadiska puka i jedinicama rodova vojske koje ove pukove podržavaju, a koje su formirane u samostalne bataljone (divizione) i snabdeva ih, tj. pod sobom ima ukupno 11 delova (bez novoformiranog tehničkog bataljona). Pisac je, doduše, mišljenja da je to prilično velik broj i da baš to najviše otežava prebacivanja administracije i snabdevanja na višu taktičku jedinicu. Međutim, nastavlja on dalje, ukoliko bi se neki podržavajući rodovi, kao, naprimer, artiljerija, formirali u pukove, broj delova na administraciji i snabdevanju kod divizije smanjio bi se na sedam, a tako mali broj već omogućuje traženje rešenja u sledećoj višoj taktičkoj komandi.

Vraćajući se na glavnu temu, autor ovog članka navodi da organizaciju operativne armije treba sprovesti po jednom od sledećih načina: po prvom, četa, puk, divizija i armija treba da predstavljaju administrativne jedinice, a bataljon, brigada, korpus i armiska grupa neadministrativne. Druga mogućnost bila bi da četa, puk, divizija i armija budu neadministrativne, a bataljon, brigada, korpus i armiska grupa administrativne, dok bi armiski štab ratišta sa taktičkom i administrativnom funkcijom bio uključen u ovu organizaciju na odgovarajućem stepenu po potrebi. Smatrajući prvi način organizacije pogodnijim, pisac iznosi da su u Američkoj armiji, posle napuštanja divizije sa četvornom formacijom, vršeni pokušaji sa raznim diviziskim organizacijama: pešadiska divizija, motorizovana pešadiska, vazdušnodesantna, planinska i oklopna divi-

²⁾ Citat prema našem prevodu knjige »O ratu«, strana 245. Izdanje »Vojno delo« 1951 godine.

zija, i da su sve one u izviesnom smislu bile eksperimentalne i izražavale gledišta onih koji su se za njih ranije zalagali. Tokom Drugog svetskog rata su pešadiska i motorizovana divizija kombinovane u novu pešadisku diviziju koja je po potrebi mogla da dejstvuje i kao motorizovana. Od svršetka Drugog svetskog rata ovaj se proces standardizacije divizija i dalje odvijao tako da su sve, osim oklopnih, organizovane na sličan način, te sada postoji problem standardizacije elemenata pešadiske i oklopne divizije zbog velike razlike u njihovoj osnovnoj strukturi. Oklopna divizija je u potpunosti organizovana od samostalnih bataljona, formiranih pod štabom oklopne divizije (taktičko-administrativni štab), koji će se u taktičkom pogledu nalaziti pod komandom jednog srednjeg neadministrativnog štaba koji se naziva »borbena grupa«. S druge strane, pešadiske čete su organizovane u pukove (taktičko-administrativne štabove) koji upravljaju četama u taktičkom pogledu preko neadministrativnih bataljonskih štabova. Pukovi su organizovani neposredno pod taktičko-administrativnim divizijskim štabovima.

Ukazujući na ove organizacione razlike autor kaže da, u cilju postizanja maksimalne međusobne zamene elemenata između različitih vrsta divizija, treba ili reorganizovati oklopnu diviziju po pukovskom sistemu ili puk potpuno isključiti iz svih divizijskih formacija. Ali, pošto se pokazalo da pešadija ima dobru i ekonomičnu organizaciju i pošto on ne veruje da razlike u taktici treba da diktiraju jednu vrstu organizacije u pešadiji a savim različnu u oklopnim jedinicama, pisac smatra da je formacija sa pukovima bolja.

U svom daljem izlaganju pisac se trudi da pomiri dva organizaciona zahteva koje je postavio jedan drugi autor prilikom razmatranja pešadiske divizije, a koji glase: 1) Svaka organizacija koja zahteva da se njene jedinice obično dele prema nameni pod normalnim uslovima borbe, pogrešna je, i 2) osnovna pešadiska borbena i administrativna jedinica je četa. Ona treba da bude homogena, pokretna i naoružana jednim osnovnim oružjem. Pošto smatra da su oklopne jedinice zanemarile prvi, dok pešadija zanemaruje drugi zahtev, težeći da pretvori pešadisku jedinicu u minijaturnu diviziju, on predlaže

reorganizaciju oklopne brigade iz osnova, tj. tenkovski vod sastavljen od tri tenka (nasuprot postojećih pet) i jednog oklopnog transporterera koji bi nosio 10 vojnika zajedno sa vozačem, i jedan minobacač. Ovi vojnici bi pretstavljali minimum potrebne pešadiske podrške tenkovima i bili bi obučeni kao pomoćna tenkovska posada, a minobacač bi služio za tučenje dubokozaklonjenog neprijatelja. Ovakva tri voda sačinjavala bi tenkovsku četvu kojoj ne bi bio potreban četvrti vod sa oruđima za podršku, pošto sami tenkovi mogu ispoljiti dovoljnu vatru, a svaki vod ima još i po jedan minobacač. Štab čete bi imao dva tenka i jedan transporter, tako da bi u tenkovskoj četi bilo približno 100 do 110 vojnika i oficira. Devet tenkovskih četa bi formirale puk sa tri bataljona. Tenkovski puk bi imao organsku izviđačku četvu, dok bi pukovska štabna četa i svaki bataljon imali po jedan organski izviđački i komandni vod od dva tenka i jednog transporterera. Tako bi oklopni puk imao 15 lakih, 72 srednja i 35 teških tenkova i 47 oklopnih transporterera sa ukupnim brojem od 1.900 do 2.000 ljudi. Oklopna brigada bi se normalno sastojala iz tri oklopna puka, jednog standardnog pešadiskog potpuno motorizovanog puka, jednog artiljeriskog puka, jednog samostalnog inženjerskog bataljona, jednog samostalnog sanitetskog bataljona i komandnih delova. Braneci predloženu organizaciju oklopnih jedinica autor kaže da je nju, suprotno teoriji Klauzevica i Hamiltona, postavio na trojnu podelu pošto smatra da će oklopne jedinice biti upotrebljene ili za pojačanje pešadiskih jedinica ili one same mogu biti ojačane pešadiskim delovima u cilju stvaranja pešadisko-oklopne grupe svakog željenog odnosa, a uz minimalnu povredu osnovne organizacije bilo koje jedinice. On smatra da po nameni u oklopnim jedinicama komandni element predstavlja i manevarski element, te će onaj prvi, pošto ima manji broj delova, moći uspešnije da izvršava taktičke dužnosti.

Kod postojećeg pešadiskog puka autor predlaže samo jednu izmenu, i to da tenkovska četa bude normalno pridodata, a ne organska jedinica. Tako bi tenkovska četa formacioni pripadala tenkovskom pukov pešadiske brigade gde bi bila na obuci i snabdevanju, ali bi normalno dejstvovala u sastavu određenog pešadiskog puka. Glavni razlog ove izmene je u tome što

autor smatra da, u pogledu održavanja materijala, što je od osnovnog značaja za tenkovske jedinice, tenkovska četa ima u tenkovskom puku mnogo bolje uslove za organizovano sprovođenje održavanja.

Pešadiska brigada (veličine koja odgovara sadašnjoj pešadiskoj diviziji SAD) normalno bi se sastojala iz 3 pešadiska puka, po jednog tenkovskog i artiljerijskog puka, po jednog samostalnog inženjerskog i sanitetskog bataljona i komandnih elemenata. Tenkovski puk pešadiske brigade razlikovao bi se od tenkovskog puka oklopne brigade po tome što bi imao samo dva bataljonska štaba. Pošto je osnovni zadatak ovog puka da podržava pešadiju, svakom pešadiskom puku bila bi pridodata normalno po jedna tenkovska četa tako da bi u sastavu tenkovskog puka ostalo šest četa. Tenkovski puk sa dva bataljonska štaba i štabom puka mogao bi da pretstavlja taktičko-sadejstvujući element za svaki pešadiski puk kome se pridaje više od jedne tenkovske čete. Izviđačka četa tenkovskog puka izvršavala bi one taktičke zadatke koje sada izvršava izviđačka četa pešadiske divizije. Verovatno bi svih devet četa ovog puka bile opremljene srednjim tenkovima.

Po autoru bi artiljerija u organskom sastavu postojeće divizije bila formirana u pukove sa po tri diviziona 105 mm haubica, 1 divizionom 155 mm haubica, 1 PA divizionom automatskih PA topova, dok bi pozadinski delovi bili tako organizovani da njihovi elementi mogu pojačati ili štabnu bateriju divizionu ili pomagati delove pešadiskog ili tenkovskog puka kome artiljerijski divizion može biti pridat.

Na taj način će artiljeriskom divizionu biti potreban minimum pozadinske podrške kad dejstvuje odvojeno.

U vezi sa ovakvim svojim izlaganjem pisac predlaže sledeći sastav pešadiske divizije: 10 pešadiskih pukova, 6 tenkovskih pukova, 1 laki oklopni puk, 4 artiljerijska puka (za neposrednu podršku), 1 (ili više) artiljerijski puk (srednji ili teški), 1 (ili više) PA puk, 1 inženjerski puk, 4 samostalna inženjerska bataljona, 1 sanitetski puk, 4 samostalna sanitetska bataljona (neobavezno), 1 transportno-snabdevački puk, 1 tehnički puk, 1 puk za vezu, 1 štabni puk sastava: divizijska štabna četa, 4 brigadne štabne čete, štabna baterija artiljerijske brigade, štabna četa pozadinske brigade, bataljon vojne policije i dopunski bataljon. Ova bi divizija imala na administraciji i snabdevanju 37, a u operativnom smislu 7 elemenata. Pozadinski, tehnički i puk za vezu, kao i policijski bataljon, bili bi tako formirani da olakšaju pridavanje svojih elemenata taktičkim brigadama. Ovako formirana divizija odgovarala bi korpusu sastava 3 pešadiske i 1 oklopne divizije.

Iz svega ovoga izlazi da rešenje treba tražiti u što većem grupisanju jedinica na administraciji i snabdevanju jednog štaba i da stvaranje samostalnih bataljona (divizionu) dovodi samo do povećanja administrativnog i pozadinskog osoblja, a da, ustvari, ne daje nikakve taktičke prednosti te stoga, po mišljenju pisca, treba ostvariti jedinstvenu pukovsku formaciju kod svih rodova.

R. A.

VOJNA BIBLIOTEKA

U seriji SAVREMENIKA izdala je svoju XI knjigu:

HIRŠFELDER

ATOMSKA BOMBA
I
LIČNA ZAŠTITA

OVA KNJIGA PRETSTAVLJA NAJPOTPUNJE DELO KOJE JE DOSADA OBJAVLJENO O STVARNOM FIZIČKOM I BIOLošKOM DEJSTVU ATOMSKOG ORUŽJA, KAO I O LIČNOJ ZAŠTITI OD NJEGA. DELO JE NAPISALA GRUPA NAUČNIKA IZ INSTITUTA ZA ATOMSKU ENERGIJU U SAD. IAKO JE U PRVOM REDU NAMENJENO STRUČNJACIMA (INŽENJERIMA I LEKARIMA), ONO ĆE KORIšNO POSLUŽITI I SVIM OSTALIM RUKOVODIOCIIMA U ARMIJI, NAROČITO PO PITANJU šIREG UPOZNAVANJA SA OVOM NAJNOVIJOM VRSTOM ORUŽJA I ZAŠTITOM OD NJEGA.

Knjiga je u poluplatnu i ima 506 str. ● Cena 500 din.

ЦЕНА 50 ДИН.